

D. JOHANN. JACOBI WALDSCHMIDII
INSTITUTIONUM MEDICINÆ RATIONALIS

LIBER I.

CAP. I.

De

*Ortu Medicina, ejusque Objecto
 & Fine.*

§. I.

NE a medicis agere videar, usitata hactenus & in Scholis trita mihi quoque calcanda erit via, atque pauca quædam de Medicinæ natalibus dicenda, quod innotescat omnibus, quibus Medicina cæperit primordiis, quibus cincta fuerit pomæriis, & quomodo ambitum suum experimentorum ope nostro hoc tempore institutorum longius nunc extenderit. Et nemo quidem, opinor, inficiabitur, Deum saluberrimæ hujus scientiæ esse auctorem, is enim est, qui percutit & sanat, is est, qui facultatem largitur, ut appropriata remedia inventantur, & cum non

iisdem in omnibus utatur viis, ea nunc casu dicimus fuisse inventa, nunc intellectu & ingenio excogitata, nunc experientia probata, hinc est quod ipsam medicinam casu, ratione & experientiâ sua sumplisse incrementa vulgò dicant.

§. 2. Quamvis autem primis temporibus Medicina fuerit Diætetica & Chirurgica, ipsaque Chirurgia, non quidem medica seu rationalis, sed practica & empirica caput extollere cæperit, quod simplici tunc homines uterentur victu, atque à morbis internis ferè immunes viverent, factum tamen est, ut concurrentibus variis causis nunc ex tellure suppeditatis, nunc ab astris transmissis, nunc ex novis ingestis noviter

A

pro-

productis varii quoque orientur morbi, unde urgente sic necessitate coacti fuere homines curas & animum ad interna quoque intendere remedia: id quod primi fecere *Aegyptii*, quorum caput dicitur *Hermes Trismegistus*, autor tabulae *Smaragdinae*, cujus epulas degustare contendunt *Alchymista* & omnes qui ad mensuram hanc accumbere satagunt. Ab his studium sanitatis translatum est ad *Græcos*, hisque subactis ad ipsos *Romanos* devolvebatur, à quibus tandem in universum ferè transit terrarum orbem.

§. 3. *Varia* autem variis temporibus fuere sectæ, à se invicem tum in explicandis causis morbificis tum in medendi methodo distinctæ: quarum *prima* fuit *Empirica*, quæ quidem inter *Aegyptios* olim cœpit, sed ad hoc usque ævum stetit & contagio suo plures contaminasse videtur, cum omnis terra ejusmodi aliat homines, quorum magna in curandis morbis, quorum causas tamen ignorant, est præsumptio. *Secunda* est *dogmatica* seu *rationalis*, in qua principem obtinent locum *Hippocrates* & *Galenus*, conatque sunt artem medicam sub certis quibusdam præceptis & thematibus complecti, atque in formam systematis redigere, verum cum *Galenus* erroneâ & imaginariâ fuisset imbutus Philosophiâ, res malè huic quidem cessit, ipsaque Medicina non parum inde dedecoris & detrimenti passa est, ut vel hodierno tempore prudentioribus tali sub formâ adhuc displiceat. *Tertia* dicitur *methodica*, quæ cum *Herculis* cothurnos puerorum pedibus applicare voluerit sponte suâ cecidit atque penitus expiravit. *Quarta*

est *Secta Spagyrica*, *chymica*, *Hermetica* *Paracelsistica*, cujus asseclæ adepti, filii artis, vel *Alchymista* vocantur, ad quos *Helmontianos*, *Tackeniianos*, *Sylvianos* omnesque, qui philosophi per ignem audire malunt, referimus. *Quinta* est *Mixta* & de principiis dogmaticorum & Chymicorum participans, unde *dogmatico-hermetica* dicitur, *Sexta* est *Dogmatico-Mechanica*, quæ καὶ ἐξοχηὴ *Rationalis* vocatur, atque lucem suam ex Philosophiâ *Renati des Cartes* nec non *Corpusculati Gassendi* aliorumque recentiorum sœneratur; Ex quo enim hæc Philosophiâ caput suum extulit, novum quoque incolis regni Medici ortum est Sidus, ipsi ægrotantibus certiore spondens salutem. Nam hæc ex Philosophiâ habemus, quod morborum apparentias per suas causas evidentissimè explicemus; quod ipsos morbos denudatos & tenebris evolutos in apicium ducamus: Quod *Oeconomiam* animale per motum & figuram interpretemur, nihilque admittamus, quod non clarè & distinctè vi principiorum mechanicorum percipere possimus: Et denique, quod remedium vires & operandi modum ad captum omnium describamus, id quod tum in hæc tum in quinta institutionum parte pluribus sumus ostenturi.

§. 4. Difficile equidem est, fateor, ipsam artem medicam ad certum aliquod redigere systema, cum primò novi subinde orientur morbi, novus atque insolitus quandoque per æra volitet æther, nova etiam ex ipsa tellure emergant concreta, & insolitis nunc vesci soleamus alimentis; deinde non omnia forte nobis adhuc sint perspecta, quæ ad cogniti-

nem

DEM corporis humani, alimentorum & medicamentorum requiruntur; facit tamen solida illa recentiorum Philosophia, ut ipsam quoque Medicinam sub certam atque Philosophicam vocemus scientiam, atque ex ratione cognoscere allaberemus, quid humeri nostri possint, quid ferre recusent; hoc est philosophamur in explicandis corporis nostri functionibus, in indagandis causis morborum eorundemque phænomenorum ipsos concomitantium, nec non in determinando quod corpori nostro proficuum quid noxium sit, quibus status ejus naturalis conservetur vel labefactatus restituatur: sicque ipsam Medicinam pro parte Philosophiæ agnoscimus, cum ejus objectum, corpus nempe humanum, æque extensum sit ac reliqua corpora, & pari jure motui & divisioni subjaceat, ut nullam in eo mutationem vel concipere etiam possimus, quæ non in motus, figuræ & situs particularum partes tum solidas tum fluidas constituentium mutatione consistat.

§. 5. Definimus autem Medicinam, quod sit *ars sive scientia integram corporis humani sive statua humana viventis fabricam conservandi, & labefactatam convenientibus alimentis & remediis restituendi.*

§. 6. De vero genere diu disceptatum fuit à Medicis, quam controversiam facile componemus, si dicamus & *artem & scientiam* pro genere poni posse. Quippe Medicina est *ars*, si Chirurgiam spectes & modum præparandi Medicamina; Est etiam *scientia* dum æque in ea rerum per causas cognitionem institui- mus ac in aliis scientiis, dum naturam

sanguinis cæteraque fluida per principia philosophica explicamus, ipsasque qualitates rerum omnium ad forum Medicum pertinentium ingenii Philosophici robore exhaurimus, ut nihil inaccessum aut extra intellectus ambitum positum amplius videatur. Verum quidem est, Medicinam à recto tramite longissimè deflexisse, dum hodierni practici cum veteribus ad experientiam magis attendunt, quam ad rationes, ipsorumque effectuum per sensus cognitionem fundamento Medicinæ potius habere volunt, quam rectam rationem. Interim error ille non obstat, quò minus intellectus lumine veram atque solidam scientiam medicam acquirere possimus, atque præ illis morborum causas & remedium vires per evidentes consequentias explaremus.

§. 7. *Objectum* tum contemplationis tum applicationis, est statua humana vivens sive corpus humanum vivens, cujus vita & sanitas in elegantissima illa & stupescenda fabrica omnium partium corpus humanum constituentium consistit.

§. 8. Sunt quibus displicet, quod corpus humanum cum horologio aut alio automato comparemus, quòd hæc vitæ sint expertia, illud verò vitale sit à principio vitæ interno vitam habens: Enim vero quid in vitali illo automato præter motum repetitur, & quas quæso edit functiones? quas non certos motus rectius vocaveris? Vivere dicitur, quia augetur & nutritur: Sed an propterea aliud tibi finges principium vitæ, quod non sit materiale & certo modo modificatum: aut quod per motum, figuram & situm non agat? Quæ ut clarius percipi-

as, notari velim, dudum in homine reperiri agendi principia, quorum unum est *substantia cogitans*, alterum *substantia extensa*. Illius vita & esse actuosum consistit in *cogitatione*: hujus verò in *extensione* certò modò modificata, à qua caloris succique nutritii distributio dependet & anima corporis vocatur, atque in fluidis potissimum præsertim autem in sanguine consistit. Nemo, opinor, ibi inficias, in homine diversi generis operationes reperiri, quarum quædam soli menti, quædam soli corpori, aliæ toti composito attribuantur. Quæ enim citra cogitationem peraguntur, ita ut mens ipsarum plane non sit conscia, & quamvis cogitationes suas ad illas intendat, nequaquam tamen propterea alacrius eduntur, quales sunt chylicatio, sanguificatio, sanguinis circulatio, calor dispensatio, succi nutritii assimilatio aliæque plures, hæc ad solum corpus referuntur, & à mechanico dependent principio. Quæ verò nil nisi certum cogitandi modum dicunt, quales sunt velle, nolle, percipere, sentire, &c. proficiuntur ab anima rationali & ad eam solum referuntur, quum cum motu vel figura nihil commune habeant. Tandem cum duæ hæc substantiæ certis sub legibus à Deo sint conjunctæ, & certos motus corporis & præsertim cerebri ejusque glandulæ pituitalis sequi debeant certæ cogitationes mentis, & vicissim certas cogitationes mentis certis motus corporis, hominis sive totius compositi vita in mutuo hoc commercio ponitur, mors verò in ejusdem cessatione torali, quapropter ejusmodi attributa, quæ & cogitationem & motum involvant utriusque principio, di-

versotamen respectus attribuuntur, v. g. ambulatio, omnesque motus arbitrarii.

§. 9. Ne itaque ejusmodi operationes & actiones confundamus, ipsaque quadrata rotundis imicemus, naturas rerum obscurando & suum cuique non attribuendo, ipsum Medicinæ objectum per statum humanam exprimimus, quæ varios pro varietate objectorum eam afficientium ciet motus automaticos, ut non ineleganter Machina hydraulico-pneumatica vocari posset. Hujus tanta est dignitas, ut sibi soli propriam scientiam medicam vendicet, attemque veterinariam brutis medicis relinquat, ne mulo medici cum Dogmaticis & Rationalibus confundantur.

§. 10. *Finis* Medicinæ est *mederi*, & fragilis hujus machinæ fabricam quantum in artis est potestate factam rectamque servare, aut fractam & labefactatam refarcire & in integrum restituere, Cui scopò inserviunt alimenta & medicamenta, nec non manuales operationes rerumque lialiarum ad usum & conservationem vitæ conferentium legitima administratio.

§. 11. E quibus palam fit universam Medicinam ad quinque partes ceu totidem libros commodè referti posse, nempe ad Physiologicam, pathologicam, semioticam, Hygiainem & Therapeuticam; nisi forte semiotica, diagnostica ad pathologiam & prognostica ad therapeuticam cum *B. Ettmullero* vocare velis. In *Physiologia* autem traduntur fundamenta status naturalis ipsaque fabrica corporis humani & tota œconomia animalis ibidem describitur. In *Pathologia* causa morbificæ, ipsique morbi eorundem-

demque symptomata recensentur. In *Semiotica* Signa diagnostica & Prognostica exhibentur. In *ŷyiaivn* præcepta diætetica & prophylactica docentur. In *Therapew-*

tica medendi methodus cum remediis è triplici regno & tribus fontibus desumptis, describitur.

CAPUT II.

De

Elementis.

§. 1.

Quamvis hæc de *Elementis* doctrina abundè satis pertractetur in *Phylica*, operæ tamen futurum pretium confido, si impræsentiarum acta agamus, atque Lectoris animum ita præparemus, quò ea, quæ dicenda nunc veniunt, facilius & clariùs intelligat.

§. 2. Supponimus autem, corpus in genere spectatum, sive mundum hunc aspectabilem, in triplicis generis corpuscula in principio creationis ab ipso Deo fuisse divisam, è quorum congerie & olim & nunc omnia corpora composita fuisse & adhuc componi & in eadem iterum resolvi, quæ tamen omnia commodè ad tres classes revocari possunt & sub materia *primi*, *secundi*, & *tertiæ* *Elementi* comprehenduntur. In *prima* classe sistantur particule indefiniti motus, indefinitæ figuræ, & magnitudinis, omnibus poris cujuscunque lineæ figuræ replendis aptæ, & è quarum congerie corpora lucida componuntur. In *altera* classe exhibentur corpuscula determinata figuræ & magnitudinis, quæ sphaerulæ vel globuli cælestes, quia cælos constituunt, vocantur, & explicandæ naturæ luminis, nec non pelluciditati aptissime inserviunt. In *tertiâ* reliquæ par-

tes terrestres, angularis figuræ, & ad motum minus aptæ, continentur. Hinc est, quod materiam primi elementi ob perniciosissimum motum ætherem sive materiam mundi subtilissimam vocent, omnis caloris, fermentationis, effervescentiæ, turbationis &c. authorem, à quo tamen negotio ipsos globulos nequaquam excludimus, cum & hi motum primi elementi paululum temperent atque alia obvia corpora in motu suo rectilineo sibi cedere cogant. Quæ quidem sententia tanta gaudet evidentia, & firmo usque ad eò statuto, ut ne vel tantillum extensis alicujus nominari possit, quod non ad unam ex his classibus referre queamus; quandoquidem totum hoc universum corporibus lucidis, pellucidis & opacis, sive lucem emittentibus, lucem transmittentibus, & lucem remittentibus, exhaustitur; neque feriet nos decantata illa cantilena, quam in *Phylica* sæpiùs audivimus, quod numerus hic ternarius conjecturâ & merâ hypothesi nitatur, cum nunquam solidè probari posset, Deum tali modo & non aliò, corpora fecisse. Quippe fac, esse meram hypothesin, magnum tamen inde commodum & agrotanti, & Medico assurger; ille enim gaudebit.

A 2

debit.

debet, se talem nactum esse Medicum, qui per sua principia, omnia phænomena, in corpore humano apparentia, per suas causas solidè, & citra ullam contradictionem, imò cum applausu rationis & experientiz explicet: huic verò decorum erit, naturam sanguinis & fluidorum, eam in statu naturali, tum præter naturali cognitam atque perspectam habere.

§. 3. Sed quid interim de Peripateticorum Elementorum numero quaternario statuendum? Illa enim revera existunt in hoc mundo, & partem hujus mundi aspectabilis faciunt. Verùm tantum abest, ut nomen elementj mereantur, ut potius inter mixta sint referenda, quæ ex tribus *Renati des Cartes* elementis constant, quod facilè in igne, vel aëre etiam, & aqua, probati poterit.

§. 4. Pari facilitate convellimus Chymicorum elementa, sive tria cum *Paracelso*, sive quinque cum *VKillisio*, admittere velis, cum & hæc admodum obscura sint, & omnem évépyeiov si quam habent, à materia primi & secundi elementi accipiant.

§. 5. Multò minus assentiri possemus *Helmontio*, unicum statuenti elementum, aquam videlicet, quamvis gloriatur, se omnia corpora liquore suo alkahest in aquam resolvere posse; nam, positò, aquam esse, quæ vegetabilibus sua det incrementa, vix tamen crediderim, eam corpus simplicissimum, atque elementi nomine dignum esse; qua propter, cum ipsa experientia nos in plurimis deleat, hanc etiam doctrinam ab incertitudinis, & insufficientiz labe nemo hæcenus vindicare potuit.

§. 6. Enim verò cum in combinationibus & secretionibus corporum naturalium hæcenus observatum fuerit, duo præprimis in omnibus terè reperitæ salia, præ aliis particulis admodum efficacia, eò deveniente *Viti* quidam doctissimi, ut duplicis hujus generis salia, quorum unum acidum, alterum alkali appellant, pro elementis activis, additis particulis aquosis, gummosis & terrestribus, habuerint, atque omnium morborum causas per illa explicare, hisque medendi methodum superstruere, conati sint. Verùm præterquam, quod non in omnibus effervescentiis reperiantur, etiam hoc dignitati ipsorum obstate videtur, quod in se spectata nil nisi particulæ tertii elementi sint, ob solam figuram ab aliis distinctæ, omnemque motum suum æquè ac reliquæ tertii Elementi particulæ à materia subtili obtineant.

§. 7. Describitur autem sal *acidum* quod sit corpus rigidum, figuræ oblongæ, gladiolotum instar, ab uno & altero, vel pluribus etiam lateribus armatum, hinc sui juris factum, dolorem scindentem in corpore nostro semper producit. Sal *alkali* autem est corpus rigidum plus minus acuminatum, sed magis porosum, hinc si cum acido, interveniente fluido, concurrat, utraque effervescentiam producant, quia sal acidum hujus porosita occupat, ut soli ætheri accessus concedatur, qui tunc spicula illa qua quaversum adripit, & tumultuarium talem motum producit. Unde rectè quidem dicitur, quod ubi duo hæc salia concurrant, ibidem effervescentia oriatur, sed inde tamen non statim inferre licebit, quod ubi fiat effervescentia, ibi etiam statim præsto sint

fit sint duo illa salia, cum contrarium in calce vivâ ex affusâ aquâ ignoscente videamus.

§. 8. Dividuntur hæc salia, quo ad plûs fixa vel minùs volatilia, manifesta vel occulta, acria & corrosiva existunt. Sic *Ertmullerus* probat, *acidum fixum* dari in auro: *volatile* in ligno quercino, vel etiam in nostro stomacho; *manifestum* in aceto, *occultum* in saccharo: Alkali *fixum* in sale absinthii, *volatile* in cornu cervi, aliisque urinosis: *manifestum* in sale tartari, vel nitro alkalisato, *occultum* in oculis cancerorum aliisque testaceis. Notari tamen velim, hæc salia sibi invicem ita esse implicata, ut unum vix sine altero ostendi possit, nisi fortè in spiritu salis ammoniaci purum alcali videre liceat. Et sicuti ex horum combinatione, variæ sanguinis oriuntur temperies & in temperies, ita illud jam dudum cognitum fuit *Coo*, dicenti, *sanguini nostro inesse acidum, amarum, salsum & sexcenta alia*; de quibus tamen alibi. Tandem notari velim, salia illa alkalica tam volatilia quam fixa in radice & essentia inter se convenire, ut perinde sit, qualecunque sal alkali inter volatilia vel fixa eligas,

cum eosdem volatilia tum in acidi correctione, tum syrupi violarum alteratione, tum etiam in mercurii sublimati præcipitatione edant effectus, ut vel propterea nullum agnoscamus inter volatilia discrimen essentialia; quod etiam de salibus fixis dicimus, quæ assumpta in eo conveniunt, quod acidum austerum corrigant, viscidum incidant, sicque in radice reverà idem sunt. Quod si aliquod in utrisque ratione odoris, saporis vel coloris occurrat discrimen, illud non tam in essentiali quàm accidentali positum erit differentia, prout scilicet plures vel pauciores partes oleosæ, acidæ, terrestres, ipsis adhuc sunt immixtæ.

§. 9. Ex Salis acidi & alkalici combinatione novum quoddam exsurgit compositum naturæ mediæ existens, quod fermento ventriculi quam maximè appropriatum videtur. V. G. si sal quoddam volatile cum acido ligetur, vel spiritus acidus ex affusione salis urinosis ciceretur. Quæ tamen facili encheiresei ad pristinam indolem revocari possunt, addendo videlicet aliò alkali, quod acidum imbibat, & prius alcali libertati suæ restituat.

C A P U T III.

De

Chylo & Sanguine.

§. I.

Cibi reliquiæ, vacuò in ventriculo hinc inde oberrantes, morâ & agitatione aciores factæ, superius ventriculi orificium ex fibrillis nerveis contextum, vellicant, è cuius motus occasione, me-

diantibus nervis ad sensorium commune sive *νοσόςιον* delati, mens ideam *φανία* concipit, atquæ de cibo sumendo cogitat, qui cogitationis modus *appetitus* nomine venit, & intuitu corporis nil nisi motus est,

est, vi cuius spiritus animales, cerebri incolæ, in indifferentia positi, novam accipiunt determinationem, ut per nervos, palato dicatos, excurrant, glandulas ibidem sitas ita inflent, vel comprimant, ut ad aspectum ferculi, palato grati, crystallinam lympham, rivulorum instar, in oris cavitatem effundant. Ejusdem motus & vellicationis orificii superioris ventriculi occasione, spiritus animales quoque determinantur, ut ad labia aliasque partes fluentes, statum illam humanam ita disponant, ut labia apperiantur, alimenta manibus apprehendantur, & ori commodè ingerantur. Quippe in insigni hâc cavitare, & primo quasi introitu, chylicationis fundamenta jaciuntur, cum alimenta dentium ope non solum conterantur & confringantur, verum etiam ab ipsa saliva, vi quadam fermentescibili ita imprægnentur, ut vix amplius cognosci, aut à corruptione seu aciescentiâ, præsertim, si calori solari exponantur, vindicari possint.

§. 2. Totum autem hoc negotium merè mechanicum est: stant in acie dentes, qui cibum in prima illa civitate conterunt; ductus salivales fermentum reddunt: lingua miscet, muscoli faucium cibum masticatum per gulam, viam angustiorum, ad ventriculum propellunt; quod si unum ex his deficiat, ipsa chylicatio non parùm inde labefactabitur. Tantum autem abest, salivam humorem esse excrementitium, ut potius primum naturæ menstruum, in humano hoc laboratorio audiat, & author primæ istius solutionis, quæ non nisi gradu ab illa, quæ in ventriculo instituitur, differat: & quamvis insipida videatur, plures tamen in re-

cessu habet particulas volatiles, acidas & salinas, quæ ab effectu facillè probari & ostendi possunt; ipsa enim saliva vi sua absteriva & saponaria, sanat impetiginem & vulnera, vi acida necat araneas, litigit mercurium, vestigia veneris, lapidi Lydio impressa delet, & farinam fermentate facit; hinc pulmentum, matris salivâ imprægnatum, infanti tenellulo admodum prodest, atque facilius in ventriculo in chylum ætati huic & temperamento accommodatum abit, quàm si aliis hominis saliva humectetur. Tantam enim in ipsa saliva pro diversitate individuum sexus & generis agnoscimus diversitatem, ut, sicuti sanguis in diversis subjectis alium præ se fert genium, ita ipsa etiam saliva naturam sanguinis æmulati videatur, & ipsa alimenta facilius ad eum evehat solutionis & mixtionis gradum, qui sanguini, in quem abire debent, & ex quo saliva suam traxit originem sit conveniens, omnis enim humor fermentativus majorem habebit convenientiam cum sanguine, in quo suos habuit natales, quàm cum peregrino; hinc videmus etiam, quod ex saliva sanguinis bene vel malè dispositi signa hauriantur, id quod in febricitantibus, & ubi Massa sanguinea ab indole sua degeneravit sæpe sæpius videre contingit.

§. 3. Ipsa etiam masticatio usque ad eò necessaria est, ut hâc omisâ, alimenta vix in ventriculo *extraverti* possint, nam decem boli benè masticati, & salivali menstruo humectati atque soluti, felicius in ventriculo coquuntur, quàm unus non masticatus. Inde fortè est, quod voraces & qui quasi in fuga primam hanc solutionem peragunt, tot morbis sint obnoxii,

noxii, cum cibus vix semi contritus difficillimè subigatur in ventriculo, & in partem admodum viscidam plurium morborum matrem abeat.

§. 4. Hac peractâ solutione vel comminutione, protruduntur alimenta per gulam ad ventriculum, à quo excepta incipiunt ulterius fermentari vatiis ad hoc negotium concurrentibus fermentationis causis, inter quas diversitas particularum cibos constituentium in figura consistentia motu & magnitudine, nec non pororum & superficierum mutationes haud postremum obtinent locum. Principalis tamen causa efficiens, ut omnium ita & hujus fermentationis dicitur esse aether sive materia subtilis, cui plurimâ minutissimâ ciborum assumptorum particula innatant, ejusque vim comminuendi, poros angustos dilatandi, motum intestinum promovendi non parum augent, cum his majori cum impetu parietes pororum perfringat, quemadmodum aqua fragmentis glaciei referta facilius pontes diruit & aggeres pertumpit, quam si sola in eos invehatur. Adjuvant vapores seu corpuscula à vicinis partibus expirata, hepate puta, liene, omento aliisque partibus membranosis, quæ sub calore partium circumjacentium à veteribus indignantur, nam & hæc ventriculi poros introsum spectantes ingrediuntur, & jam in motu posita aliorum fluidorum occurrence motum non parum augent. Symbolum confert saliva deglutita, lymphæ gastrica à glandulis stomachalibus effusa aliisque fluida assumpta, utpote quæ citius quam corpora solidiora in motum abripiuntur, ut non malè vulgus dicat, *omnem coctionem fieri in humido.*

§. 5. Prævia hac fermentatione partes centrales assumptorum extra vertuntur, plus pro ratione molis accipiunt superficiei, hinc alimenta aliam consistentiam, alium colorem, alium odorem & saporem acquirunt quam in prima solutione in ore, fluida magis atque vaporosa redduntur, & ad majorem rarefactionem alibi subeundam magis magisque evolvuntur. Et quamvis ut plurimum cineritii adhuc sint coloris, tamen nihil certi de hoc statuere licet, cum vel minimæ etiam circumstantiæ totam hanc rem variare possint.

§. 6. Ventriculus autem in se consideratus instar ollæ vel cucurbitæ seu retortæ est & qui structura suâ spatium largiendo & fermentum ex sanguine suppeditando chylificationis negotium promovet, nequaquam verò specifico quodam calore alimenta concoquit, prout id veteribus quidem visum fuit, cum tales facultates inexplicabiles non admittamus, quoniam præter nomen nil nisi magnum inane dicunt. Profecto insit illæ facultates, *coctrix, retentrix, expultrix, attractrix*, commenta sunt. Et anima ad chylificationem ne vel tantillum roboris conferte potest. Non jam dicam quod attrahere &c. sint ejusmodi attributa, quæ cognitionem vel electionem, hoc est cogitationem involvunt, atque ipsis visceribus nunquam tribui possunt, quia hæc virtutem suam à sanguine & propriâ structura habent, quemadmodum *clavis* vim habet aperiendi feram, ob solam fabricam sive extensionis modificationem.

§. 7. Quid verò fermentum ventriculi proprie sit & an illud in ventriculo

B

repe

reperiat non dum usque adeo evictum, aut in liquidum deduci potuit. Nos illud concipimus ceu vaporosum quoddam mixtum ex activis sanguinis particulis *acidis & salinis* nec non ex *chylis reliquis & ipsa saliva* compositum, in ventriculo vacuo oberrans, agitatoriâ vi præditum, & indolem sanguinis exprimens cujus naturam activitate suâ æmulatur, ut vel propterea semper ad sanguinem respicere debeamus, quoties quis de ventriculi conqueritur imbecillitate, hic enim si bonus est, bonam quoque generat in glandulis stomachalibus fermentescibilem lympham. Sin turbatus fuerit in sua mixtione aut intemperatus & impurus, vel nullum suppeditabit ventriculo fermentum, vel si aliquod deponet, illud tamen in idoneum erit atque fixum nimis vel non satis actuosum, cujus vicioso caractere ipse chylus postmodum contaminatur, hæc enim semper redeunt in circulum, seque mutuo vel conservant, vel destruunt: *qualis chylus talis sanguis; & qualis sanguis, talis liquor gastricus, qualis liquor gastricus, talis iterum chylus.* Multa verò sunt quæ fermenti hujus existentiam probant, & quorum catalogum apud authores passim reperies; Nobis impræsentiarum pauca sufficiunt argumenta, quorum primum desumitur à solidorum corporum subitanea solutione, alterum à metallorum rosione. Quippe solida etiam alimenta brevi temporis spatio per hanc fermentationem rediguntur in pulverem, id quod nunquam per elixationem fieri posset. Deinde mineralia, præsertim martialia, tantam patiuntur in ventriculo solutionem, qualis à menstruo quodam chymico fieri solet, omniaque

illa apparent phenomena, quæ aliâs in chymica tali operatione conspici solent, qualia sunt sapor nidorosus, odor sulphureus, aliaque quæ nunquam elixationi & calori in acceptis ferri possunt.

§. 8. Fermentum hoc in statu naturali valde temperatum est, ita tamen ut pro subjectorum varietate nunc acidæ nunc salinæ plus vel minus volatiles prædominantur partes, hinc est, quare quod huic sæpius nocet, alteri profit & quod multi melius ferant atque bene digerant cibos duriores quam molliores, cum è contra alii non nisi humidos valde & molles ferre possint.

§. 9. Peractâ hæc assumptorum attenuatione & fermentatione chylus ex augustissimo spatio in angustiorum propellitur fistulam ventriculo continuam, quò particulæ antea expansæ, evolutæ & rarefactæ propius coeant, sibi que viciniùs appropiuntur, quò ipsò illæ, quæ lubricæ magis & fluidæ sunt, ad latera intestinorum evertuntur & vasa lactea ingrediuntur; quæ verò crassiore terrestres magis & fixæ vel nondum satis volatilizatæ sunt, ad crassa deproperant intestina & versus concavitate centrum magis premuntur: quem descensum non minùs quam ad latera Progressum promovet reciprocos diaphragmatis & musculorum ab dominis motus, adjuvante motu intestinis propriò & peristalticò dicto.

§. 10. Iter hoc chylis facilitant affluentes succi in intestino duodeno, quorum Unus *succus pancreaticus*, alter *bilis vocatur*; hi enim secretionem istam instaurant ipsamque chylum magis diluant, ut sequestratæ partes lacteæ dulces magis atque

atque balsamicæ fiant; vel ut alii volunt chylum in falsum volatile evehunt.

§. 11. Sic Chylus ex angustissimo intestinali canali per angustissimos tubulos lacteos in amplum chyli receptaculum, cisternam chyli feram dictum, & ex hac lymphâ ascendente magis dilutus per angustiore canalem, ductum thoracicum dictum, ad angustos cordis thalamos, transfertur, atque paulò ante Cor sanguini per axillarem redeunt & lymphæ à partibus superioribus refluenti sive descendenti confunditur. Hæc sic confusa per venam cavam dextro cordis ventriculo infunduntur, ut ibidem præviâ rarefactione magis magisque attenuentur atque accuratius etiam secundum minima misceantur.

§. 12. Fit illa sanguinis rarefactio & in dextro & in sinistro cordis ventriculo à pluribus concurrentibus causis: nam confluit & hic & ibi diversi generis æther, divinos, chyli, lymphæ, sanguinis, poros perfluens, hinc in massa tali heterogenea non potest non magna prodaci effervescencia, quam è recentioribus optimè explicat CORDEMOY, Philosophus Gallus: interdum, inquit, liquor incidit in massam, ejuſq; interstitia vel poros ita occupat, ut spatia relinquatur, soli materia subtili replenda, inde motus varius particularum, tam liquoris, quam massæ, donec Omnes pori à liquore sint occupati, ut videre est in calce vivâ, aquâ effusâ. Sic portio sanguinis subtilissimi, remanens in corda, quam primum per venam cavam recens admittitur, supervenientium particularum intervalla subiecit, ut sola materia subtilis in eis relinquatur, quæ sanguinis particulas tam

subitò ac opportunè calefacit, ut cor sese comprimens eas in ambas arterias expellat vehementer. Symbolum quoque conferunt subtiliores sanguinis partes, ex arteriis coronariis in cordis ventriculos permeantes, hæ enim motu suo velocissimò sanguificationem egregiè promovent.

§. 13. Enim verò cor non solum instat vasis chymici spatium confert, sed motu perenni sanguinem vi quâdam premit à centro versus superficiem, ejusque ingressum & egressum conservat, ut vel propterea inter musculos recentere mereatur. Ejus autem motus duplex est, systole & diastole. In Systole apex cordis versus basin contrahitur, ejusque ventriculi valde intumescunt, quia sanguis usque ad eò tunc rarefcit, ut spatium plus centies majus occupet: verum, cum huic dilatationi fluida, per fibrarum interstitia torrentis instar circulantia, renitentur, cor iterum extenditur, ejusque alter motus, qui diastole vocatur, cietur, sicque sanguis rarefactus quâ datâ portâ, è dextro cordis ventriculo in arteriam pulmonalem, è sinistro autem in aortam expellitur, & in hujus locum sanguis recens per venam cavam in dextrum, per venam pulmonalem autem in sinistrum cordis ventriculum impellitur.

§. 14. Hujus perennis motus beneficio sanguis per arterias ab angusto ad angustum tendentes, ad omnes totius corporis partes amandatur, atque diversis in visceribus depuratus, cribratur, sic v. gr. pulmones multas fuliginosas partes transmittunt, renes lixiviosas, glandulæ subcutaneæ salinas, hepar oleosas, lien acidas, quæ omnia accuratius noveris, si

abricam istorum viscerum tibi benè perspectam reddideris. Quamvis autem sanguinis in circulum itus, nostrorum temporum fide & experientiâ satis superque probata sit, eam tamen magis illustrari posse persuasum habeo, si icon smum *Celeberrimo* BARTHOLINO à STENONIO communicatum inspicias, atque in uno vel altero cadavere viscera ad hujus imitationem præpares, sic enim veram circulationis historiam comprehendes, & videbis, per quas flexuosas atque contortas vias sanguis eat, & redeat. His lucem affundit BARTHOLINUS junior, ævi hujus *Anatomicus famigeratissimus*, dicens; quod si sanguis per vias æquè patentes pelleretur, partes recrementitias nunquam tam facilè hinc inde depositum iri, nec ipsum chylum, & humores circulares recens advectos cum ipso intimiùs misceri posse. Quippe juxta hunc *Celeberrimum* Virum canaliculorum efficit multiplicitas, ut plures à sanguine partes facilius secernantur, quòd scilicet plures superficiem cribri attingunt. Deinde, sanguis in unum iterum communem alveum colligitur, ut à diversis partibus diversus rediens, ad statum uniformem reducat, ubi alvei simplicitas efficit, ut sanguis homogeneus evadat, qui ex diversarum partium canaliculis redi, diversæ est naturæ; cum enim versus omnes partes propulsus, non easdem sed diversas sui particulas in singulis cribrorum differentiis deponat, non mirum, si ex diversis redi, discrepet ab invicem.

§. 15. Quare autem certæ saltem particulae hinc inde in visceribus tantâ cum providentiâ separentur, nullam aliam af-

signare possumus causam, quàm certam eamque constantem pororum configurationem, quæ, cum tum in vasis sanguiferis, tum in cribris & tubulis excretoriis diversa sit, non possunt non certi saltem generis particulae hinc inde segregari & ab aliis divortium facere. Quamdiu enim pororum figuræ firmo stant ralo, ex sanguis singulis minutis suam absolvit circulum, temper ea quæ excerni debent, excernentur, quæ verò admittenda, admittentur. Ipsa enim viscera nihil aliud sunt quàm congeries vasculorum, & admissiõni sanguinis, & excretioni recrementorum, dicatorum, quibus massa quædam sanguinea vel chylosa est affusa. Hæc ob certam pororum configurationem, certis etiam particulis transitum concedunt, & cum illa non eadem sit in omnibus, mirum non est, si aliæ particulae secernantur in renibus, aliæ in liene, aliæ in epate, aliæ in pulmonibus, aliæ in pancreate, aliæ in glandulis, aliæ in testibus, &c.

§. 16. E quibus palàm fit, sanguinem per venas refluxum vix uniformem esse posse, cum ipsi in partibus solidis semper diversi generis particulae admisceantur, ut ridiculum sit, si Chirurgi sanguinem per venam tulam eò usque extrahendum esse dicant, donec ejus color mutetur; sic enim potest, ut ob particularum diversitatem sanguis per venas rediens, non benè coloratus & tamen sanus existat.

§. 17. Quare hic solet, unde sanguis purpureum suum habeat colorem? Respondeo: sanguinem sui ipsius esse opificem, nam, quando particulae sulphuræ, sive pingues & oleosæ cum salinis à copio-

piofiffima materia ætherea in corde exagitata & in orbem celerrimè voluta magis rarefcunt & arctius conjunguntur, talem fanguis accipit fuperficiem, ut radii luminæ inde reflexi ita modificentur, ut fenfum coloris rubri in nobis excitent. Sal autem & fuphur hic omne ferre punctum vel exinde probari poteft, quia fanguis eò magis rubicundus & coloris incarnati eft, quò plus de fale & fuphure patticipat, quia fuphur à fale alkalino fecundum minima diffolvitur, dum è contra, fi acidum fit in fanguine, color obfcurus magis fit, & fanguis crudior, juxta elegantiffimam Chymicorum regulam: *Sulphurea ab alkalibus folvuntur in minimas particulas; per acidum verò in particulas craffiores coagulantur;* hinc facile poteft dari ratio, quare ipfum lacum fale tartari volatili coctum, rubicundam tandem induat tincturam.

§. 18. Quòd verò hic nec calidi innati nec humidi radicalis mentionem faciamus, caufa eft, quia hæcenus à nobis impetrare vix potuimus, ut credidiffemus, hæc duo in rerum natura exiftere, cum nullum de his conceptum ipforum effentis conformem formare poffimus. Tale quippe calidum innatum à primâ nativitate cordi inditum & ad ultimam fenectam ibidem perfiftens cum humido fuo primigenio nunquam obfervavimus, nam caloris effentia non confiftit in quiete, neque calor ftabilis eft & infirrus, fed omnis eft influens, & nunquam idem fenfitur calor, ut nunquam idem confpicitur fluvius. Quod fi moleftum fuerit, à veterum placitis omnino recedere, dicere poffum calidum illud innatum effe reliquias fanguinis in corde re-

refacti, quæ fingulis tamen momentis mutantur, cum femper aliæ atque aliæ accedant & priores avolent; Humidum autem primigenium eft chylofa feu lactea fanguinis pars, quæ pabulum & nutrimentum omnibus partibus fuppeditat, & quâ deficiente, partes flaccefcunt & marcefcunt.

§. 19. Ipfam quod attinet Cordis artificiofiffimam ftructuram, eam apud recentiores. Anatomicos videre licet, Nobis hæc vicè hoc quidem inter alia notatu dignum videtur, quod finifter ventriculus propriè cor dici mereatur, quia dexter ob folos pulmones appetulus eft, quò refciffo utcumque tamen cor pyramidalè in fuam figuram obtinet, hinc illa etiam animalia, quæ pulmonibus carent, dextro quoque cordis ventriculo carent; Quæritur itaque an pulmones ob aeris admiffionem facti fint? id quò quidem haud videtur, cum eorundem ftructura innuat, eos fanguinis mixtioni & depurationi magis dicatos effe, quam refpirationi, vel ut loquuntur aeris attractioni, qui vel fine his qua datur via influere poffet. Refpirationis enim præcipuum organum non funt pulmones fed diaphragma, quò cum cæteris mufculis pari paffu ambulat, & motus dicatum eft. Quippe à fpiritus animalibus inflatum protrudit costas & abdominis mufculos, qui incumbentem aerem externum premunt, ut per tracheam ingrediatur, & hinc necesse eft, ut pulmones inflentur, & aer vi fuâ clafficâ fanguinem à paffâ rarefactione adhuc fputantem in motu fuo progrefivo verlus finiftrum cordis ventriculum adjuvet, cujus particulae aere non admiffio ab

æthere versus omnes dimensiones potius moverentur, & motu tali intestino intra pulmonum cellulas mirum in modum tumescerentur. Verum cum interea atmosphære incumbens gravitas obfisteret elevato thoraci & abdomini, relaxabitur statim diaphragmatis tensio, &

pulmones iterum collabuntur, sicque fit exspiratio. Cæterum ipsum respirationis organum merè mechanicum esse hodie à SENGUERDIO ad oculum demonstratur, cui experimento insituendo & nos unam vel alteram impensurumus horam.

CAPUT IV.

De

Spiritibus.

§. 1.

Medici & Physici intelligunt per spiritum corpus quoddam volatile à compedibus, qui illud detinebant, liberatum; sola enim subtilitas corpusculi sufficit, ut inde fiat spiritus.

§. 2. De spirituum corporis humani numero multus est SENNERTUS & qui hunc sequuntur. Ut plurimum quatuor recensere solent, *naturalem, vitalem, animaleam, & genitalem*, atque pro singulis peculiarem constituunt officinam. Verùm cum entia non sint temere multiplicanda, putamus, omnes spiritus nostros commodè dividi posse, quod sint vel *vitales* vel *animales*, de quibus nunc breviter.

§. 3. Spiritus *vitalis* est subtilior sanguinis pars, admodum activa, attenuata & rarefacta, corpori dans *vitam & calorem*, nunquam tamen formam sanguinis deponens.

§. 4. Spiritus *animalis* gradu & ratione subtilitatis differt à *vitali*, & sub forma auræ alicujus subtilioris meritò concipitur; separantur autem à sanguine in

ipso cerebro, quod totum glandulosum est, & in ejus ventriculis tanquam in promptuario reservantur, ad motum & sensum præstandum.

§. 5. Separationis hujus modum describit nobis Philosophus, in tractatu de passionibus animi. Considerandum est, inquit, *vividiores & subtiliores omnes partes sanguinis, quas calor in corde rarefecit, ingredi indefinenter & maxima cum copia cavitates cerebri. Ideò autem eò potius commeant, quàm aliò, quod omnis sanguis, qui è corde egreditur, per magnam arteriam, dirigat suum cursum, recta linea in eum locum; & cum non possit totus ingredi, quia via valdè angusta sunt, partes eius magis agitate, & subtiliores transeunt sola, dum reliquæ sese diffundunt per omnes corporis partes. Hæ autem partes sanguinis subtilissima, componunt spiritus animales, nec eum in finem ullà alia egent mutatione in cerebro, nisi quod ibi separentur ab aliis sanguinis partibus minus subtilibus. Nam quos hic spiritus nomino, nil nisi*

nisi corpora sunt, & aliam nullam habent proprietatem, nisi quod sint corpora tenuissima, & quæ moventur celerrimè, instar partium flammæ, ex face exeuntis. Huc usque Philosophus. Neque tamen putandum, quod omnes particule sanguinis ad cerebrum raptæ, ejusdem sint subtilitatis, cum plures etiam crassiores cum subtilioribus ascendant, ut nutritionem præstent, & ille, quæ residuæ manent, per vasa lymphatica versus cor revehantur.

§. 6. Sunt alii, qui inter spiritum insitum & influum distinguunt: Quam distinctionem vel divisionem omni putamus carere fundamento, cum implicet dicere dari spiritum insitum & à prima generatione partibus solidis perpetuò in-existentem, atque auxiliò spiritus influu operationem suas peragentem. Præsertim cum videamus sententiæ hujus patronos Spiritibus insitis ejusmodi qualitates in acceptis ferre, è quibus duo facile elici possunt absurda, quorum unum est, quod spiritus insitus percipiat & consequenter cogitet: alterum, quod anima omnium functionum author existat.

§. 7. Operæ pretium erit, ut de sensibus tam externis, quam internis paucis etiam agamus, qui omnes interni rectius dicuntur, quia anima nullibi externe sed interne sentit. Neque etiam motuum receptio, vel spirituum determinatio in organo aliquo externo propriè & ultimò fit, sed potius in cerebro.

§. 8. Sensuum externorum quinque recensentur, qui omnes in tactu conveniunt, quò & sitim & appetitum refertimus, atque in quolibet sensu tria notamus, receptionem videlicet simplicem,

perceptionem, & iudicium. Receptio nil nisi motus est, attributum solius corporis, quia tamen in nobis præter corpus alia quoque est substantia cogitans, occasione motuum certas habens cogitationes, & percipere & iudicare nunquam in corpus, sed in mentem cadunt, sensus in homine ad totum spectant compositum, eumque in finem illi dati sunt, ut horum opes fiat, quæ sibi sint commoda vel incommoda, utilia vel noxia.

§. 9. Visus est sensus externus, ope cujus objecta videntur, nempe quando radii luminæ, (lumen enim & color sunt objectum visus) ab objecto illuminato reflexi, incidunt in oculum, ejusque tunicas & tres humores transeuntes ita restringuntur, vel determinantur, ut in fundo oculi objecti effigiem, prout id in camera obscura contingere solet, depingant, id quod fit in tunica retina, quæ nihil aliud quam expansio nervæ, hinc impressiones eum totidem motus mediante nervo optico deferuntur ad cerebrum, commune omnium nervorum principium, & mediantibus spiritibus animalibus ad ipsam glandulam pinealem, cui mentem immediate junctam esse, ibidemque percipere & iudicare statuimus.

§. 10. Auditus est sensus externus, quando ær motu tremulo vibratus, impetum facit in auditus organum, quod ex tympano, tribus officulis & nervo auditorio componitur, quorum ope motus ad ipsam glandulam pinealem deferuntur.

§. 11. Gustus est sensus externus, quando corpuscula plus minus rigida, ope salivæ impetum faciunt in papillas nervæ linguæ, easque ita afficiunt, ut
mens

mens in cerebro certorum quorundam saporum ideas, distinctè concipiat.

§. 12. *Olfactus* fit, quando effluvia è corpore odore emissa, mediante aëre impetum faciunt in fibrillas nerveas narium, easque plus minus commovent.

§. 13. *Sensus Tactus* est, quando objectum tangibile attingit fibrillas nerveas, mediantibus quibus motus ad cerebrum defertur; hinc rectè diximus, omnes sensus convenire in tactu, quia quod est titillatio in cute, hoc est sapor suavis in lingua, amœnus color in oculo, gratus sonus in aure, acceptus odor in naribus.

§. 14. *Sensus interni* sunt *sensus communis, phantasia & memoria. Sensorium commune* quod omnium sensuum exteriorum motus recipit, est *glandula pinealis*, cum nulla cerebri reperiaturs pars, cui hæc dignitas in acceptis ferri possit. *Phantasia* est certa spirituum animalium radiatio, sive certa illorum cursus forma, super glandulam pinealem: vel in homine est applicatio mentis, quâ objectum absens tanquam præsens, ope certa spirituum animalium radiatione, intuetur. *Memoria* consistit in vestigiis cerebro impressis, unde si spiritus animales in eadem incidunt, eandem suscipiunt cursus formam, cujus occasione menti priores occurrunt cogitationes.

§. 15. *Affectiones sensuum* sunt *somnus & vigilia*. In *somno* cerebrum non adeò inflatum est, ejusque pori magis connivent, nec spiritus pleno agmine leuandum lineam rectam excurrunt; hinc cessant sensuum exteriorum functiones. In statu *vigiliarum* cerebrum se habet instar levati veli, ipsique spiritus stupendâ

cum alacritate, pro determinationis varietate systema nervinum irradiant.

§. 16. *Et cum generationis negotium*, per peculiarem liquoris genitalis texturam, ibidemque latentem corporis producendi ideam sive rudimentum, à quo specificatio motus materiæ subtilis unice dependet, explicari possit, non opus est recurrere ad vim plasticam, spiritum genitalem, aliasque nugas. Quippe hæc omnia explicari possunt, si ad mentem *Celeberrimi Medici & Philosophi Cramenii* dicamus, testes in utroque sexu circa annos pubertatis potos magis stabiles & constantes nascisci, qui non cuiuis auscultant motui, sed certam saltem primi elementi materiam, sive quod idem est, certum ætherem transmittant, unde eo tempore activæ admodum sanguinis particulae ad has partes rapiuntur, quæ adjuvante artificiosissimâ structurâ & fabricâ in fermentum seminale abeunt, quod sanguini denuo confusum, sæpius stupenda inducit symptomata, humorum circulantium orgasmum, insolitas alterationes & peregrinas fermentationes excitans.

§. 17. Itaque rectius statuitur, semen ab utroque sexu emitti, hoc tamen cum discrimine, quod spiritus genitalis maris rationem habeat *actoris*, fœminæ vero semen *modificatoris*. Si enim ovarium muliebre aurâ seminali virili imprægnetur, ipsis ovis ibidem sub forma vesiculæ vel spherulæ seminalis delitelcentibus, fœcunditas conciliatur, ut unum vel alterum turgescere & tandem ad uterum devolvi incipiat.

§. 18. In hac fermentatione particula lactis spatio aliquot dierum in gutturam rubi-

rubicundam salientem, quam sanguinem vocamus, mutatur, cujus partes crassiores à centro pelluntur versus superficiem, quæ sibi invicem cohærentes, dum interea subtiliores torrentis instar illas permeant, canaliculos constituunt, quas arterias vocamus, verum, cum à superficie versus centrum repellantur, nec per easdem vias regredi possint, deflectunt à via recta, & per alias regrediuntur, quos tubulos venas vocamus, quæ reverrà nihil aliud sunt, quàm viæ sanguinis reflexæ.

§. 19. Neque tamen statuendum est, partes corporis fœtus vel ex semine, vel ex sanguine menstruo in utero materno componi: solus enim chylus est qui operatione glandularum uteri secretus, pro fœtus formatione, tum nutritione, copiosissimè affluit, ut quamvis infans non respiret, lacte tamen per os nutriatur, quo ipso omnia illa quæ de sanguine menstruo, pro negotio nutritionis fœtus in utero dicuntur, vix digna æstimamus, ut iis revellendis inhæreatur.

CAPUT V.

De

Partibus corporis humani.

§. 1.

Quoniam corpus nostrum nil nisi contextus vasculosus est, variigenis succos in se continens, dicimus, omnes partes corporis nostri esse vel *solidas* vel *fluidas*; omnes esse vel *sensibiles* vel *insensibiles*. Insensibiles rectius intelligibiles vocantur, & usque aded exiguæ sunt, ut in sensus non incurrant, reverrà tamen existere & ratione & effectu facile demonstrari potest, horum enim operatione, naturam sanguinis cæterorumque fluidorum, & qualitates medicamentorum

evidentissimè explicantur. Sensibiles sunt, quæ ex insensibilibus componuntur, & sub sensibili forma in sensus incurrant, & hæc nunc propter diversas functiones aliaque accidentia, dividi solent in *similares* & *dissimilares*, in *organicas* & *inorganicas*, in *principes*, & *minus principes*, in *spermaticas* & *sanguineas*, quæ omnes divisiones vel minus necessariae sunt, vel falsâ aliquâ nituntur hypothesisi.

CAPUT VI.

De

Temperamentis & nutritione.

§. 1.

Præmissâ partium divisione, transitum facimus ad Temperamenta, &

cum in partibus fluidis consideremus temperiem & mixtionem, in solidis au-

C

tem

temporum constitutionem, filamentorum molliem vel rigiditatem; *Temperamentum* definiti potest, quod sit *qualitas*, vel *certa corporis dispositio à fluidorum legitima temperie & mixtione, & partium solidarum debita textura & pororum configuratione, dependens.*

§. 2. Illum autem sanguinem temperatum & probè mixtum vocamus, cuius omnes partes convenienti ordine, motu, situ, magnitudine &c. inter se ita conveniunt, ut *nulla* qualitas præ aliis prædominium obtineat. Ex quo palàm fit, *temperamentum ad pondus vix dari posse in rerum natura*, cum omne ad proportionem & justitiam Geometricam potius sit compositum.

§. 3. *Temperamenta* dividuntur ad mentem Peripateticorum, in *calidum & humidum, calidum & siccum, frigidum & humidum, frigidum & siccum.* Vel juxta Galenicos in *sanguineum, cholericum, phlegmaticum, & melancholicum.* Vel secundum Astrologos in *Solare, Lunare, Joviale, martiale, Saturninum, Mercuriale & Venereum.*

§. 4. Enim verò ad intelligendam hanc tenebris obvolutam doctrinam de temperamento, notari iterum velim, sanguinem ex particulis indefinitæ figuræ, &c. componi, nempe ex acidis, salinis, gummosis, aqueis aliisque, quæ variis suis extremitatibus & prominentiis varios poros atque varia interstitia efformant, ut materia primi elementi nunc copiosius, nunc parcius, nunc citius, nunc tardius, prout plus vel minus in motu suo rectilineo vel etiam spirali impeditur, ea tortentis instar permeet, atque sanguinem

nunc velocius exagitet, & *temperamentum calidum* producat; nunc verò cum segnius commoveat, & *temperamenti frigidi* author existat.

§. 5. Ructus, si particulæ sanguinis sulphuræ inflammabiles & agibiles in corpore prædominentur, magnus aderit calor, pulsus erit vehementior, somnus brevior, facies erit pallida, cum aliquali virore, & qualem Judæi habere solent: hoc est, ejusmodi corpora habent *temperamentum cholericum vel biliosum.* Sin verò particulæ aquosæ vel viscidæ & crudiores reliquis superent, *temperamentum dicitur phlegmaticum* sive *pituitosum*, qui enim tali præditi sunt temperamento, frequenter sputant, faciliè frigent, somnolenti sunt, & ingeni tardioris, sanguis minus est fermentescibilis, salla activa magis depressa jacent, vasa sanguifera non sunt adeò distenta, habitus corporis mollis, facies autem pallida est. Porro, si particulæ acidæ, fixæ, aliæque sæculentæ & terrestres præ aliis in sanguine caput extollant, *temperamentum inde exortum vocatur melancholicum,* tales sunt cogitabundi, tristes, obstructionibus expositi, & semper in uno peccant extremo, vel nimis voraces, vel nimis abstemii, vel tristes vel extremè hilares, alvus vel solidò fluidior vel nimis sicca existit. Verbo dicam, semper sunt valetudinarii & in eo infelices, quòd medio tutissimi ire nesciant. Tandem si sanguis lacte siturgidus, ejusque partes in corde promptissimè rarefiant, & gummosæ ad nutritionem admodum aptæ, prædominentur, *temperamentum vulgò dicitur sanguineum.*

§. 6. Neque tamen differi possumus,

mus, vulgares illas denominationes juxta primas qualitates lubrica incedere via, & infirmo stare talo, quia fundamentum consistere tantum videtur in testimonio sensuum & in relatione ad sensus nostros, qui in explorandis qualitatibus calidis, frigidis, siccis, humidis, mirum quantum à loco aberrant, & mentem in errorem præcipitant, sic uni sæpius homini eadem aqua nunc calida nunc tepida videbitur, prout nempe una manus alterâ calidior existat. Eadem difficultate altera etiam temperamentorum divisio quatuor humorum existentiam in sanguine pro fundamento habens, premitur, cum hæcenus non potuerit solidè evinci, quatuor illos humores in sanguine præexistere, ipsique formaliter inesse, nemo enim bilem, phlegma, melancholiam aut sanguinem, tanquam humorem aliis contradistinctum, in sanguine naturaliter constituto, unquam reperiet, quamvis sanguini sexcenta, nempe particule amara, dulces, &c. insint, adedque humores illi factem materialiter præexistere dicuntur. Anile etiam est refugium, quod in sanguine per V. S. extracto quaerunt, quem in quatuor istos humores præcipitari persuadere conantur, tantum enim abest, ut humores illi tali sub facie præexistere, ut potius exuata ab acere recens admissio, sanguinis mixtione, & particularum subtilium secessione, recens combinatos esse, vero similis sit.

§. 7. Symbolum conferunt ipsa filamenta. & quod cogitationes certis motibus semel in utero allegatae, postea sæpius cum iisdem motibus recurrere soleant; in quo fundamenta idiosyncrasiae, sympathiae, antipathiae, & quod multi non pos-

sunt ferre feles, caseum, &c. ponuntur.

§. 8. Multò minus excludenda erunt sidera, quæ diversis suis aspectibus, conjunctionibus, oppositionibus, aliquid ad temperamentum mutationem conferre possint, cum quotidie videamus, quod ipsa fluida pro diversitate phasium vagabundorum luminum, novas suscipiant alterationes, ut vel propterea non omne illud, quod de themate natalitio dicitur, habeamus pro fabula, quamvis non inficiemur, in hoc negotio suavia quondaque insomnia, gentiles superstitiones, & ludicras fabulas pro veritate nobis obtendi.

§. 9. Quia verò ipsa fluida non solum, sed & solida fluidis cincta, singulis ferè momentis variis vicissitudinibus & mutationibus sunt obnoxia, ipsa etiam temperamenta vix paribus semper poterunt ambulare passibus, quin potius pro ratione temporum anni, regionum, & ætatis, mutari debeant, hinc non malè tota nostra vita in quatuor distinguitur ætates, nempe in *infantiam* & *pueritiam*, quæ ad annum 7. vel decimum quartum se extendunt; In *adolescèntiam*, quæ intra annum 25 & 35 terminatur; in *ætatem mediam*, quæ ab hoc termino ad annum quinquagesimum durat, & tandem in *senectutem*, quæ ad finem vitæ usque protrahitur, & senectutem viridem, mediam & decrepitam sub se comprehendit.

§. 10. Restat ut doceamus, quomodo machina corporis nostri & augeatur & nutriatur. Ubi attendere debemus ad arterias, quæ singulis pulsibus poros nanciscuntur magis patulos, per quos in statu naturali sanguinis partes chylosæ,

multis aquosis dilutæ, tubulos partium solidarum, ceu todidem vascula, ingrediuntur, quarum aliqua superficierum suarum similitudine partibus nutriendis facile adhærent, cum juxta Philosophum nullum firmitus reperiatur glutinum quàm superficierum similitudo, & si duo corpora se in plurimis punctis immediate contingunt. Interea aliæ magis volatiles & celerius agitate per insensibilem transpirationem, sub forma halituum vel vaporum, tenues abeunt in auras. Maxima verò pars sub nomine humorum circulantium, per vasa lymphatica versus cor revehitur, & tandem sanguini denudò confunditur.

§. 11. Sed quare dum juvenes adhuc sumus crescimus, & dum senes sumus, decrescimus. Quare sæpius pinguescimus, alio autem tempore marcescimus? Hoc ex antedictis facile colligi potest, quia enim fibræ partium solidarum molliores adhuc sunt, dum juvenes sumus, facilius fluidis cedunt, & ampliora juxta se efformant spatia, ut lactea illa sanguinis pars copiosius affluat, & plures particule juxta fibrarum radices ob superficiem similitudinem apponantur, quam tenues abierunt in auras, hinc non solum tunc nutrimur, sed quia plus apponitur, quàm consumitur, etiam augemur. Quod si plures partes pinguiore & ramosæ sibi invicem in interstitiis musculorum, aliisque locis subcutaneis, vel etiam circa extremitates vasorum lymphaticorum, in cavitatem aliquam hiantium, sibi invicem connectantur, tunc pinguescimus. Verum ubi fibræ jam duriores factæ, tubulique & pori valde angustantur, nec fluidis amplius cedere possunt,

præterea etiam fibrarum à nutriendarum superficies à lymphâ aciori facta atteritur, varieque mutatur, tunc succus nutritius nec satis commodè, nec satis largiter apponi potest, hinc partes corporis nostri marcescunt, facies rugosa fit, & totum corpus ad senectutem componitur.

§. 12. Verum enim verò multis videbitur paradoxon, quod doceamus, sanguinem non sub forma sanguinis nutrire, sed quasdam saltem sanguinis particulas nutritioni impendi. Sed qui communem & hæcenus receptam sequuntur sententiam, non videntur ex æquo ponderasse naturam sanguinis, quam supra descripsimus, quod ex indefinitis, indefinitæ figuræ & magnitudinis componatur particulis, non quidem eum in finem, ut fortè per tot diversi generis corpuscula ad præstandam nutritionem magis aptus reddatur, sed potius ut vitalis illa fermentatio & itus humorum in orbem, sine quo, nec humorum fluiditas, nec sanguinis depuratio, nec corporis nutritio præstari posset, conservetur. Deinde, si sanguis sub forma sanguinis nutritur, deberet extravasari, quo factò, statim fieret grumulosus & ad nutritionem inidoneus: & tertio, si sanguis nutrirer, tum illæ partes, quas immediate alluit, brevi in immensam crescerent molem, id quod tamen in pulmonibus nunquam observatur. Et quamvis hic fortè distinguere velint inter nutrimentum partium spermaticarum, & partium sanguinearum, inanem tamen ludent operam, cum jam antea ostenderitimus, nullas partes esse ex semine, sed omnes ex lacte & sanguine; & ipsum lac sanguini inesse facile proba-
ri po-

ri potest per præcipationem, liquore a-
laminoso factam, sic enim maxima ejus
pars sub forma liquoris albicantis vel la-
ctei, in conspectum venit.

CAPUT VII.

De

Sanitate.

§. I.

SAnitas consistit in partium fluidarum
Stemperie, & legitima secundum mi-
nimas particulas, mixtione, & in canali-
culorum & tubulorum debita stabilitate,
conformatione & configuratione, sic

enim machinâ corporis nostri apta na-
ta erit, omnes functiones, tam
vitalis, quàm animales
exercendi.

C 3

IN-

INSTITUTIONUM MEDICINÆ RATIONALIS LIBER II.

Sive PARS PATHOLOGICA.

C A P. I.

De Morbis.

§. 1.

Longum non minus quam tædiolum foret, altius hic repetere velle, quæ de causæ morbificæ, morborum, & symptomaticum discrimine olim tradiderunt Institutionistæ. Si enim omne illud, quod hominem affligit, juxta Hippocratem morbus est, quid quæso erit, ut hæc tria tanta cum subtilitate distinguantur, cum non solum in uno tertio conveniant, sed etiam in se invicem subinde commutentur, morbum enim sequitur symptoma, cujus quasi causa est ipse morbus: deinde datur symptoma symptomatis, & sic prius est morbus, posterius productum morbi.

§. 2. Ut verò subjectum morbi nunc radicaliter est in partibus fluidis, denominativè verò in partibus solidis, ita ipse morbus describi potest, quod sit vel *partium fluidarum in temperie* & *in mixtione alteratio*, sive vitiosa fluidorum dispositio, actionibus in œconomia animali edendis inepta, vel *partium solidarum quoad situm, poros &c. vitiosa dispositio*.

§. 3. Morbi dividuntur in morbos

intemperiei, morbos conformationis, morbos compositionis, & morbos solutæ unitatis: ad quos tamen ultimos priores omnes cum Hippocrate lib. de fracturis, referre possumus, dicente, omnes morbos esse ulcera, id quod optimè de morbis etiam fluidarum partium dicitur.

§. 4. Morbi intemperiei sunt vel Cacochymia vel turbata mixtio sanguinis. Et cum illa primariò & propriè hæreat in sanguine & cæteris humoribus, à sanguine dependentibus, dum nempe una qualitas excedit & prædominium obinet, hinc varia hujus intemperiei recensentur species, v. gr. intemperies frigida, intemperies calida, falsa acida, austera, pituitosa, biliosa, melancholica viscida, &c.

§. 5. Solent etiam intemperiem cum materia, & intemperiem sine materia inter se distinguere, verùm cum intemperies, tanquam qualitas vitiosa non possit esse sine materia, rectius omnia illa quæ de intemperie sine materia dicuntur, omittimus.

§. 6. Et

§. 6. Et cum morbi occultarum qualitatam, sive totius substantiæ, ad morbos in temperiei, sive turbatæ mixtionis referantur, quid opus est entia temerè multiplicare, præsertim, cum ipsa venena non occulta sed manifesta agant in corpore nostra qualitate, nempe corrodendo, exedendo, fluidorum mixtionem destruendo, peregrinas fermentationes excitando, quidni ergò licebit morbos malignos sive occultarum qualitatam, per salium figuras, per peregrinum ætherem, explicare?

§. 7. Sunt autem morbi turbatæ mixtionis morbi fluidorum, dum hæc secundum minima turbantur, hinc ex turbatione mixtionis sanguinis, prodeunt omnis generis febres, tanquam ex Pandoræ pyxide non, nisi gradu à se invicem distinctæ. Quod enim profundior mixtionis turbatio, eò major malignitas ut in peste, febribus malignis: quò levior, eò minor malignitas, vel nulla, ut in ephemera, hæctica, febribus intermittentibus.

§. 8. Morbi conformationis sunt

vel in quantitate vitiosa secundum numerum & magnitudinem, quales v. gr. tumores, vel in qualitate vitiosa, secundum figuram, secundum poros, vel fibrarum laxitatem & rigiditatem.

§. 9. Morbi compositionis situm partium potissimum lædunt, & unius partis cum alia connexionem, quales v. gr. sunt procidentia uteri, hernia intestinalis, &c.

§. 10. In morbis solutæ unitatis vulgò attenditur ad continuitatem solidarum, in sensus incurrentium, quod si Solutio continui fiat à causa scindente vel pungente partem aliquam fibrosam, morbus ille vocatur vulnus. Sin verò in ejusdem generis parte solutio fiat ab humore acri & corrosivo, dicitur ulcus. Quod si continuum in parte aliqua dura lædatur, à violenta aliqua causa externa, erit fractura. Sin pars illa ossea exedatur ab humore aliquo stygio vel septico, dicitur caries. Quod si plures fibræ contendantur, non statim vero à sanis separentur, morbus ille vocatur contusio.

C A P U T II.

De

Accidentalibus morborum differentiis.

§. 1.

Vidimus essentialia morborum, progrediendum ergò erit ad accidentalia, intuitu quorum morbi dividuntur in *morbos congruos*, quales sunt variolæ in infante, febris tertiana in juvene, catarthus in sene, & in *incongruos*, v. gr. cachexia in infante, variolæ in adulto, causus in sene. Quæ divisio utilitatem

suam habet in instituendis præfagiis, cum morbi incongrui plus semper alant periculi quàm congrui, & ætati convenientes.

§. 2. Potro morbi dividuntur in *idiopathicos*, sive per essentialiam, & in *sympathicos*, sive per consensum. Morbi per essentialiam fiunt, quando causa radi-

radicaliter est in ipsa parte affecta; morbi autem per consensum fiunt, quando malum aliundè communicatur, vel causa transmittitur, sic datur v. gr. epilepsia per consensum ex ventriculò, ex utero, ex liene. Sic datur vertigo essentialis, datur etiam vertigo per consensum. Sic datur vomitus idio pathicus, datur etiam vomitus sympathicus.

§. 3. Consistit ille consensus vel in paritate nervorum, in continuitate vel etiam vicinitate, vel in sanguinis reliquorumque humorum circulatione, hinc non amplius difficile est explicatu, quare vomitus, nausea, colica comitentur nephritidem, quare in passione hysterica adsint motus convulsivi, respirandi difficultas & vomitus, in lubricantibus epilepsia, in dysenteria singultus, in alvi obstructione icterus, maximus enim est consensus inter omnes nervos, partesque membranofas, v. gr. inter uterum, intestina, ventriculum, diaphragma, & meninges.

§. 4. Dividuntur quoque morbi in morbos epidemicos, qui epidemicè plures permeant regiones, quales sunt vario-

la, febres malignæ, tussis fetinal, dysenteria; & in endemicos, uni regioni familiares, v. gr. phthisis in Anglia, lues venerea in India, scorbutus in Westphalia, arthritidis & nephritis in Austria, strumæ in Styria.

§. 5. Tandem morbi sunt vel *chronici*, & diu durantes, quos non die neque horis, sed septimana & mensibus metimur, quales sunt febris quartana, hydrops, obstructio mensium, cancer, phthisis, &c. Vel sunt morbi *acuti*, qui videlicet citò & cum periculo ad finem tendunt, quales sunt apoplexia, omnes febres erysipelatosæ, sive inflammatoriæ, v. gr. phrenitis, angina, peripneumonia, pleuritis passio iliaca, nec non omnes febres malignæ.

§. 6. His morborum differentiis colophonis instar aliæ superandi possunt, dum morbi vel sunt simplices vel compositi, universales vel particulares, vernales, æstivi, autumnales vel hyberni, hæreditarii, remittentes, intermittentes, parvi, magni, legitimi vel nothi, benigni vel maligni.

C A P U T III.

De

Temporibus morborum.

§. 1.

Morbi acuti non solùm, sed & paroxylmi febrium intermittantium, sua habent tempora, quæ in principium, in augmentum, statum & declinationem dividuntur; principium primis horis vel diebus circumscribitur: augmentum fit,

quando symptomata ingravescent; in statu omnia sunt in extremo & res versatur in discrimine: Tandem declinare dicitur morbus, post factam aliquam crisin, & quando symptomata à vehementia & gravitate cessant.

§. 2.

§. 2. Horum temporum diversitas dependet primo à natura & indole ipsius sanguinis, qui commune hoc habet cum omnibus liquoribus fermentescibilibus, ut gradatim fermentare incipiat. Secundò à majori, vel minori lucta & pugna inter ætherem peregrinum & ætherem consuetum, quo enim hic vel ille difficilius vel facilius expellitur & succum, ita ipse agrotans citius convalescet vel morietur, & tales morbi citius vel tardius ad statum vel declinationem devenient.

CAPUT IV.

De

Causis morborum.

§. 1.

CAusa morbi alia est proxima, alia remota alia conjuncta seu continens, alia antecedens, alia procatartica, quæ antecedentem in scenam introducit.

§. 2. Morborum causæ efficientes sunt sex res non naturales, plethora, cacochymia, venena, & peregrinus æther.

§. 3. Sex res non naturales sunt aer, cibus & potus, somnus & vigilia, motus & quies, excreta & retenta, & animi pa-

thematæ. Dicuntur res non naturales obscuro termino, quia corpus non constituunt, aliæ enim essent res naturales, neque si legitime administrantur, noxam inferunt, sic enim essent res præternaturales. Verùm quia absque illis corpus conservari nequit, & si error aliquis in ipsarum regimine committatur, magna corpori accedit noxa, vocantur res non naturales.

CAPUT V.

De

Aëre.

§. 1.

Definimus aerem cum Cartesio, rationem nobis suppeditante descriptionem, quæ naturam aeris penitus exhaurit, id quod de definitione Peripateticorum nunquam dici potest, quod sit congeries particularum tertii elementi, primo & secundo innatantium, cujus partes adeò tenues, & perpetuo motu à se invicem disjunctæ sunt, ut singulis momentis moribus globulorum cælestium sive secun-

di elementi obsequantur, hinc semper manet corpus rarum, fluidum & pellucidum.

§. 2. Si itaque aer & in motu & in mixtione rite fuerit dispositus, vi sua elastica sanguinis circulationem per pulmones promovet, & nimiam humorum rarefactionem temperat. Sin ab æthere nimium exagitetur, sanguinem quoque attenuat, humores exagitat & sensum calo-

D

rie

ris in nobis producit. Sin insignis ejus portio versus unam aliquam plagam moveatur, excitat sensum frigoris, transpirationem sufflaminat, obstructions inflammatorias producit, lympham restagnare facit, & acidum vel auget vel foras reducit.

§. 3. Quod si in atmosphæra nostra alia varii generis obvolitent vel plures a quosâ particulâ aerem humidiorum red-

dant, varii generis febres, catarrhi, tumores, aliaque mala producantur.

§. 4. Hæc autem peregrina corpuscula vel ex globo terraqueo ope caloris solis vel ignis subterranei evocantur: vel ex aliis halituosis corporibus supra terram existentibus aeri afflantur, quibus varius, telluris situs accessus & recessus respectu solis aliorumque vagabundorum luminum velificari solet.

C A P U T VI.

De

Cibo & Potu.

§. I.

Uterque morborum ferax est, prout vel quantitate vel qualitate ventriculo & sanguini noxam inferunt, istius fermentum obruendo aut enervando, hujus temperiem inquinando aut mixtionem turbando. Nam qualis eibus, talis chylus: qualis chylus talis sanguis, qualis sanguis tales spiritus, talis lymphæ, talia fermenta, talis Sanitas.

§. 2. *Cibus* qualitate peccans abit in mucum aut pastam acidam viscidam. Vel in liquamen sordidum & putrilaginosum convertitur pro qualitatis nempe & conditionis varietate, quæ vel sola eadem generare poterit mala. Prodeunt ex hoc nido duæ famosæ cruditates & vitiosæ digestionis, quarum una acida, altera nidorosa vocatur. Ex eodem fonte scatu-

riunt varii generis febres, flatus, intumescentiæ, obstructions, sanguinis Caco-chymia, ejus mixtionis turbatio, succi nutritivi depravatio, scabies, diathæsæ, dysenteria, &c.

§. 3. Rotus iisdem etiam modis valetudinem nostram insectatur, ipsamque œconomiam animalem impugnat, præsertim si durante fermentatione vel distributione ingeratur, aut frigidus æstuantibus visceribus affundatur, ubi idem in visceribus fit, quod ferro ignito frigida immerso contingere solet, hoc est, inflammatoria obstructio producitur & æther antea maxime agitur, nunc, superveniente obstructione omnia in vicinia turbat & in tumultus ciet.

CAPUT

CAPUT VII.

De

Somno & Vigilis.

§. 1.

CUm Spirituum animalium officium inter alia sit, sanguinem ab extremis oris versus centrum premere, hi autem tempore somni sanguinis pressioni à centro ad superficiem resistunt, quod cedere nesciant, & fermentationes eandem ob causam sint debiliores, luce meridiana clarius est, nimio in somno humores ad coagulationem disponi, spiritus animales & parcius generari & crassiores fieri, unde capitis dolor gravativus, catarrhi & lymphæ visciditas totiusque torpor exortuntur.

§. 2. In nimis autem *vigiliis* spiritus æteruntur, in mixtione turbantur & in qualitatibus ratione volatilitatis depravantur, hinc febres oriuntur, languet digestio in primis viis, præsertim si spiritu studiis fevioribus impendantur, unde sanguis tandem aëvis suis particulis exiit, facta particulis terrestribus irretita non possunt volatilisari, sanguis crassior, acidus aut fœculentus redditur, & ad scorbutum sternitur via.

CAPUT VIII.

De

Motu & quiete.

§. 1.

Quamvis *motus* intra mediocritatis terminos coercitus humorum itum & reditum promoveat, atque insensilem transpirationem conservet, utcumque tamen si nimium intendatur, fores quoque variis ægritudinibus pandit, præsertim si à nimio motu pori nimium referentur, spiritus animales exagitantur, peregrina fermenta è visceribus excutiantur & sanguini confundantur, aut hic ob ni-

miam vasorum concussionem limites suos prævaricetur, & quâ datâ viâ profluat. Sin verò cum fluida tum solida à nimio otio torpescant, transpiratio sufflaminabitur, humores circulantes restagnabunt in tubulis, & præsertim in glandulosis canaliculis & vasculis excretoriis, unde variæ sanguinis impuritates, affectus cutanei aliique morbi ab acido orti, suos deducunt natales.

D 2

CAPUT

CAPUT IX.

De

Excretis & retentis.

§. I.

Silla quæ excerni debent convenienti tempore, loco & mensura excernantur, magnum profectò corpori humano inde exturgit præsidium. Verùm si *excernenda* detineantur, aut *retinenda* excernantur, non possunt non variæ inde excitari in œconomia animalis turbæ, id quod in hæmorrhagiis præsertim observari solet, quæ si excedant, sanguinem

profundunt, principia activa exhauriunt, calorem depauperant, & morbos vulgò frigidos dictos accerunt. Sin consuetæ evacuationes supprimantur, gravissimis non minus morbis laxantur janua qualesunt hydrops, apoplexia, asthma, quartana, scabies, icterus, febres inflammatorie, &c.

CAPUT X.

De

Passionibus animi.

§. I.

An te omnia videndum erit, quid sint passionibus animi. Describuntur autem à Philosopho in *Tr. de passionibus animæ* p. 14. art. 27. quod sint *perceptiones, sensationes aut commotiones animæ, quæ ad eam speciatim referuntur, quæque producuntur, conservantur & corroborantur per aliquem motum spirituum animalium.*

§. 3. E quibus palam fit, ipsos spiritus animales in animi passionibus præ aliis fluidis affici: Verum cum in statu naturali sanguis premat atque urgeat spiritus animales hique vicissim lympham & sanguinem, atque principales & perennes motus, pulsus nempe & respiratio ab illis dependeant, nemo erit qui non vi-

deat quàm facilè totum corpus in animi passionibus alterari & de statu suo derubari possit, præsertim si ad insignes illas mutationes fluidorum, quæ ens vel commitantur, vel à tergo sequuntur, necum attendere velit.

§. 3. Hinc in *tristitia & morore* sanguis parcius à corde emanat, cujus orificia quasi contracta tenentur, pulsus tardior est & debilior, diaphragma unò sed lento tenore subinde deprimitur, unde suspiria & gemitus audiuntur: respiratio parva est & debilis, pallent genæ, torpet lingua pectus contrahitur, calor labascit, sanguis incrassescit, lymphæ redditur viscosa, paucioresque generantur spiritus & omnia fluida quasi in vappam vel ac-

rem

remaneant. Quippe ex spirituum defectu perit appetitus, chylicatio fatiscit, languent digestiones & præmaturæ Senectuti, vel, qui cum hæc in omnibus convenit scorbuto, cardialgiæ, melancholiæ, tumoribus canerosis inflammatoriis, vel etiam intermittentibus febribus, imò ipsi tandem gangranæ & sphacelo fores aperiantur; de quibus consule præcticos & Experimentiam.

§. 4. In ira sanguis cum spiritibus animalibus cæterisque fluidis contrariis veluti motibus agitatur & convellitur, hinc sunt, bilis & succi pancreatici effusiones, supervenit diarrhœa, cor tremit vel palpitat, facies mox pallet dein rubet, os spumat talesque furibundis vel epilepticis ferè sunt similes, Sæpius sanguis in mixtione turbatur & febris inducitur: non raro humores circulantes rapidius circumacti, adjuvante solidarum partium vellicatione & concussione peregrinum quoddam fermentum è foco aliquo, in quo diu sopitum jacuit, secum vehunt versus cordis thalamos illudque sanguini confundunt, quod mixtionem ejus turbando, varias producit effectus & ebullitiones sive motus secundum omnes dimensiones, unde calor; Et multi ex irâ corripiuntur variolis, aut alia febrimalignâ. Quod si spiritus animales

à sanguine tali nimium pressi quoque in ordine suo turbentur atque cum impetu ad partes extra cerebrum explodantur, accedunt illic motus convulsivi. Sin verò vel ipsa glandula pinealis contrariis ejusmodi motibus concutiat, aut spiritus nimium jam aucti, vel in placido & tranquillo per cerebrum discursa irritati non amplius legitimam cursum servent formam, oriuntur deliria, ipsa mens quasi obruitur nec in se ipsam descendere aut super cogitationes & ideas inter se confusas reflectere potis est, hinc brutalis quandoque exoritur furor, & fertur quis autiga nec currus audit habenas.

§. 5. De terrore nihil habeo quod addam, cum jam in vulgus notum sit, quæ noxæ inde & insidiæ struantur & candantur liquori cum vitali tum animali. Sic catamenia quandoque ex solo terrore ita sistuntur, ut nunquam revocari possint; sic terror fit pestis puerperarum: Sic hæmorrhagia narium compescitur quando incio ægro frigida cervici affunditur: Sic singultum solo quandoque curamus terrore, quo tussim convulsivam infantum curatam quoque vidit *Willisius*. Et ex eadem causa sanguis cæterique humores in vulneratis ad coagulationem admodum proticiunt.

CAPUT XI.

De

Plethora, Cacoehyma & turbata mixtione sanguinis.

§. I.

Plethora dicitur nimiam sanguinis bene cæteroque dispositi abundantiam.

Quæ an unquam dari possit, sive sit, ut scholastici loquuntur, ad vires, sive ad

D 3 yala,

vasa, non usque aded liquidum est. Quamvis enim primarium Venæ sectionis fundamentum positum sit in plethora & ipsa etiam experientia eam confirmare videatur, sunt tamen qui eam cum *Helmontio* in dubium vocare audent, ut venæ sectionem, quam à Diabolo inventam & introductam fuisse non nemo asserit, è toto medico proscribere possint. Verum enim verò probabilis mihi quidem prior videtur sententia, quod videlicet lac subinde ita augeri possit in sanguine, ut magna inde totius massæ sanguinæ turgescens & rarefactio exoritur, hinc cum moles illa pari alacritate ab ipsis pituitibus animalibus ad reditum versus Cor urgeri nequeat, plethorici magis præ aliis tubent, vasa sanguifera distenduntur, corpus obesum fit & carnosum, præterim si otium & quies accesserint, quæ vel sola plethoram producere possunt, ut id in equis evidentissime observatur.

§. 2. Est autem plethora multorum morborum parens: dum vel orificium vasis sanguiferi ob nimiam sanguinis molem nimium dilatatur, unde *hemorrhagia* originem trahunt. Vel aliquod vasculum ob nimiam distensionem tum-pitur (id quod in facie quandoque observatur) & sub forma sanguinis egreditur; hoc si in pulmonibus contingat, oritur *hemoptysis*. Sin verò id fiat in cerebro vel cerebello, & sanguis extravasatus principium nervorum comprimat, oritur inde *apoplexia sanguinea*. Quod si sanguine in parte membranosa extravasato partes fluidiores dissipentur, crassiores verò & rigidiores poros cedere nescios & præ aliis magis constantes in tantum obstruant, ut soli materiz mundi subtilissimæ sive primi Elementi transitus conce-

datur, hæcque & velocius nunc & aliter determinata obstructas illas partes & vicinum sanguinem exagitet, hic in mixtione turbatur, illæ verò rumpuntur vel distenduntur, unde dolor pungitivus & inflammatoriz febres producuntur, ut in phrenitide, angina, & pleuritide videre est.

§. 3. Facile tamen crediderim, plethoram vix persistere posse, ut non tandem in confortium trahat ipsam *caco-chymiam* sive intemperiem sanguinis. Est autem *caco-chymia* vitiosa sanguinis qualitas, sive vitium sanguinis in qualitate, dum ob sensibile magis unius vel alterius humoris prædominium sanguis viscidus, acidus, salis, biliosus, pituitosus aut feculentus, vel melancholicus redditur.

§. 4. Ipsi quoque humores circulantés reliquique succia sanguine dependentes pro varietate salium aliorumque degenerum corpusculorum varias hæc in *caco-chymia* sortiuntur appellationes, ut ipsa lymphæ nunc salta, nunc viscida nunc tenuis; bilis verò nunc magis viscida, nunc præstua vel æruginosa, nunc atra vocetur.

§. 5. Tandem & mixtionis sanguinis turbatio mater omnium febrium hic sub censum venit causarum morbificarum, quippe febres sunt, quarum ratio formalis & essentia unice in turbata sanguinis mixtione consistit. Nunquid *caco-chymia* longè aliud quid dicit, quam turbata mixtio? hæc sanè nunquam quidem est sine febre. Sicliquot quidam fieri potest impurus, verum cum secundum minimas particulas non sit turbatus, facile per subsidentiam, decantationem vel filtrationem à sordibus liberari potest.

Si

Simixio ejus secundum minimas particulas semel fuerit turbata, omnes antedictæ depurationes frustra instituuntur, id quod fit in liquore fulmine tacto, aut sub Syrio acelcente, qui nulla etiam arte in pristinum restitui potest. Hæc si san-

guini applicare velimus, facile è variis turbationis gradibus varias febrium species eliciemus, ita quidem, ut extremus gradus constituat pestem, primus vero *Ephemeram*.

CAPUT XII.

De

Flatibus, lumbricis & calculo.

§. 1.

Quoniam & hæc res præter naturam in corpore genitæ, gravissimos subinde producant morbos, haud immeritò sub censum caularum morbificarum veniunt.

§. 2. Et facile quidem cum Veteribus dici possit, *flatuum* causam efficientem esse frigus sive intemperiem ventriculi frigidam; verum cum ex autopfia constet quod in ipsis cholericis, qui tamen temperamenti calidi sunt, quandoque copiosissimi reperiantur flatus, alvique *rugosus & murrura* etiam in sanis exaudiantur, non videmus, quomodo, in explicandis flatuum causis, elementaribus illis qualitatibus contenti esse possimus. Hinc fortè rectius cum de otericis statuiamus, materiam, ut catarrhorum, ita & flatuum semper esse in ventriculo & intestinis, dum semper vapores & exhalationes ex intestinali fistula per poros, quæ datur via, in altum elevantur atque inferiorem corporis regionem pervagantur, quod si contingat, ut Pori illi obstruantur, Flatus sive catarrhi ventriculi & intestinorum generantur.

§. 3. Rursus, si ex reliquiis alimentorum primis in viis mucus coadervetur,

in quem vel salia volatilia assumptorum, vel ipsa etiam bilis pinguior facta incidant, flatulente statim fiunt rarefactiones, & cum tunc tenacitas, nunc crassities obstat, quò minus flatus illi per poros exhalare possint, distensiones abdominis dolores & incondita murmura exortuntur, taleque gas flatuosum non rarò vel per superiorem vel per inferius guttur sibi cum impetu exitum quærit.

§. 4. Sin ingestis his frigida superbatur, indeque pori ventriculi & intestinorum contumacius obstruantur, tanta subinde oritur abdominis intumescencia, ut rupture accedat periculum, id quod in vaccis raporum foliis affatim vescentibus, videre licet, quibus, si frigidam statim superbiberint, ex flatuum copiam illa rumpuntur.

§. 5. *Vermes* quod attinet, eundem hic à veteribus commissum notamus errorem, putantibus, vermes non ex temine, sed ex nescio quò sterquilinio per generationem æquivocam produci, hoc enim falsum esse evidentissimis nobis probatum dedit experimentis *Rhedi Italus*, cujus vestigia prementes dicimus, omnes

omnes vermes ex ovis muscarum, tanquam ex semine, adjuvante calore putredinali, & proportionato, excludi, quæ cum alimentis, præsertim saccharatis, jacticiis, aliisque quibus mufcæ infidias struunt, copiosissimè ingeruntur, & postmodum in ventriculo & intestinis imò in aliis etiam partibus solidis ad maturitatem promoventur, ut non male scripserit *Helmontius*, putredinem esse patriam lumbricorum.

§. 6. Sed progredimur ad generationem *Calculi*, quem ex calida renum intemperie humores terrestres adurentè, produci autumant. Enim verò quamvis non inficemur vitra & ollas aliaque vasa ex arena, cineribus vel argilla vi ignis quotidie confici; nemo tamè opinor erit, qui talem ignem in renibus concipiat aut sigulinam ibidem sibi effingat fornacem, in qua humores eo delati ad tantam excoqui possint duritiem. Imò ridiculum foret, tale quid in renibus sibi imaginari, in quibus vestalis ille ignis friget, & ad lateres coquendos nimis debilis redditus est, cum tamen hæc ætas nephriticis doloribus admodum obnoxia sit. Itaq; ut veram calculorum causam eruamus, in subsidium vocabimus Experimentum chymicum à *Celeberrimo Domino Mazio*, institutum, in enim in calculi destillatione vel sublimatione multum salis volatilis, parum olei invenit, reliquum in fundo caput mortuum fuit, in quo vix tantillum salis fixi reperire potuit. Deinde adver-

tendum est ad humores in primis viis apud calculosos restagnantes, qui acido austeri sunt, viscidi admodum & glutinosi. Et tandem hoc etiam probè notandum est, quod sæpius in vesiculâ felleæ æquè lapides ac in renibus generantur. Quibus præmissis dicimus, calculum generati ob defectum particularum oleosarum in sanguine, & consequenter in urina topheos eadem ex causa congregare, siquidem ob illarum defectum salia volatilia sui juris facta glutinosos humores combinant & coarctant, atque tandem in duelech cum ipsis concresecunt, deficientem autem particulæ oleosæ ob deficientem debitam meteorisationem & attenuationem in ventriculo & intestinis, hinc sopitæ manent oleosæ balsamicæ particulæ, ut postmodum in sanguine extraveri non possint, & acrimoniam aut aculeos salium obtundere nesciunt. Quæ certè sententia veritati magis consona est, quam illarum qui ad spiritum lapidificum confugiunt, & quid in corpore nostro fiat quidem dicunt, sed quomodo id fiat, reitent, vel ignorant. Confirmant quoque eam medicamenta calculum frangentia vulgo dicta aliaque quæ vel præservationis vel curationis gratia commendantur, quippe hæc omnia ventriculo vel primis viis sive chylicationi & digestionis sunt dicata, ut si aliam nobis hic fingere vellemus causam, inanem cum iis, qui *Sityphi saxum* volunt, luderemus operam.

CAPUT

CAPUT XIII.

De

Causis morborum intemperiei, conformationis, compositionis & solutæ unitatis.

§. I.

Cum hæcenus de causis morborum in genere egerimus, nunc descendendum esset ad specialiores, id quod & veteres fecisse legimus, qui primò de causis morborum intemperiei sine materia, deinde cum hæc causæ rationem habeat in accersenda intemperie cum materia, etiam de intemperie cum materia prolixè satis egerunt. Verum enim verò si æquâ lance trutinemus omnia illa, quæ de hoc negotio apud Sennertum aliosque institutionibus tractantur, fatendum nobis erit, nihil fere præter verba ibidem reperti. Nunquid enim partes solidæ aliquam contrahere possunt intemperiem, quæ non radicaliter & formaliter sit in fluidis? dic quæso, ô bene! vitio nescio cujus facultatis in parte aliqua solida intempéries produci possit? cum tamen in partibus solidis nihil præter extensionem ejusque modificationem hoc est certam pororum configurationem & fibrarum situm atque convenientem dispositionem ratione magnitudinis, rigiditatis, &c. reperiamus. Hinc vix satis mirari possumus, quod ipse Sennertus crassum hunc Galenistarum errorem non animadvertit, cum tamen alibi, præsertim in tractatu de consensu & dissensu chymicorum, Humoristarum & quatuor pri-

marum qualitatum Fautorum lapsus in apicum deduxerit, sed dandum aliquid præjudicii & injuriis temporum, quibus in acceptis ferendum quod L. 2. instit. cap. XL. scripseris, Galenum rectè docuisse, quod qualibet non solum animalis, sed & planta particula quatuor facultates habeat, atque inter reliquas & eam, qua quod superfluum est & excrementitium, excernit & expellit. Addit Sennertus, Ac ne facile animal de salute ac vita periclitaretur, Creator expultricem facultatem membris nobilibus fortiorerem indidit. Et si hoc admittatur, non solum alia multa, sed tota de crisi- bus in dubium vocaretur. In crisi- bus enim manifestè videmus, quomodo partes nobiliores & principes humores, quibus gravantur, vel è corpore expelle- re, vel ad membra ignobiliora depellere soleant. Et cum hoc non faciunt membra nobilia, sed oneri succumbunt, neque vitiosos humores expellunt, plerumque de vita actum est. Nempe tantà rapi- entissimi hi vitii asserere audebant fiducia, partes corporis nostri solidas non pari ambulare passu, sed unam præ aliis prærogativa gaudere, & majorem habere vim noxium expellendi, hinc in intempéries explicandis multi erant in investi-
E ganda

ganda parte mandate l. recipiente: Deinde affluxum humorum dicebant fieri per attractionem, quasi pars aliqua solida alterata ex calore vel dolore humores traheret sic vel singulis partibus ingenitam quandam tribuerunt cognitionem, quem errorem l. peperit vel nutriti ignorantia vera philosphia, si enim naturam motus scivissent, & quid esset calor, aut frigus, non opus habuissent ipso cum *Sennerto* varias intemperiei tum calidæ cū frigidæ recensere causas, cum illius omnes in motu, hujus in quiete conveniant. Itaque ut firmiori & æquiori incedamus tramite, observandum est, partem aliquam dici laborare intemperis calida, quoties humores eam permeantes secundum omnes dimensiones agitantur, ipsæque fibræ solidò celerius commoventur, fit hoc (1.) quando sanguis in vasis suis restagnat & motus progressivus transferatur in intestinum, (2.) quando pori & tubuli à causa vel externâ v. g. frigore aut contusione vel internâ humorum circulantium visciditate aut crassitie, obstruuntur aut pervertuntur; (3.) quando ipsæ fibræ disrumpuntur & in cincinnos resiliunt, ipsisque fluidis obicem ponunt, (4.) quando res actu calidæ admoven-
tur. Quæ causæ tamen in eo conveniunt, quod ita disponant poros & interval-
latum solidarum partium tum fluidarum, ut soli materiæ mundi subtilissimæ transitus saltem concedatur, hinc non potest non ignis & intemperies calida privata alicujus partis produceri, quæ toti tandem massæ sanguineæ communicatur, dum & hæc à peregrino motu in ordine & determinatione depravatur. Fieri tamen potest, ut sanguis ab assumtis, vino v. g. theri-

aca aliisque prius incalescat & intemperiem calidam æquirit, & ob peregrinum hunc motum in una vel altera parte solidâ estagner adjuvantibus causis illis antea enarratis, præsertim si sanguinis mixtiolâ peregrino æthere prius fuerit turbata, & ad restagnationem disposita.

§. 2. *Frigidam totius intemperiem* inducunt acida, præcipitania, & inviscantis sanguinem, nec non quæ chylificationem retardant aut fermentum enervant aut lympham in crassant, quò & illa, quæ actu refrigerant, vel insensibilem transpirationem suffiminant, spectant, quamvis enim omnes illæ causæ vices suas quandoque ita mutant, ut illæ, quæ calidam aliàs producant intemperiem, frigidam accendant, & vice versâ illæ quæ refrigerant calorem excitent, hoc tamen non obstat, quo minus eas distinctè tradamus, scum contrarios ejusmodi effectus non nisi per accidens producant, & omnia illa intemperiem frigidam fecisse dicantur, quæ humores in motu præpediunt, & fibrillas solidò minus movent, quamvis postmodum ob mutatam in fluidis & solidis texturam æther novos cieat fluctus & effervescentias.

§. 3. *De causis intemperiei humida* lubens sileo, cum illa non detur nisi forte aqua vel foris parti affundatur, vel intus sanguini confundatur, sola enim aqua est humida, & partes illæ lubricæ & flexiles in corpore cribroso, & tot foraminulis pertuso, figi vel ad plenitudinem coadervari nequeunt.

§. 4. *Intemperiem siccam* causantur omnia exsiccantia, v. gr. balnea mineralia,

lia, ær calidus, medicamenta sudorifera, adstringentia, motus nimis & alia.

§. 5. Sed hic merito quaeritur, quare tantus humorum fiat affluxus ad partem dolentem vel in calescentem? Respondeo, nullus propriè loquendo datur affluxus ad unam partem magis quam ad aliam: quare autem humores in una parte magis congesti & sæpiùs etiam majori in copia affluxisse videantur, certè nullam aliam agnoscimus causam, quam partis hujus obstructionem, sanguinis humorumq; circulantium restagnationem, nec non particularum varium motum. Sic v. gr. manus igni approximata humidior fit, quia tunc fluida in manu versus varias dimensiones moventur, & motus ille circulatorius seu progressivus impeditur. Manus autem ambusta vel percussa, magis intumescit, quia fibræ calamistratae humoribus transitum præpediunt, & cum à tergo semper novi torrentis instar sequantur, non potest non in illa parte ad tantam plenitudinem fieri collectio. Idem contingit in parte dolente, quia doloris causa est fibrarum disruptio, quæ statim in circinnos resiliunt, & sic contracta transitum, non aditum humoribus præcludunt: falsum itaque est dolorem vel calorem attrahere; falsum est, quod ubi calor vel dolor, ibi humorum affluxus. Nihil ergo attrahitur, vel ab alia parte mittitur, & quæ de partium Nobiliù prærogativa & motibus criticis Senertus superius monuit, ea certè modo longè alio explicanda erunt, de quib; capite de crisi.

§. 6. Causæ morborum intemperiei sanguinis, quæ ex turbata mixtione oriuntur, sunt omnia illa, quæ peregrinum ætherem sanguini inferunt, qualia sunt

omnia venena, præsertim secundi generis, quæ turbando magis quam rodendo agunt; theriaca intempellivè & largiùs sumpta: vinum largiùs potum, miasmata morbosa, purgantia vehementiora, pus, fermentum febrile extra sanguinem in tubulo partis solidæ collectum, sanguis grumulosus, lac corruptum, quæ omnia ob mixtionis sanguinis latitudinem & subjectorum varietatem vix determinari possunt, quod enim unius sanguinis poris respondet, alterius minus commodum & conveniens esse potest.

§. 7. Ad morbos conformationis pertinet primò figura vitiosa, cujus causa vel in utero materio quaerenda, vel post nativitatem imprudentiæ nutriticis, aut casui fortuito, vel humoribus vitiosis tribuenda est; quò varietas vasorum & humorum diversitas quoque spectant; Sic v. gr. in erysipelate vascula lymphatica capillaria obstruuntur, non sanguifera, hinc in erysipelate rarius pus apparet. Secundò obstructio meatuum, sic Tumores cancerosi & Bubones fiunt in partibus glandulosis, anthrax autem in tendinosis. Scabies vero oritur, quando tubuli excretorii cutis obstruuntur. Tertio ipsi meatus præter naturam aperiuntur, qui aperiendi modi vocantur anastomosis, diapidiosis & diæresis. Anastomosis & orificii vasculi sanguiferi aperiuntur. Diapidiosis subtilioris sanguinis per tunicas transudatio. Diæresis vasculi ruptura aut erosio. Quarto meatus constipantur, comprimuntur, quandoque prorsus coalescunt.

§. 8. Causæ morborum compositionis sunt quæ vel nimium relaxant ligamenta, aut nimium contrahunt, vel planè dirumpunt & diffingunt.

E 2 §. 9. Cau-

§. 9. Causæ Morborum *soluta unitatis* præter varia instrumenta humores aciores, liquores stygii, venena primi

ordinis, & quæ virulentiam statim in ore, gula, ventriculo & intestinis explicant, esse possunt.

C A P U T XIV.

De

Symptomatibus.

§. I.

Symptoma est phænomenon; concomitans læsionem texture partium cum fluidarum tum solidarum: Sive affectus præter naturam, morbum ut umbra corpus concomitans.

§. 2. Quoniam duo illi liquores, vitalis nempe & animalis omne ferè ferunt punctum in œconomia animali, & intuitu horum duas quoque agnoscamus facultates, vitalem nempe & animale, ipsa etiam symptomata dividuntur in symptomata actionis læsæ, qualitatis mutatae, excretorum & retentorum.

§. 3. Omnis autem actio dicitur, læsa quatenus vel planè aboletur, vel immittitur, vel nimium augetur, vel depravatur.

§. 4. Ipsa illa facultas vitalis dum ad vitam sanam conservandam actiones circa chylicationem & digestionem edit, variis læditur modis, unde variæ emergunt apparentiæ sive symptomata, quæ cum ipsorum remediis nunc ordine recensere.

§. 5. *Anorexia* est inappetentia, cum insolito quodam ciborum fastidio, fermenti ventriculi vitio introducta, à qua gradu differt *dysorexia*.

§. 6. *Causa immediata* est defectus

vellicationis fibrillarum nervearum in superiori ventriculi orificio. *Causa proxima mediata* quaerenda est in fermento ventriculi; primo, quatenus illud ob turbatam sanguinis mixtionem planè deficit, ut in febribus subinde contingit: secundo, dum illud fatuum est, & principiis activis exhaustum, quale in tenibus sæpius observatur: tertio, dum fixum nimis & viscidum, vel muco obvolutum est.

§. 7. *Causa remotiores* sunt alimenta quantitate & qualitate peccantia, varii generis febres, hæmorrhagia; salivæ defectus vel ejusdem glutinositas, nimius testaceorum usus, ætas senilis, fumus nicotianæ, nimius theæ usus, spiritus vini intempestivè sumptus.

§. 8. Symptoma hoc præfagit graviores in œconomia animali turbas. Si in februm acutarum declinatione anorexia superveniat, vel appetitus antea prostratus non redeat, novam instare calamitatem sæpius portenditur; tutior est in febribus intermittentibus, sed pejor in dysenteriiis.

§. 9. In curatione leviores vomitus approbamus, & in cathartica fortiora severius animadvertimus; plus hic pro sunt corrigentia, restaurantia & volatilitantia, qualia

qualia sunt primò blandiora acida, fermentum cotis instar acuantia, v. gr. Spiritus confortativus citratus, spiritus salis alkalifatus, spiritus nitri dulcificatus, tinct. aperitiva *Mœbii*, Elixir. Vitriol. *Myns.* tart. vitriolat: *Secundò* amara, v. gr. Ess. absinth. centaur. &c. *Tertiò* salina, v. gr. omnia ex tartaro, omnia ex sale ammoniaco, omnia salia fixa, arcanum duplicatum. *Quarto* balsamica oleosa. Ess. cinam. ess. panis, elixir propriet. dulc. tinct. propriet. *Mynsicht.* Sal volat. oleosum quodvis, liq. c. c. succinat omnia olea destillata, ad unam vel alteram guttulam sumpta, jusculum calidissimè sumptum, potus thee moderatus.

§. 10. *Fames canina* est nimia appetentia, à qua gradu differt *bulimia*. *Causa* est fermentum admodum esurinum & fluidum, fibras nerveas continuo rodens. In febribus malignis plerumque prodromus est mortis: in intermittentibus morbi longitudinem minatur. In Curatione commendamus pulverem absorbentem *Celeberrimi V. F. delis*, theriacam recentem, omnia ex σ parata.

§. 11. *Pica* est desiderium rerum insuetarum, in quas non obstante quod inediles sint, & nomine alimenti indignæ, fertur appetitus, dum cretam, arenam, corium, chartam appetunt. In *malacia* autem appetitus fertur in cibos consuetos quidem, sed vel crudos, vel cò tempore non habendos. *Causam* dicimus esse mentem otiosam, & corporis moribus nimium auscultantem; deinde distinetam admodum vellicationem orificii ventriculi. Sicut enim sensuum externorum organa quandoque à causis internis iisdem cientur motibus, quibus ab objectis

cieri solent, ipsamque mentem, ex consuetudine judicantem, in errorem præcipitant, ita & in sensu famis peculiare ejusmodi sunt rasiones, quas mens distinctè percipiens, insolitos ejusmodi motus componere studet. Plura vide in *disputatione de morbis ventriculi*.

§. 12. *Sitis* est potus desiderium, cujus causa est vel obstructio canaliculorum salivalium, ut in febribus fieri solet. Vel quo sarum particularum defectus, quale quid in hydropicis fit. Laudantur pro sic fallenda camphorata, decoctum hordei, decoctum citri, spir. salis ammoniaci, Tr. aperitiva *Mœbii*, Potus thee, & omnia juscula calida. De frigidis enim rectè dicitur, quò plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.

§. 13. Fermentatio sive chylicatio ventriculi in peculiaribus illis phænomenis, quæ nomine cruditatis acidæ & nidorosæ veniunt, depravatur. *Cruditas acidæ* est collectio humoris mucosi & acidæ in ventriculo & primis viis, quæ à Galenicis sub nomine intemperiei ventriculi frigida traditur. *Causa* sua assumptà acidæ fixa viscida, hinc collectio ejusmodi mucositas ventriculus, alvus adstricta est, ventriculus plurimum valet ad appetitum, ad coquendum nihil. Ex concursu bilis, in crasi sua alteratæ, & succi pancreatici itidem corrupti, mixtura quædam austera oritur, mater scorbuti, hypochondriacæ affectionis, calculi, contumacium in visceribus obstructionum & sanguinis cacochymia. Curator specificis cortigentibus, atretuanibus & ad leptomeriam exaltantibus, interposito subindè blandiori laxativo vel etiam Emerico, nam & hic cathartica malè audiunt, quia humores

inorea acidi nunquam sine magna turbatione evacuati possunt, nisi prius fuerint conversi in serum. Commendamus iterum omnia ex absinthio, omnia ex sale armoniac: liq. terræ foliat: Ell. ad acidulas: sal volatil. oleos. spir. carminat. de tribus: specif. stomachic. *Poterii.*

§. 14. *Cruditatis nidorosa* dicitur, quando omnia assumpta abeunt in liquamen ovo putrido haud ab simile, hinc sapor in ore tetridus & ructus putridi percipiuntur, fluctuat corrupta bilis in ventriculo, quæ nunc ab assumptis oritur, nunc à sanguine ventriculo transmittitur. Periculosior est cruditatis acidâ, quia, ut illa morbos chronicos, ita hæc acutos inter comites habere solet, quales sunt vomitus, diarrhææ, cholera, febres malignæ. In curatione laudantur blandè temperantia, v. gr. omnia ex tamarindis; deinde quæ sal acre vel obtundunt, vel expellunt, v. gr. mixtura simplex, Tr. bezoart. Spir. nitri dulcis, tinct. opii.

§. 15. *Nausea* est inane vomendi desiderium ob superioris ventriculi strictionem & contractionem, ab humore quodam acri productam: quod si fauces digito fortius irritentur, sequitur ob contrarium fibrillarum motum vomitus.

§. 16. *Vomitus* autem est contractio ventriculi versus orificium superius, quod tunc non constrictum est, sicut in nausea, sed patulum pro variis humoribus per gulam excernendis.

§. 17. *Causa* est irritatio fibrillarum ab humore acri & sæpius admodum viscido inæta tabulos tunicarum delitescente, qualis in scorbuticis & cachecticis sæpius videtur. Vel liquamen quoddam biliosam ipsa in cavitate ventriculi fluctu-

ans: sæpius causa est in cerebro, ut in vertigine, & vulneribus capitis. Non rarè tunicæ ventriculi sunt exulceratæ, quod in dysenteria subinde contingit.

§. 18. *Causæ* illæ vel ab assumptis proveniunt: vel à sanguine, recrementa illa in ventriculum eructante, ut in gravidis fieri solet.

§. 19. *Curatio* maturanda est, quia quatuor vomitiones plus debilitant, quam decem per alvum ejectiones; ante omnia autem acre vellicans est temperandum & fibrillarum spasmus demulcendus, quem in finem clysteres commendantur, interpositis cydoniatis, blandioribus acidis, opiatis, Bezoarticis vel lacticiis hordeatis & amygdalatis. Externè Cataplasmata magis juvant ex dialcordio, succolada, confectioe alker mes, oleo Nucis molchatæ expresso, squâ anhaltinâ, vino malvatico, spiritu menthæ, balsamo embryonis, spiritu theriacali camphorato.

§. 20. In vomitu cruento præmissâ pro circumstantiarum varietate in brachio vel pede venæ sectione, decoctum hordei assafratum cum conservâ rosarum & tincturâ bellidis compositâ, tinctura corallorum cum cerâ parata, essentia vulneraria *Hagendorpii* ex cachunda, pulvis absorbens *Vitædelii* & omnia ex portulacâ conveniunt.

§. 21. *Cholera* est symptoma ex vomitu & diarrhæa compositum, diversi enim fibrillarum motus spasmodici hic observantur, quorum unus sursum alter deorsum ciet: ille in ventriculi fibrillis, hic in intestinalibus sibi locum vendicat. Describi potest, quod sit inordinata vehemens & in diversas plagas irritatio fibrillarum

larum in ventriculo & intestinis, cum pravorum humorum *αἷμα* & *κρίσις* excretionem & præsentaneo vicium discrimine.

§. 22. *Causa* iterum querenda est vel in vitali flumine sanguine in mixtione sua vehementer turbato: vel in assumtis putrilaginosi aut nimium fermentescibilibus vel etiam solito acrioribus: qualia sunt pinguis, lac, sanguis, purgantia, fructus horæi, & venena omnis generis.

§. 23. *Curandi methodum* accuratè describit *Sydenham*, jubens ad abstergendum & temperandum juscula alterantia in usum vocare cum enemate ex decoct. pullor. c. flor. chamom. sambuc. & aliis parat. humoribus illis fermentescibilibus maximà ex parte absterfis reliquis fricuum paregori cum injiciendum est ex aqua mirabili menth. & laudan. liquido, aut potentiùs absorbentia propinanda, inter quæ *crysalus* omne fert punctum. inter composita laudantur pulv. *Mantuan. anglic. cordial. pretios. theriacæ excellentis*, emulsionem amygdal. cum decoct. C. cerv. ulso & assafrato paratæ.

§. 24. *Cardialgia* est magna quædam circa præcordia anxietas cum ventriculi dolore gravativo vel distensivo & suffocationis periculo.

§. 25. *Causa* est ventriculi & diaphragmatis distensio & compressio, à flatulentis vaporibus, exitum non inveniuntibus, producta. Oriuntur autem ex pasta acida vel muco viscido, ob pepravatam coctionem in primis viis collecto, hinc ipsa curatio cum curatione passionis hysteriæ, incubi aut asthmatis stomachalis fere concurren. Laudantur enim & hic clysteres revellentes & carminativi, essent. carminat. *Vvedelii*, liquor. C. C.

succinat. Sal volat. oleos, *spirit. cephal. Bussii*, ob. cinnam. cum absorbentibus datum.

§. 26. *Lienteria* est assumtorum sub eâ formâ, quâ ingesta sunt, per alvum excretio. In *coliacâ* autem passione alimenta, vel in tantum immutata, vel mutata quidem, sed non bene digesta, excernuntur.

§. 27. In ordine *causarum* primum obtinet locum lymphæ gastrica, aut deficiens, aut viscidior & fixior facta: *lymbolum* conferunt errores duum viratus, sive vitia bilis & succi pancreatici. Quandoque sola alimenta, visciditate & soliditate peccantia, sunt in culpa.

§. 28. In *curatione* eò annitendum, ut activitas fermenti restitatur, & tonus ventriculi corroboretur, ipsique pori obstructi referentur: Conveniunt itaque omnia ex mentha Zinzibere, absinthio & alia in curatione anorexiæ superiùs laudata.

§. 29. *Diarrhœa* est variorum liquidorum humorum per alvum excretio, à continua glandularum intestinalium & fibrarum irritatione. Humores illi vel à sanguine transmittuntur, vel intempèstivè à vesicula fellea & pancreate ob inordinatum in ira vel metu spirituum animalium motum exprimuntur. Sæpiùs salia actia glandulas continuo ad excretionem irritant & vel ex sanguine vel alimentis in ventriculo corruptis prodeunt.

§. 30. In *curatione* sedulò attendendum, an aliqua subsit inflammatio, quam diarrhœam malignam vocant, & solis, bezoartici & diaphoretici, post habitis adstringentibus & refrigerantibus, curatur: sin verò ex alimentorum corruptione &

pra-

pravorum humorum in primis viis coarctatione ortum duxerit, præmittuntur sudoriferis clysteres & blandiora purgantia, subsequuntur theriacalia & anodyna blandioribus acidis maritata.

§. 31. *Dysenteria* est variorum humorum pure & cruore tinctorum cum alvi torminibus, pulsu frequenti, siti, vigiliis & cibi fastidio excretio.

§. 32. *Causa proxima* est glandularum & tunice interioris intestinorum exulceratio cum osculorum vasorum sanguiferorum exesione & corrosione.

§. 33. *Salia illa corrosiva* vel cum aëre admittuntur & mixtionem sanguinis turbando sequestrationem talem præternaturalem in glandulis & tubulis intestinalibus instituunt; aut in alimentorum in ventriculo subactione extravertuntur, & primò fistulam intestinalem, deinde ipsum sanguinem reliquosque humores circulates, afficiunt, & eodem agendi modo cum cathartice vehementioribus istiusmodi ludunt dramata, nullam enim puto dari dysenteriam sine febre.

§. 34. *Curatur dysenteria* tutissimè solis diaphoreticis, neque video cur illa intestinis & ventriculo denegari debeant, cum facilius hinc quàm alibi obstructiones reserare & salia acia ex tubulis & poris tum glandularum tum fibrarum intestinalium foras eliminari possint, utpote, quæ sudoriferis facilius auscultant quàm purgantibus; hæc enim nec abulcere, nec ab inflammatione, nec à turbata sanguinis mixtione indicantur, cum e contra sudorifera his omnibus exarsè satisfaciant. Inter hæc horis vespertinis & nocturnis mitiora anodyna & opiata interponenda erunt, quo acie illud vellicans mature

temperetur, De Clysteribus nunc meliora ex praxi edoctus longe aliter sentio, qui quò rarius applicantur, eò minus intestina irritant, nihil enim his amplius movendum, sed quod motum est, ad tranquillitatem quantum possibile componendum. Purgantia & clysteres si juveniles videantur, id non præstiterunt causam morbi attingendo, sed morbi producendum, & quod priorem afflictionem augere potuisset, educendo.

§. 35. *Tenesmus* est continuus sed frustraneus egerendi conatus ob sphincteris ani crispaturam, à muco quodam acri excitatam. *Chrysur* foris resolvente, discutiente & simul anodyno: multans quoque præstat solus calor temperatus, hinc lac solis linteis duplicatis calide sæpius adhibitum levamen adfert.

§. 36. *Colica* est dolor ventris & intestinorum, quem alvi constipatio & vomitus subinde comitantur.

§. 37. *Causa* est humor acido austerrus, vel mordax & acris, in tubulis tunice intestinalis fibras contorquens vel divellens. Sæpius status intus contenti & in testina & abdomen dolorificè distendant.

§. 38. *Chrysurionis* scopus primarius est, ut alvus sit lubrica, id quod ad eò necessarium est, ut etiam unicò purgante rem hanc sæpius satis feliciter expediamus. Sin autem alvus jam dum fuerit fluida, vicem purgantis abstergens enemata, aut in fufum aliquod tam arindinatū supplere poterit. Verum cum sæpius malum hæc uno ictu avertuncari nequeat, ad potentiora deveniendum est deobstruentia, inter quæ sudorifera primas tenent, in quavis colicâ, si alvus prius fue-

rit

rit relaxata, admodum proficua. Viennæ Empiricus quidam sibi magnam comparavit famam per Colicæ curationem eum decocto quodam lignorum, cui pars est rob ebuli cum sale volatili viperarum, aut spiritu diaphoretico *Mynsichti*; Huc spectant carminativa cum anodynis mixta; ut strictura fibrarum relaxetur & flatus dissipentur, v.g. spir. tartari cum simplex cum compositis cum tinctura opii: spirit. nitr. dulcificat, tinctura salutis *Langii* cum opio &c. Externè sacculi paregorici in lacte cocti conveniunt: laudatur quoque fasciulus filorum linearum illorum ∇ in coctus & abdomini impositus: alii ol. succin. umbilico instillant, quod alii cum Zibetho, balsam. apoplect. & axung. cari sylvestris miscent.

§. 39. *Passio iliaca* est fibrarum ab ano ad gulam usque convulsio, qua contenta intestinalia per vomitum rejiciuntur cum maximo ventris dolore & febre. Sive perverfus motus peristaltici intestinorum orta ab inflammatione, aut nimia distensione fibrillarum intestinalium.

§. 40. *Causa* plerumque est frigus externum, aut obstructio tubulorum à salibus, aut ira & perverfus motus spirituum animalium, aut flatus diutius retenti, & quicquid inflammatoriam obstructionem producere potest.

§. 41. Pro *Curatione* obtinenda laudatur potiuncula apud *Riverium* ex sale absinth. & succ. limon. Instar omnium est aqua menthæ, quam ad plures dies cum commodo exhiberi posse, author est *Cl. Sydenham*. Ager deducatur in balneum temperatum, & frustra tentatis usitatis hauriatur argentum vivum ad plures uncias.

§. 42. *Alvi obstructio* oritur vel à bilis inertia, vel ab acido austero constringente. Conveniunt poma borsdorffiana jejuno ventriculo comestâ ob vim temperandi acidum, quâ pollent; axungia anferina cum pomis dulcibus cocta: passulæ laxativa, pruna laxativa, omnia ex tartaro, elect. de Tamarind. c. fol. lenn. vinum passulatum, clyster domesticus ex Jure & sale, aut saccharo vel melle.

§. 43. Quatenus autem facultas illa vitalis dicitur præesse sanguificationi & pulsus conservationi, variis quoque læditur modis, unde varia exoriuntur symptomata, quæ solitâ brevitate quoque recensebimus.

§. 44. *Palpitatio cordis* est motus quidam convulsivus cordis & vasorum appensorum.

§. 45. *Causa* ut plurimum consistit in inordinato spirituum animalium influxu estque parvæ cujusdam epilepsiæ species. Quod si sanguis viscidus sed admodum fermentescibilis fuerit, & spiritus crassiores nimium rarefiant, tanto cum impetu unâ cum sanguine ex cordis thalamis quoque exploduntur: sæpius sal acre vellicans in tubulos parenchymatis cordis deponitur, & irritando depravatos hosciet motus, hinc scorbutici & quæ facillè fiunt histericæ hęc morbo sæpius corripuntur. Conveniunt autem omnia carminativa & antiscorbutica, omnia absorbentia & temperata cardiaca.

§. 46. *Syncope* (à quâ gradu differt lipothymia) est præceps virium lapsus ob sanguinis circulationem præpeditâ, dum sanguis vel nimium rarefcit, & in motu suo progressivo impeditur: aut ob acidum ex parte aliqua solida excussum &

42
 sanguini confusum ad coagulationem & polyposam concretionem inclinat. Curatur spirituosus & sanguinis circulationem promoventibus.

§. 47. *Cachexia* est nativi coloris toto in corporis habitu in lividum vel pallidum mutatio ob lymphæ visciditatem ejusdemque in tubulis restagnationem. Sive est pluriam tubulorum muscularium obstructio ob lymphæ vitium facta. Coincidit hic affectus in curatione cum intemperie frigida, aut cruditate acida, nec non obstructione hepatis, lienis, mensuræ, & iisdem curatur remediis, quæ essent. absinth. composit. martialia, juniperina, volatilia oleosa, &c.

§. 48. *Scabies* est obstructio tubulorum cutaneorum & vasculorum excretoriorum in glandulis cutis miliaribus cum capillarum vasorum lymphaticorum obstructione, vel etiam dilaceratione, à sale quodam facta.

§. 49. Omnis autem scabies est maligna & contagiosa, & sæpius multum facessit negotii in curatione, quia quamvis cætera salva sint in corpore, superficialium tamen tubulorum & vasculorum cutaneorum tanta adest obstructio, ut sæpius quod magis ludent scabiosi, eo magis in cute defœdentur. Conveniunt blandiora cathartica cum mercurio dulci, sado ifera viperina, & infusa salia diluentia & temperantia; tale habet *Timæus à Cullenklee* optimo semper cum successu è me præscriptum: potus theæ pariter metetur laudem.

§. 50. Reum & vesicæ symptomata sunt ischuria, dysuria, stranguria & diabetes.

§. 51. *Ischuria* & *dysuria* gradibus differunt, illa est omnimoda urinæ sup-

presso: hæc ejusdem difficultas, dum cum conatu quodam & dolore ardente excernitur.

§. 52. *Causa Ischuria* sunt variae. Sunt enim 1. in sanguine in mixtione turbato. Vel 2. in canalibus, vel nimis strictis vel nimis flaccidis, Vel obstructis à pure, vel cruore aut calculo, aut humoribus crassis & glutinosus. *Dysuria causa* sunt vel in urina, sale acri turpida, aut pure acri contuminata: vel in glandulis prostaticis exulceratis & liquamen acre stillantibus; vel tandem in urethra exulcerata. Hinc *curationes* quoque variant. Conveniunt in genere potiuncula ex manna, vinum malvaticum juniperinum, spirit. carm. detribus. ol. amygd. dulc. omnia exterebinthina & succino, althea, liquor diureticus ex nucleis, liq. spl. ex tart. & de decoctum contra calculum *Foresti à Zuvelffero* correctum. Externè Cataplasma ex cæpis & stercore ovil. nec non injectiones ex abstergentibus & temperantibus, ut & clysteres debstruentes conveniunt.

§. 53. *Stranguria* est stillicidium urinæ cum dolore & ardore. *Causa* est sal acre vitio chylificationis vel digestionis ad vesicam translatum. Sæpius culpa est in collo vesicæ, vel etiam urethra. Profunt aromatica oleosa, omnia ex chamomilla, vinum malvaticum, decoct. rapar. pinguar. & omnia quæ in soda commendantur.

§. 54. Symptomata respirationis sunt dyspnœa, asthma & orthopnœa, quæ gradu saltem differunt. Nam *dyspnœa* est respiratio difficilis citra sonum: *asthma* est respirandi difficultas cum sonitu: *orthopnœa* summa est respirandi difficultas, ut non nisi erecta cervice spiritum trahere possint. *Causæ* quærendæ sunt, vel in

in sanguine & lymphâ, vel in spiritibus animalibus, vel in ipsis canaliculis trachealibus, vel in musculis abdominis, vel in ventriculo & diaphragmate. Præmissis (si quidem opus fuerit) cathartico ex extr. Cnicoph. aut etiam vomitorio, conveniunt mixturæ pectorales ex aqua, astmat. hyssop. veron. lil. albor. oxym. pectoral. vel scyllit. decoctum pectorale August. omnia ex sulphure, tartaro: sal armoniac. sperma ceti & tinct. propriet. elixir. propr. dulc. sal. volat. oleos. essent. carminat. Magni Vedelii.

§. 55. Symptomata facultatis animalis & cerebri sunt primò affectus soporosi, coma, carus, cataleptis, lethargus, nucus, epilepsia, apoplexia, quo & vertiginem referre possumus. Coma est vel vigil: vel somnolentum. In illo adest quidem obstructio & inde ortus somnus, sed nec profuandus, nec constans esse potest ob sal quoddam, quo mucos. obstruens glandulas, cerebri prægnans est. Carus est affectus medius inter coma somnolentum & apoplexiam. Cataleptis est repentina arbitrarij motus ablatio, salvà manente determinatione semel factâ, hinc ægri eundem retinent situm, in quo erant tempore in vasionis: manente respiratione, pulsu & calore torius, à sensorii communis (glandulæ pinealis) laterali obstructione, à crassis & viscidis particulis facta, ortum trahens. Cum enim ipsa glandula non amplius auscultet mentis imperio, sed determinationem semel à mente factam retineat, spiritus eo semper ordine influunt, & membra eundem cen in statua retinent situm, donec nervorum pori à causâ externâ, membra aliter locante mutantur, ipsique spiritus in alios musculos influant. Lethargus est somnus pro-

tundus cum febris ob inopiam spirituum animalium & cerebri à pituitâ obstructio-nem introductus. Incobus est somnus profundus cū anxietate circa præcordia, sensu ponderis thoraci incumbentis, & suffocationis periculo. Nempe mens hic judicat secundum consuetudinem, & in eo errat, quod non distinguat pressionem illam, & vellicationem fibrarum muscularium, respirationi dicatarum, non fieri ab objecto externo, sed ab humoribus & flatibus. Epilepsia est somnus profundus cum vehementi partium externarum concussione, vel internarum levi contractione, à tumultuario spirituum animalium influxu ob subitanæ pressionem, à sanguine, fermento heterogeneo & explosivo contaminato, factam, originem trahens. Apoplexia est somnus profundissimus eum sensuum tum externorum tum internorum ablatione, manente ad tempus respiratione, & pulsu. Causa est obstructio principii nervorum, fitque vel à sanguine extravasato, vel à lymphâ admodum viscida, unde apoplexia vel sanguinea, vel humoralis est. Vertigo est plerumque prodromus gravioris affectus soporosi. Oritur ab obstructione nervorum, ut spiritus animale motu rectilineo influere nequeant, sed in turbam quâsi & gyrum vertantur; hinc objecta simili ceteri motu apparent menti, juxta consuetudinem judicanti.

§. 56. Curationis in paroxysmo primarius scopus est excitare ægrum, hinc frictions, clamores, vellicationes instituantur, naribus graveolentia offeruntur, alvus acris clysteribus stimulat, ventrigatus ad vomitum invitatur, & pro circuitantiarum ratione venæsectio instituitur.

tuitur. Extra paroxysmum Conveniunt post primarum viarum evacuationem sudorifera Cinnabarina, setaceum, fonticuli, hæmorrhoidum apertio, potus thee vel Coffe.

§. 56. *Secundo* sunt illa symptomata, in quibus spiritus animales aliquali & intantum adhuc franguntur officio: quorum primum est *phrenitis*, & describitur, quod sit delirium cum febris acuta & furore, ab inflammatione obstruente membranarum cerebri ortum trahens. *Causa proxima* est inflammatio meningum, qua fit, dum pori à rigidis particulis obstruuntur quidem, sed ita, ut aliquot spatiosa relinquuntur soli materię primi elementi pervia, unde cum salibus illis tum fibris idem accidit, quod particulis aquę & calcis vivę invicem commixtis, aut succo graminis recens dissecti & in cumulum congesti accidere solet, indeque vicini quoque humores, sanguis & spiritus animales, incalescunt, & in mixtione suã turbantur. *Causa remotiores* sunt vinum, sanguis extravasatus, ira, febris ardens vel maligna, variolę, lochiorum suppressio. In *Curatione* attendendum est ad statum vigiliarum, & inflammatoriam obstructionem, ne illas compescendo hanc augeamus. Itaque statim aperienda est vena in brachio, pede, & fronte: non quod revulsio detur, quę stante sanguinis per venas reditu ad cor implicat, sed ut pressio ob nimiam vasorum distentionem facta imminuatur, & obstructio eo facilius tolli possit. Hęc itaque peractã nitrum commendamus, aut arcanum duplicatum cum §io diaphoretico & camphora, ex quã tandem quoque meretur aqua cordial. frig. *Saxon.* camphorata. Externe duplicent frigida, quorum usum suspe-

ctum facit inter alia vulgare istud remedium ex gallina recens dissecta & capiti imposita, ad ejus imitationem ego temperata calida frigidis ante ponenda esse statuo.

§. 57. *Melancholia* est delirium cum timore & tristitia. *Causa* consistit in spirituum animalium crassitie, hinc cursus formam semel susceptam facile retinent, ipsique cerebro vestigia profundius imprimunt. *Causa antecedens* est intemperies sanguinis acida, sed ob salia volatilia profundius abscondita, facile fermentescibilis. In *curatione* commendamus vomitoria, martialia, inter quę acidulas referimus, decocta acrimonia temperantia.

§. 58. *Mania* est delirium cum furore, sed sine febris. Majorem hic deprehendimus irregularitatem, tum in sanguine sale acido abundante, tum in ipsis spiritibus animalibus, quorum indifferentia sublata mentis turbatur tranquillitas, ut non possit non certis motibus inconcinnas jungere cogitationes. Si enim mens diutius hælerit circa contemplationem alicujus objecti, vel cum voluptate, vel graviori aliqua passione, tunc vestigia istius objecti cerebro vivacissimè imprimuntur: post ubi spirituum tollitur indifferentia, quod eorum quidam non ad eò subtile maxima cum vi & agitatione in ventriculos propellantur, tunc à vestigiis illis, in quę præ aliis facilius incidunt, reflexi, tua impetuositate sensorium commune vi quadam abripiunt, & menti imaginem quasi vestigii obtundunt, ut mens, omnia tua media ad justa ratiocinia non usurpans, mira quadam præcipitantia absurdarum, & inconditarum actionum fiat & actor & spectator.

§. 59. *Can-*

§. 59. *Causam* antecedentem dicimus esse sanguinem multis irregularibus constantem particulis, iisque fermentativis. Vel fermentum certis temporibus à certa materia subtili è parte aliqua solida, ubi delituit, excutitur, & sanguini confusum dramata illa ludit. Huc faciunt aliæ causæ procatarticae: tempus vernale, hinc benè Hippocrates, Vere quidem in *sanis*: Vinum generosum ejusque spiritus, ita, influxus lunaris.

§. 60. Maniaci robustissimi sunt, quia spiritus animales ad musculosas partes fortius determinantur, ibidemque ob sui crassitiam diutius hærent, nec facillè tenues abeunt in auras. Ex eadem causa, & humorum circulantium agitatione, fit ut intensissimum longo tempore citra noxam ferre possint frigus; accedit, quod mens ab internis nimium occupata, ad externa minora legnius attendat.

§. 61. Malum si recens sit, non raro unico tollitur opiato. Inveteratum autem difficilius curatur. Si sensorii communis vincula dilacerata sint, pro incurabili habetur. Ipla cura periculi & molestiæ plena, largiori V. S. & emetico ex helioboro albo, aliquoties repetito, instituitur, quibus præmissis testacea, camphorata, nitrosa, decoctum anagallidis fl. purpuræ, fumar, sanguinem asinum in potu, & tincturam fl. hyperici *Mynsichti* commendamus.

§. 62. *Paralysis* est sensus & motus abolitio, ob nervorum flacciditatem, ex obstructione tubulorum, spirituum animalium in fluxum sufflaminante, ortam. Proxima itaque causa est denegatus influxus spirituum animalium, ob pororum nervorum obstructionem ab humore pi-

tuitoso, nunc dimidiam spinalis medullæ partem, nunc uno in latere aliquot saltem nervorum propagines occupante, factum. Fieri etiam potest illa obstructio ob compressionem & concussionem à sanguine extra vasato. In *Curatione* læpius purgandum, longisque decoctis aperitivis & incidentibus utendum; tandem ad thermas confugiendum. Interea cinnabarina, viperina, sal volatile oleosum & omnia ex salvia feliciter adhibentur. Quod si nec sic voti compos reddaris, inunctio mercurialis, tanquam remedium anceps, proponendum est.

§. 63. *Symptomata* oculorum (qualia sunt amavrosia sive cæcitas, visus hebetudo, myopia seu lusciositas, nyctalopia, ophthalmia, pterygiû, leucoma, glaucoma, suffusio, strabismus, epiphora) dependent à tunicarum humoribus, (spirituum, & nervi optici aliorumque vasorum vitio: quippe tunica nunc crassiores fiunt, nunc inflammantur, mox exulcerantur, variasque experiuntur exetescencias: humores autem peccant, dum vel fixum mutant, vel figuram, vel consistentiam, aut heterogeneis corpusculis inquinantur; spiritus peccant in mixtione, motu & consistentia: nervi optici obstruuntur; vasa lymphatica nunc obstruuntur, nunc rumpuntur.

§. 64. Oculis conveniunt in genere spirit. anthos V. ean d' ungerie dictus, spirit. vini camphorat. aqua ophthalm. *Ruslandi*, liquor ophthalmicus *Mynsichti*.

§. 65. *Aurium* symptomata sunt tinnitus aurium, difficultas auditus, surditas & dolor aurium. Dependent autem ab obstructione nunc totali nunc inflammatoria à crassis vaporibus, in tympanum vel nervorum irruentibus. Inter remedia pri-

mas tenent spirit. tartar, assafratus, aqua magnanimitatis, spirit. vin. camphorat. a. ju. hyster. c. camph. & castor. tinct. succin. cum sale armon. parata, aliaque auribus immittenda.

§. 66. *Gustus & olfactus* nunc abolentur, nunc depravantur, variaque inde emergunt phænomena, quæ per obstructionem pororum, lymphæ vitium, aut spirituum animalium defectum explicantur.

§. 67. *Tactus* læditur, dum pars sensu privatur, quod symptoma stupor dicitur, & à denegato spirituum animalium influxu oritur, eandemque cum paralyti expectat curationem. Quod si depravetur, oriuntur variae doloris species, quarum sex recensemus, dolorem gravativum, scindentem, pungentem, tensivum, ostocopon & pulsatorium. *Gravativum* fit à crassis humoribus, *tensivum* à flatulentis vaporibus, *scindens* ab acido, *pungens* ab alcali, *ostocopon* ab humore acri perioriskium & fibras medullares vel osseas vellicante, *pulsatorium* ob vicinam arteriam in membrana inflammata.

§. 68. *Symptomata* facultatem genitalem infestantia sunt sterilitas, gonorrhæa, suffocatio uterina. *Sterilitas* à sanguinis & lymphæ dyscrasia, seminis intemperie, & ovarii obstructione proficitur. Curatur de obstruentibus, quem in finem balnea & thermæ commendantur.

§. 69. *Gonorrhœa* est seminis corrupti, aut liquaminis lymphatici, excretio, à vifcularum seminalium laxitate, seminis & lymphæ acrimonia, & glandularum prostaticarum exulceratione, ortum trahens. Curatur purgantibus hydragogis, mercur. dulcific. sudoriferis, & succinatis.

§. 70. *Passio hysterica* est motus con-

vullivus Mesenterii & diaphragmatis cum sanguinis ad coagulationem aptitudine & prælocationis periculo. *Causa* est humor acido austerus, in primis viis collectus: plus enim afficitur ventriculus & cerebrum, quam uterus, unde rectius morbus hypochondriacus dicitur: falsum enim uterum ascendere, aut convolvi. *Curatur* carminativis & opiatiss præmissis enemate; alvus enim si in aliis morbis, profecto in hoc, libera esse debet, quia causa videtur delitescere in ventriculo & intestinis.

§. 71. Nunc de *symptomatibus in qualitatibus mutatis* dicendum, quorum primum est *icterus*, quem à bilis effusione & regurgitatione in sanguinem oriuntur. Rectius forte dicitur, eum ab obstructione vasculorum capillarum in ambitu corporis oriri ob sanguinis visciditatem & flavarum particularum ab aliis in eo secessionem. *Causa* radicaliter ex primis viis, vel turbata sanguinis mixtione. In *Curatione* vomitoria & purgantia rarius satisfaciunt, sæpius sudoriferis negotium conficitur: Vidi solâ fragariâ ablinth, & carduobened. quatenus amara sunt & acidum corrigunt, citò fuisse curatum icterum.

§. 72. *Chlorosis* est lenta febris à vitio lymphæ & forte etiam seminis orta. *Curatio* dirigenda est ad primas vias & ante omnia obstructiones viscerum & glandularum tollendæ sunt. Commendamus eum in finem spirit. cephal. sive sal volatile oleolum, carminativa & martialia.

§. 73. *Erysipelas* est inflammatio vasculorum lymphaticorum capillarum in cute cum febre. *Causa* est inflammatoria obstructio. *Interne* diaphoretica omnes ferunt suadentem. *Externe* de obstruentia

v. gr.

v. gr. spir. vin. camphorat. epithema ex flor. sambuc. rosar. tussilag. vino, aceto litharg. myrrhâ &c. conveniunt.

§. 74. Inter Symptomata excretorum & retentorum est *mensium suppressio*. Causa est vitium sanguinis & lymphæ, sive acida & viscida ejus intemperies. Curatur aloeticis, carminativis, sudoriferis, balneis, thermis. Placent mihi tinctura succini, sal volat. oleosum uterinum, liquor. C. Cerv. succinat. omnia ex armoniaco sale, martialia, elixir. propietat. dulc. elixir. uterin. Mæbii, potus thee, & crebrior enematum usus.

§. 75. *Nimius mensium fluxus* oritur à sanguinis intemperie calida & acris; aut restagnatione sanguinis & in varias dimensiones ebullitione. In curatione placent alimenta medicamentosa ex hordeo, & orizâ, ut & succi plant. bellid. nec non sudorifera. Adstringentia autem imprudentibus relinquimus, quorum usu plures vel ad ortum missas, vel in graves morbos præcipitatas fuisse, novimus.

§. 76. *Lochiorum suppressio* ut plurimum ab admissio aere frigido vel assumpto potu frigido ortum trahit. Inducunt autem lochia omnes istas calamitates, quas venenum epotum excitare solet, ut febris illa inflammatoria, quâ ferè omnes puerperæ moriuntur, non male pestis puerperarum vocetur. Quoad curationem observari velim, puerperas tractandas esse, sicuti graviter vulneratos tractare solemus, utrinque enim eadem militat ratio. Commendamus tinctur. antim. ex scoriis reguli paratam, tinct. myrrh. myrrham, arcan. dupl.

antihæst. Poterii, antim. diaphoret. aqu. hyster. puleg. & bezoardica.

§. 77. *Lochiorum fluxus nimis* nihil aliud est quam hæmorrhagia uteri à continui solutione orta. Pro Curatione Corallia & tinctura opii prudenter adhibita sufficiunt.

§. 78. *Sudores nocturni* sunt pedissequæ hæctica & phthiseos, & ex colliqutione totius oriuntur, inde est quod apparentibus his phænomenis plures sibi metuant de imminente hæctica, nescii omnes (pleneticos, vulgè dictos, & ubi acidum in primis viis prædominium obtinet, nocturnis quoque sudationibus facile fieri obnoxios. Ubi enim chylus ob acidum viscidior ad massam sanguineam fuerit delatus non potest non sanguis paululum turbari in sua mixtione, & in motu intestino evehì. Hinc tales eo tempore quid febrile patiuntur, pulsus est frequentior, arteriæ in extremitatibus vehementius pulsant, & tandem sudores absque ullâ molestiâ erumpunt. Nempe quando sanguinis partes in motu progressivo paululum retardantur, e contra autem intestinus ipsarum motus intenditur, plus humorum agitatorum in tubulos excretorios cutis impellitur, quam sub forma vaporum egredi potest, quia ob tumultuarium hunc motum & ipsa vasa lymphatica capillaria obstruuntur, hinc serum pingue sub forma madoris quâ data viâ profluit. Curatur hoc malum cœnâ frugali, absorbentibus & sudoriferis.

§. 79. Quod si plura restent dicenda, sicuti reverâ restant, nullus dubito, eaque facillè & perspicuè nostris ex principis explicari posse.

E I N I S Libri secundi,

INSTI-

INSTITUTIONUM MEDICINÆ RATIONALIS

LIBER III.

Sive

SEMIOTICA.

CAPUT I.

De

Signis in genere.

§. 1.

DOctrina de *signis*, si quæ alia, digna profectò ut tyronibus commenderetur, cum totâ die videamus, quàm enormes ob neglectam diagnosis committantur in praxi errores, & quàm facile Medicus ex ignorantia signorum prognosticorum existimationis suæ incurrere possit discrimen. Multi enim sunt, qui vocati ad ægrotum, morbum vel planè non agnoscunt, vel alium à verò longè diversum sibi fingunt, & circa individuum vagum fluctuantes quasi per saltus ex quatuor mundi angulis remedia sibi invicem contrariantia accersunt. Quapropter, ut hos evitemus scopulos, necesse erit ad apparentias, res sensibiles, sive quæ in sensus incurrunt, attendere, missis his quæ alii de signis diagnosticis status naturalis hic tradere solent, cum vel in vulgus nota sint, vel scopum futuri practici non attingant.

§. 2. Eandem merentur censuram signa *Temperamentorum*, tum totius, tum unius cujuslibet partis in specie; si enim pars aliqua solida præ alia calidior aut frigidior appareat, nequaquam existimandum est, eam peculiarem & nescio quam possidere qualitatem, utpote quæ omnes ex se & sua natura sunt frigidæ, & pari in qualitatum choro ambulant passu, omnemque suum calorem, qualis qualis etiam ille fuerit, habent à fluidis: sed causa vel in textura à causâ externâ frigore v. g. aut percussione vel casu inductâ mutatione; vel in fluidorum, partem illam transeuntium, visciditate, vel præcipitatione quâdam, à privato fermento facta, consistet, ob quam pars una alterâ calidior censetur: quia videlicet humores non pari alacritate utramque alluunt. Quo ipso fama decantatæ antipraxiæ viscerum servari, & ventriculus ipso hepate subinde frigidior hoc illo calidus, vocari potest; si nem-

nempe ventriculus quo ad tubulos & poros magis quam hepar fuerit obstructus, & fluida, introrsum & extrorsum tendentia, difficilius transierit, à quorum motu omnis horum viscerum dependet calor.

§. 3. Sunt autem status præternaturalis *Signa*, vel *diagnostica*, vel *prognostica*, *Signa diagnostica* morbi causam ejusque indolem cæteraque attributa & partem affectam revelant. Nempe attendimus ad phænomena, (cum morborum semina saltem intelligibilia sint) illa per suas causas ex nostris principiis explicamus, & ex illorum congerie tandem ipsam cognoscimus affectum, eumque cum suis causis in apicem deducimus, quo ipso etiam ad abditos morbos eorundemque reconditas causas laxaturianua, pari

ferè felicitate, quâ *Cartesius* stupendos magnetis explicuit effectus, recensendo prius omnes ejus proprietates, deinde illarum causas introducens nihilque admittens quod non clarè & distinctè percipi possit. Et sic demùm naturam Magnetis funditus exhaustit.

§. 4. Desumuntur autem signa *diagnostica* ex pulsu, urina, actionibus læsitam vitalibus quàm animakibus, victus ratione, vitæ genere, sexu, juvenibus & nocentibus, nec non communiter vagantibus malis.

§. 4. *Signa prognostica*, morbi eventum, humoris morbifici cruditatè vel coctionem, omnesque tempestates indicantia, etidem ex pulsu, urina, respiratione, habitu corporis, linguâ, oculis & perverso spirituum animalium motu leguntur,

CAPUT II.

De

Signis in specie quæ ex urina desumuntur.

§. 1.

PRæclarè scripsit *Helmontius*, *urinam esse vel porus vel sanguinis*. Cujus vestigiis inhaerentes dicimus *urinam* non malè sudorem ventriculi cæterorumque abdominis viscerum vocari, cum non solum sanguinis sit excrementum, sed etiam ex vaporibus sive sudoribus partium solidarum, qui per poros introrsum spectantes ipsam vesicam urinariam ingrediuntur, componatur. Hinc facilè dari potest ratio, quare potiores urinam solito citius reddant, cum tamen impossibile sit, ut potulenta tam brevi temporis spatio

ingentem tot regionum tractum peregrare potuerint, quippe potulenta ita sub vaporis formâ quâ datâ viâ hinc inde oberrant, & vesicam ingressa urinam limpida omnis odoris & saporis expertem componunt, quæ ab altera, quæ sanguinis dicitur, in eo differt, quod in ea plus acidi, sulphuris & salis, in hac verò plus phlegmatis reperiatur.

§. 2. Est autem *urina* liquor quidam ex varii generis particulis compositus, acidis nempe, alcalicis, pinguibus, aëquis, terrestribus, chylosis aliisque, aureo

G

colo-

colore præditus, & cribrationis in renibus ope, nec non vaporum vesicam intrantium condensatione, generatus.

§. 3. *Sedimentum* illud, quod urinae naturaliter inest est portio chyli, quæ tum per angustos canaliculos renum lanæ instar peccitur, floccorum induit figuram, atque pro situs, quem tenet, varietate, nunc hypostasis, nunc Enæorema, nunc nubecula appellatur. Si enim fundum occupaverit, erit hypostasis; sin mediæ innatet regioni, dicitur enæorema: quod si in moleculas disceptum in superiori regione fluctuet, nubecula appellabitur.

§. 4. Consideramus autem in *urina* consistentiam, quantitatem, colorem, odorem, & ipsa contenta, atque ex his demum collectivè sumtis iudicium ferimus.

§. 5. *Urina* quæ crassa spissa aut viscida est, intemperiem sanguinis viscidam & acidam indicat, & cacochymiz est signum.

§. 6. *Urina* quæ turbida mingitur & confusa manet, innuit copiam particulatum terrestrium lymphæ crassitiem, malam digestionem in intestinis, spirituum & ætheris consueti inopiam, salium volatiliū depressionem, hinc in febribus semper periculum portendit. Quod si clarescat, & humores fundum petant melioris erit notæ.

§. 7. *Urina* tenuis & aquosa obstructions & secretionis defectus, tum in primis viis, tum in partibus glandulosis & arteriarum extremitatibus aliisque canaliculis prodit, unde ex tali urina lienis, renum, uteri, hepatis, aliarumque partium obstructions & infarctus augurare possumus.

§. 8. *Urina* altero tanto copiosior, &

quæ potus quantitatem longe excedit, certos nos reddit, cutis meatus & canaliculos excretorios esse obstructos, vesicæ autem poros valde patulos. Vel signum perhibet novæ inundationis, dum Serum antea in viscere, vel parte muscolosa restagnans, perturbatis aggeribus, sanguini demum confunditur & ad renes amandatur. In ejusmodi casibus alvus ut plurimum est adstricta, sitis urget, & appetitus languet. Sin parcius reddatur, renes erunt obstructi, vel serum aliò transferetur aut effundetur hinc rectè dicitur, quod sputatores, sudatores, & lactantes pauciorum reddant urinam.

§. 9. *Color urinae* qualiscunque illæ fuerit est à salibus varii generis, cum oleosis partibus aliisque contentis artius combinatis, prout enim hæc radios luminates secundum lineas rectas vel rectis æquipollentes plus minus admittunt, ita quoque eorundem egressum mille modis variare possunt. Itaque quod magis *urina* tinctæ & intenso colore saturata erit, eò magis partecipabit de salibus. Sin pallida fuerit & aquosa, index erit (cæteris tamen paribus) morbi chronici, & defectum salis volatilis & particularum ramolarum indicabit.

§. 10. Difficile sanè est *urinam* potatorum, omnis saporis & odoris expertem; ab *urinis*, cachexiâ, calculo renum, aut mensium obstructione laborantium, discernere. Quas tamen nebulas discutere possumus, si *urinam* coquamus super ignem, vel *alcali* aliquo præcipitemus, sic enim hæc mutabit faciem, dum altera & coctionem & præcipitationem sine insigni ferat alteratione.

§. 11. *Urina*

§. 11. *Urina rubicunda, incense saturata & flamma*, magnam humorum agitationem, mixturæ sanguinis turbationem, & peregrini ætheris vehementem insultum indicat. *Subrubra & crassa* scorbuti, phthiſeos, & morborum ab acido oriundorum præbebit indicia, præsertim si simul valde spumosa fuerit.

§. 12. *Ex urina virescente* colicam, cardialgiam, alvi obstructionem, & morbos ex acido aultero oriundos, conjecturamus.

§. 13. *Urina flavescens confusa & turbida*, vel *juventorum urina similis*, vertiginem prodiit & affectus hystericos. In febris inflammatoriâ urina confusa & flavescens instar vitelli conquassati prænuucia fuit mortis.

§. 14. *Urina livida & crassa* in acutis pessima, Extra febres autem affectus spleneticos & succi pancreatici vitium indigitat.

§. 15. *Urina nigra* est ab humoribus austeris, salibus fixis, terrestribus & viscidis particulis conjunctis, atque sub tale colore sæpius à nephriticis & scorbuticis redditur. An vero talis in sanguinis necrosi & extremâ turbationis mixtione unquam vasa fuerit, & pestis, vel instantis mortis, in dubitatus sit testis, ego quidem nescio, qui nunquam talem vel in peste laborantibus vel in moribundis, observavi: Neque etiam solidam video rationem, quare urina ubi jam omnia quasi polyposè concreſcunt, vel cadaveris induunt formam, aut jam putrescere incipiunt, nigri debeat esse coloris, cum sæpius etiam post mortem in vesicâ contenta alius coloris reperiat.

§. 16. *Urina foetida exulcerationis in*

renibus, vesica, vel meatu urinario, est indicium; sæpius de potentiori in ipsa urina fermentatione testatur, quæ facit, ut ligata talia sui juris fiant, & quæ data viâ velantur ab æthere in aera. Quod si odoris expertus sit, erit illud à defectu salium & olei, quæ vel non transmittuntur: vel transmissa ab aliis particulis viscidis & terrestribus subjogantur.

§. 17. In *sedimento* cæterisque contentis consideramus materiam, consistentiâ colorem, cæterasque qualitates. *Arenosum album sabulo albicanti haud abſimile* mensuram obstructionem & lienis oppilationem revelat. Si *album* sed viscosum fuerit *coagulum* vitiosæ chylicationis & digestionis erit argumentum. *Rubrum farinacium* scorbuti, intemperiei lymphæ & sanguinis acidæ, erit testis.

§. 18. *Arenula rubra acuta & micantes*, quæ urinæ innatant, aut à chylosa sedimento colliguntur, hypochondriacam, acrem sanguinis & succi nutriticii intemperiem, an ophiâ, & si urina simul valde tineta fuerit, hæticam indigitant. *Rubra sed solida*, quæ in vasis fundo conspiciuntur, de nephritide & calculo renum testantur.

§. 19. *Sedimentum discerptum, & floccorum instar* per ambitum liquoris dispersum prodiit catarrhos & morbos ex lymphæ vitio oriundos. *Crassum & conglomeratum* dicitur pus. *Crassum quidem sed filamentum* gonorrhæam & in mulieribus fluorem album indicat.

§. 20. *Urina spumosa, & quæ bullas diutius persistentes* habet certos nos redit de morbis pectoris vel capitis, & flatuum copiam innuit.

§. 21. Verùm cum hæc generaliora sint, nunquam illis solis fidendum, si quidem verax prognostes esse velis. Sin Agyrtarum more plus quæstum facias, quam ipsam veritatem, nihil amplius quidem requiritur, quàm ut multa gattias, & quadrata rotundis milceas, nemo enim erit, qui ad contradictoria & figmenta at-

tenderit; sufficit si semel verum dixeris: sic enim more diaboli unicâ veritate mille vendes mandacia. Placet nobis iudicium **CELEBERRIMI WEDELI**. *Urina, inquit, insidius valetudinis incerpres est, & præstat ex ea judicare, interrogando, quam decidendo, ad luctum quam dominotâ quam ignotâ.*

CAPUT III.

De

Signis qua ex pulsu desumuntur.

§. I.

QUAMVIS autem ex urina statum sanguinis & lymphæ, & cujus generis: salia in illis prædominium obtineant, in genere quidem cognoscamus, certiora tamen & specialiora indicia desumimus *ex pulsu sive motu Cordis*, qui non solum sanguinis consistentiam & mixtionem secundum singulas partes nobis revelat: sed etiam de spirituum animalium vigore, vel imbecillitate, ordine, vel *microsiâ* & Consequenter de tota œconomia animalis, testatur.

§. 2. In eo autem peccant Medici, quod in cordis motibus observandis non sat temporis impendant, sed post unum vel alterum ictum manum statim renoveant, adeoque sic sæpissimè decipiuntur, putantes totam massam sanguineam cum tribus vel quatuor ejus guttulis, quarum consistentiam & mixtionem in uno vel altero pulsu explorant, pari ambulare passu; cum plerumque fieri soleat, ut particulæ à tergo sequentes aliter mixtæ, aliisque sint consistentiæ. Accedit etiam hoc, quod peregrina fermenta, è tubulis

partium solidarum subinde excurantur & sanguini Confundantur, in quo statu sanguis tam diu bonus esse potest, donec heterogeneæ illæ particulæ, à sanguinis prioris motu & mixtione abluentes, eorū ingredientur, & in pulsu tam celeritate tum frequentia notabilem inferant mutationem. Non mirandum ergò quod *Sinenses* in pulsibus explorandis nobis sint feliciores, utpote qui integram ferè horam huic negotio impendunt, quo tempore tota massa sanguinea cordis thalamos peragravit, unde etiam de tota massa sanguinea æquius iudicium ferre possunt.

§. 3. *Pulsuum differentia in eo consistunt, quod pulsus sit vel magnus & vehemens; vel parvus & debilis*: Deinde quod sit vel *Celer* vel *tardus*. Tertio quod sit vel *frequens* vel *rarus*. Et quarto quod sit vel *æqualis* vel *inaequalis*, sub quo *Myurum*, *vermiculantem formicantem* & *intermittentem* comprehendimus.

§. 4. *Pul-*

§. 4. *Pulsus magnus & vehemens* indicat sanguinis guttulas ita esse dispositas, ut promptè rarefcaat & quod multas particulas volatiles & fermentescibiles in se contineant: hinc talis pulsus nunquam periculum portendit.

§. 5. *Pulsus est parvus & debilis*, quando guttulæ sanguinis ad fermentationem ineptæ sânt, id quod ob particularum terrestritatem & crassitiem fieri potest, unde languentem, vel minus potentem fermentationem & spirituum defectum, nec non humoris acido-austeri & salini fixi abundantiam indicat.

§. 6. *Pulsus celer* respicit tempus illud, quod rarefactioni impenditur, unde scire possumus, an guttulæ cordi illabentes promptè attenuentur, ipseque sanguis fermentescibilis sit.

§. 7. *Pulsus tardus* fit ob sanguinis visciditatem, vel etiam ob spirituum inopiam, hinc vel debilis vel magnus esse poterit: destilis ubi vires sunt attritæ & spiritus dissipati: Magnus: ubi sanguis viscidus quidem, sed plures oleosus & fermentescibiles particulas adhuc in se continet.

§. 8. *Pulsus frequens vel rarus* dicitur, si ad illud intervallum attendamus, quò alia guttula vel portiuncula à sanguine refluxu discedit. Si enim partes undæ instar se invicem sequuntur, pulsus dicitur frequens, qui respectu ipsius rarefactionis in corde simul debilis, parvus, & tardus esse potest. Sin verò particulæ, quæ cor ingredi debent, rarius à se invicem dividantur, pulsus vocatur rarus; qui tum magnus, tum parvus: tum celer, tum tardus esse potest.

§. 9. *Pulsus aequalis* de æquali sanguinis consistentia perhibet testimonium. *Inaqualis* autem intemperiem & turbatam fluidorum mixtionem indicat. Omnium pessimi sunt *myurus*, *vermiculans*, *tremulus* & *formicans*, quales in moribundis observantur. *Intermittens* non semper malus est, quippe fieri potest, ut quid viscosi, vel fixi terrestris & ad fermentationem minus apti, subinde cordis venriculos ingrediantur, quo tempore pulsus per unum vel alterum momentum intermitteret, inde hypochondriaci & scorbutici talem quandoq; habere solent.

C A P U T IV.

Continens Signa, quæ Pletoram, Cacoehymiam, turbatam Sanguinis mixtionem, & Cruditatem tum acidam tum nidorosam indicant.

§. I.

Pletora facillè cognoscitur ex carnositate corporis habitu, vasorum sanguiferorum distensione & amplitudine, lactis five chyli in sanguine turgescencia, spontanea artuum lassitudine, qui à copia suc-

corum gravantur, Præcessit victus laudabilior & copiosior, usus cerevisiæ pinguis, bene coctæ & per fermentationem depurata, & quod caput rei est otium, quies, mens læta, mens hilaris,

G 3.

§. 2. Ca-

§. 2. *Cacochymiam pituiosam* indicant pulsus tardior, urina pallida, habitus corporis mollis, vasa minus distenta, pili albicantes, somnolentia, defluxiones, sensuum internorum hebetudo. Quod si pituita fuerit salsa, sive si lymphæ actis peccaverit, sapor saluus erit in ore, dolor ibi, ubi defluxio vel restagnatio.

§. 3. *Cacochymiam biliosam* prodit fervor, actimonia, sitis, pulsus celer, urina valde tinctora & salibus saturata. Tales non bene ferunt jejunium, & ad diarrhæam sunt proclives.

§. 4. *Cacochymiam Melancholicam* pulsus parvi & rari indicant, nisi fortè quædam guttulæ sanguinis cor ingrediuntur, quæ ætheri faciliè quidem cedant, sed ob visciditatem salia rarefacta, vel fermentata, illibenter dimittant, unde pulsus magni erunt & vehementes. Sin verò sanguis ille cacochymicus scateat salibus acidis, fixis, & corrosivis, hæcque in partes solidas deponantur, varii generis dolores, pruritus, exulcerationes, tumores cancrosi, & tubercula, nec non impuritates cutaneæ exoriuntur; quam intemperiem atræ bili si ve humoribus adultis, hoc est, particulis lymphæ & sanguinis terrestribus, multo sale acido corrosivo gravidis, acceptum ferunt.

§. 5. *Sanguinis mixtionis turbationem* colligimus ex rigore, calore, inquietudine, urina flammea, siccitate, pulsu frequenti, vitium prostratione, quæ quò citius dispereunt, eò majorem indicant malignitatem, sive eò magis sanguis turbatus erit in sua mixtione. Quod si dramata illa

veneno vel epoto vel afflato ludantur, appetitus statim erit defectus, cum cardialgia, nausea, vomitu, alvi fluxu, faucium ardore, abdominis intumescencia, sopore, delitio, tremore, & cadaveroso faciei colore,

§. 6. In *cruditate acida* ventriculus plerumque plus appetit quam concoquit; vel si appetitus langueat, tamen intet comedendum reviviscet, quod tunc viscositas acidum compede tenens, paululum diluatur. Post sumtum cibum tumet ventriculus, ad sunt phlogoses & subitanæ effervescentiæ, alvus est adstricta, murmura & rugitus audiuntur. In *cruditate autem nidorosa* nausea adest cum sapore in ore tetrido, languet appetitus, adest sitis cum diarrhæa, in quâ non ipsa alimenta nondum digesta, sed liquamen tetridum, ferosum, & biliosum, excernitur.

§. 7. Tandem quod morbi genus & magnitudinem, nec non ipsam partem affectam in specie, concernit, attendendum erit ad *apparentias*, quæ quemlibet morbum in specie comitari solent; nec non ad ipsas *causas morbificas* de quarum signis in præcedentibus egimus, sic enim genus morbi faciliè cognoscet. Ipsam autem magnitudinem ex *Symptomatum vehementia*, & *partie affectæ prerogativa* colliges. Quod si læsam functionem, situm doloris, ejusque proprietatem, ipsaque excreta sub accuratius examen vocaveris, habebis itidem fidum *partis læsæ* signum diagnosticum.

CAPUT

CAPUT V.

De

Signis Prognosticis generalibus.

§. I.

Premitti hic debent signa *cruditatis & coctionis*, quæ basis sunt & fundamentum omnis Prognoseos. Desumuntur autem 1. ex *urina*, quæ sanguinis & lymphæ constitutionis, nec non modis excretionis & gradus fermentationis est nuncia, de qua supra fufius egimus. 2. Ab *alvi excrementis*, quæ non solum de chylicatione & digestionem in primis viis verùm etiam de ipso sanguine lympham ad glandulas intestinales, tum majores, tum minores transmittente testantur. 3. A *sputo & saliva*, quæ index etiam est dispositionis, sanguinis, & lymphæ, in pulmonibus & glandulis tracheæ collectæ.

§. 2. *Signa Mortis & salutis* petuntur à *respiratione*, quæ quò hberior, eò melior. A *decubitu*, qui quò minus à consueto recessit, eò majorem spem de salute recuperanda facit. A *pulsu*, de quo supra. A *sudoribus*, qui si largius cum *pulsu* Magno profuxerint, boni judicantur. A *morbi tolerantia*, quam ex quiete vel inquietudine facile cognoscimus. A *facie & oculis*.

§. 3. *Signa Critica*, sive quæ *subitam aliquam mutationem, & insolitam in fluidis turbationem*, indicant, sunt insolitæ apparentiæ, in partibus, actionibus vitalibus & animalibus, nec non excretionibus, dicatis, observabiles, cum sym-

ptomatum citra causam aliquam manifestam ingravescentia.

§. 4. *Signa Morborum tempora* indicantia desumuntur in genere 1. ex *indole & natura ipsius morbi*: sic quò profundius sanguis turbatus fuerit in sua mixtione, eò brevior futurus erit morbus. Et quò majora derit humorum fermentatio & confusio, eò velociùs tendet morbus ad statum. 2. A *sanguinis constitutione*, qui quò magis activis & fermentescibilibus gaudet particulis, atque fortiori moveatur æthere, eò brevior erit morbus. Sin verò ad visciditatem, & frigidam intemperiem inclinaverit, diuturnioribus torquetur morbis. 3. *Ab anni tempore*. Sic morbi æstivi breviores sunt hyemalibus, quò in illis copiosior æther sanguinem perfluat, & fluida fortius & potentius premanter in illis, quam in his. 4. *A regionibus*: hinc in Calidioribus morbi sunt breviores, longiores in frigidioribus. 5. *A Victu antecedente*: Victus calidior sanguinem & lympham reddit fluidiorem: Victus frigidior obstructionis & visciditatis author est, sicque longiores efficit morbos. 6. *A Virtute*. Quò consuetus æther potentior, eò magis resistet ætheri insueto. Sin autem insolitus potentior fuerit, brevi consuetus dabit manus. Hinc facile explicari potest, quomodo virtus fortis in morbo non lethali morbum brevem, debilis longiorem significat.

gnificet; Et quare in morbo lethali virtus fortis morbum longiorem, debilis brevior faciat. 7. *A paroxysmorum accessionibus, anticipatione vel post positione.* Paroxysmi statuta tempora servantes morborum longum aperiunt. Si posterior anticipet, sed priori brevior sit, bonum est: sin longior sit priori, morbi longitudinem portendit. Iterum: Si posterior paroxysmus posticipet & tardius revertatur priori autem brevior & mitior sit bonum est: sin longior fuerit, index est

diuturnitatis morbi, quia humores magis viscidos & terre vires factos esse indicat. 8. *A Symptomatum.* Si graviora fuerint, morbum quidem brevem sed ancipitem indicant. Si mitiora una cum signis coctinis apparuerint, morbum imminui significat. 9. *A cruditate & coctione.* Cum enim fluida medici debemus juxta SENIS effatum palam fit, quod quod citius signa coctionis appareant, eodem brevior futurus sit morbus.

CAPUT VI.

De

Signis Prognosticis specialibus.

§. 1.

Quamvis eventum morbi tam excolatione symptomatum cum viribus ægri, quam ex juvenilibus & nocentibus, & ex ipsius morbi idea, in genere quidem divinare possimus: majorem tamen certitudinem haurimus à LÆSIS ACTIONIBUS, AB EXCRETIS ET RETENTIS à QUALITATIBUS MUTATIS, quæ omnia ordine recensebimus.

§. 2. Omne delirium malum quidem est, sed non æquè periculosum. Nam si fuerit leve, non continuum, & cum respiratione libera (quæ in acutis potissimum considerata) tutius erit: Sin reliqua symptomata fuerint graviora, si respirandi difficultas, convulsiones & alia ad fuerint, magnum portendet periculum.

§. 3. In quovis morbo animo bene valere, ac rebus convenienter datis gaudere bonum. Contrarium verò malum.

2. aph. 33. In his enim morbis, in quibus cerebrum afficitur, ratiocinari, imaginari, reminisci, sine ulla verborum absurditate, sine indecorâ corporis compositione, sine morum dissimilitudine, & præsentis laboris indolentiâ, suo fungi officio; alimenta assumere, fœces excernere, omniaque illa, quæ ad œconomiam animalis integritatem conservandam spectant, ex voto peragere, bonum est.

§. 4. Desipientia quæ circa necessaria sunt, pessimæ sunt. Hippocrat.

§. 5. Desipientia cum difficultate spirandi, sudore, oculorum rubedine, & motibus tremulis artuum, mala. Hippocrat.

§. 6. Desipientia quæ jam admodum fractis & debilitatis viribus succedunt, pessimæ sunt Hippocrat.

§. 7. Oblivio subito exorta, mala est. Oblivio post epilepsiam vel apoplexiam, pessima.

§. 8.

§. 8. *Somnus* in morbo laborem afferens, malus est. *Hippocrat.* Dicitur autem laborem adferre, qui interruptus & turbulentus, cum terroribus & corporis jactatione; quando æger post somnum deliranti similis, vel de maxima lassitudine & vitium prostratione conqueritur.

§. 9. *Exitiosum* est, ubi ægrotus ore hiantè assidue dormit, *Hippocrat.*

§. 10. *Sopor* in principio morbi malus est: indicat enim malignitatem, hoc est, profundam sanguinis mixtionis turbationem: unde cerebri tubuli, & plexus choroidei pori, obstruuntur, ipsique spiritus animales parcius generantur. Malus quoque est in statu morbi, & spirituum defectum prænuñciat.

§. 11. *Somnus* multus in acutis convulsiones minatur. *Hippocrat.*

§. 12. *Vigilie* in acutis, exceptis iis, quæ instantem mutationem criticam comitantur, (nam quibus crisis fit, nox quæ accessionem præcedit gravis) malæ sunt.

§. 13. In his qui propter imbecillitatem non vident, nec audiunt, aut quibus labrum, oculus, aut nasus pervertitur, mors denunciatur. *Hippocrat.*

§. 14. *Surditas*, quæ in acutis criticè fit, bona est. Mala est, quæ per intervalla in acutis observatur, & quæ citra crisin evenit.

§. 15. *Sonitus* & *tinnitus* aurium in puerpitis pessimi.

§. 16. Qui citra febrem *aurium tinnitibus*, *capitis doloribus* aut *tenebrosâ vertigine*, & *vocis tarditate*, *manuumq; stupore* tentantur, in iis aut siderationem, aut motum comitalem, aut etiam oblivionem sperare oportet. *Hippocrat.*

§. 17. *Dolorem* in aliqua parte non sentite, malum est. *Hippocrat.*

§. 18. *Dolor* diutius durans in parte aliqua, abscessum prænuñciat.

§. 19. In febribus circa *Ventriculum* vehementis æstus & cordis motus malum. *Hippocrat.*

§. 20. Omnis subita, etiam quæ ad melius apparet mutatio est periculi plena.

§. 21. *Lassitudo* citra causam manifestam prodromus est febris. In acutis periculum minatur. Si corpus omne grave est, & manus ac pedes, periculosum est. *Hippocrat.*

§. 22. *Convulsio* nunquam caret periculo. Quæ plures partes, & imprimis cerebro viciniores occupat quæque respirationem difficilem reddit & interruptam majori cum periculo est.

§. 23. *Spasmus* à vulnere, ileo, hæmorrhagiâ, pessimæ est notæ.

§. 24. *Convulsio* quæ pueris & mulieribus extrapuerperium accidit, plus sæpius terroris habet quam periculi. Unde *Hippocrates*, quamvis eam in febre lethalem pronuncia verit, tamen in pueris id fallere confessus est.

§. 25. *Singultus* in acutis pessimus.

§. 26. *Tremor* in acutis malus.

§. 27. *Horror* in acutis malus.

§. 28. Rigores, post quos corpus non incalefcit, exitiosi sunt in acutis. Si alternent cum calore monstri quid alunt, & malignitatem indicant.

§. 29. Malum est, *supinum* jacere, *cruribus erectis* vel vehementer contractis. Pessimum verò est ad pedes delabi, nullamque *decubitus formam* servare. *Hippocrat.*

§. 30. Omnis *insuetus* vel *indecorus decubitus* exitium in acutis portendit.

H

§. 31.

§. 31. *Anxietas* in acutis, mala. Malum est, si æger locum ac decubitium assidue mutet.

§. 32. *Aphonia* ex læsione cerebri pessima. Hippocrat.

§. 33. *Vox tremula* vel *clangosa* perniciosa.

§. 34. Qui sæpè & vehementer sine causa manifesta animo linguuntur, ii de repente moriuntur. Hippocrat.

§. 35. *Lypothimia* in malignis summum portendit periculum.

§. 36. Notanda hic veniunt aurea Hippocratis verba: *Respiratio libera*, inquit, in omni morbo, qui cum febre acuta infestat, magnam habet ad salutem vim. Hæc enim omne ferè in Prognosi fert punctum. Magna & tarda delirium & convulsionem indicat. Magna exspiratio, & parva inspiratio, & contra, pepericuli plenæ sunt. Parva & obscura semper mala. Hippocrat.

§. 37. Signa illa prognostica, quæ à sanguine per Venæ Sectionem extracto

desumuntur, infida quidem vel propterea censentur, quod sanguis eo ipso momento, quo aeri exponitur, in textura sua mutetur, aliamque à priori diversam induat faciem; juvabit tamen & illum ad iudicii examen exigere. Si enim *Sanguis* sit torridus, malum est. Si in febribus non sit *fibrosus* magnam secessionem partium à se invicem indicat. Si *purulentus* sit & ad coagulum pronus, turbamam mixtionem & lymphæ acorem innuit.

§. 38. *Cibi fastidium* in morbo diuturno malum: ut & in longis dysenteris cum febre. Hippocrat. Si *appetitus* languet ob fermenti visciditatem, quale quid læpius in intermittentibus observatur caret periculo; si *fastidium ciborum* ex defectu lymphæ gastricæ oriatur, magnam sanguinis in mixtione turbationem indicat, & periculum portendit.

§. 39. Si post febres inappetentia maneat, recidivæ metus est.

§. 40. *Sitire*, cum non sitire, & non sitire, cum sitire debeas, malum est.

CAPUT VII.

De

Signis prognosticis, ab Excretis & retentis sumendis.

§. 1.

A Quosæ dejectiones malæ sunt in febribus & in morbis infantum.

§. 2. Omnis copiosa dejectio in morbis pectoris mala est.

§. 3. Dejectiones cruenta in variolis aliisque acutis periculosissimæ sunt.

§. 4. Malum est, si sanguis splendens per secessum rejiciatur.

§. 5. Dejectiones virides aruginosæ, lividæ & versicolores exitiosæ sunt.

§. 6. Uno die fluere alvum sæpè pro vale tudine est, atque etiam pluribus si absit febris, & intra septimum diem conquiescat.

§. 7. Vomitus in acutis augures sunt periculi, Malæ quoque sunt vomitiones sincera,

fucra, virides, nigra, livida, rubra varicoloris in acutis.

§. 8. *Fæces Vomere in ileoethale est, Hippocrat.*

§. 9. *Vomitus in Vulneribus semper malifunt.*

§. 10. *Qualiscunque sit Sudor, si ægrum non juvat inutilis est. Hippocrat.*

§. 11. *Copiosus sudor cum repentina virium prostratione in principio variolarum lethalis est. Fætidus in febricastro nuper lethalis fuit in Studiofo.*

§. 12. *Omnis sudor particularis symptomatikus est.*

§. 13. *Sudores nocturni post cœnam largiorem boni sunt.*

§. 14. *Sputatoribus auxilio sunt sudores in somno. Hippocrat.*

§. 15. *In forti apoplexiâ cum magna spirandi difficultate sudor tubortus lethalis. Hippocrat.*

§. 16. *Largior mictio in acutis mala. In intermittentibus Hæcticæ est prodromus.*

§. 17. *Hæmorrhagia in acutis, quæ larga quidem, non tamen nimia, & quæ cum symptomatum mitigatione fit, at-*

que ægrotantis constitutioni & morbi indoli respondet, bona est,

§. 18. *Sullicidium narium malum est.*

§. 19. *Si menses extra ordinem in acutis fluant, magnum portendunt periculum. Imò si consueto etiam tempore erumpant ominosi sunt, in his enim regionibus rarius fluant criticè. Hinc fallit Experientia Hippocratis, scribentis, quod mulieres quibus die critico mentes eruperant, omnes periculo morbi defunctæ sint, & quod nullam ex his, quibus rectè id contigit, mortuam videtit.*

§. 20. *Hæmorrhoidum fluxus limites non excedens, in quocunque morbo beneficium est Naturæ.*

§. 21. *Sputum æquale, non fœtidum & quod sine magno dolore & labore rejicitur in morbis pectoris albo calculo dignum.*

§. 22. *Sputatio frequens in Variolis, & morbo ungarico nunquam à me quidem visa fuit mala.*

§. 23. *Omnes abscessus decretorii boni sunt.*

§. 24. *Tubercula ad aures cum dolore perniciem minantur. Hippocrat.*

CAPUT VIII.

De

Signis Prognosticis in specie, quæ ex qualitatibus corporis mutatione petuntur.

§. 1.

Habitum corporis in morbo magno planè nihil mutari malum. Hippocrat.

H 2

§. 2.

§. 2. In acutis abdominis tumor sæpius lethale signum est.

§. 3. Color flavus vel citrinus cutis in acutis exitiosus est.

§. 4. Oculis Lucem fugere, illachrymare, aut perverti, atque ex his alterum minorem esse, perniciem denunciat, Hippocrat.

§. 5. Lingua tremula instabilem mentem denotat. Hippocrat.

§. 6. Malum est, si lingua sicca, nigra, dura, scissa & scabra sit in acutis.

§. 7. Fauces exulcerata cum febre difficiles sunt. Hippocrat. Et in acutis morbis faucium dolores sine tumore perniciosi. In dysenteria semper exitium prædicit linguæ tumor cum difficultate deglutendi.

§. 8. Si Hypochondria in infantibus

febricitantibus distendantur & dura sint, malum est.

§. 9. Lethale est, si in acutis externa algeant & interna urantur. Hippocrat.

§. 10. Caput pedes & manus frigidas esse, ventre & lateribus calentibus, mali morbi signum est. Hippocrat.

§. 11. Digni ac ungues, si fiant lividi cum corporis gravitate, in propinquo mors est. Hippocrat. Indicatur enim fluida in motu & mixtione esse perversa.

§. 12. Facies coloratior ex sanguinis restagnatione pessimum in acutis exhibet signum.

§. 13. Agmen Claudie Facies Hippocratica dicta, nasus acutus, oculi cavi, tempora adstricta, aures frigida. Quod si æger nec audiat, nec videat, in propinquo mors est.

CAPUT IX

De

Crisi & diebus Criticis.

§. 1.

OMnes morbi sive ad salutem fuerint sive ad mortem, sex modis terminantur. Vel enim citò sua tempora percurrunt, & vel subito jugulant ægrum; aut subito solvuntur, & ope Naturæ & remediorum abiguntur. Secundò mutantur, vel in melius; vel etiam in pejus. 3. Vel pedetentim fit solutio ad salutem, qui terminationis modus solutio simpliciter vocatur. Vel lento gradu tendunt ad mortem, quod mortis genus marasmus vel mors lenta appellatur.

§. 2. Subiectum criseos sunt febres acuta, hæc enim subito vel ad salutem vel ad mortem terminantur, atque si sui sint juris definitis temporibus moveri solent. Verum! aliquod tamen hic notare licet discrimen, quod videlicet hoc nostro tempore tumultuariæ ejusmodi perturbationes & ancipitis eventus mutationes rarius apud nos contingant, tum ob climatis diversitatem, tum quod ipsis febribus laxioribus benignioribus & clysteribus pabulum maturè subtrahamus, & fer-

mon-

menta peregrina præcipitantibus & absorbentibus subigamus, cum Veteres hæc omnia tempore comiserint, cuius sive injuriâ sive beneficio ægri subito extinguebantur aut sanabantur.

§. 3. Describitur autem *Crisis*, quod sit subita aliqua vel ad mortem, vel ad salutem, cum insigni corporis perturbatione mutatio, ab omni motu & fermentationis in fluidis auctore instituta.

§. 4. Ut in difficillimâ hac doctrina, quæ tot retrò annis Medicorum fatigavit ingenia, firmo incedamus gressu, nec à veritatis semita aberremus, observari velim, corpus nostrum ex meris canaliculis, suis liquoribus refertis, componi, ita ut ubi arteriæ finiuntur, ibi appositæ sint glandulæ, sive alius generis vasculosus contextus, prout id in cerebro, naribus, palato, ventriculo, intestinis, hepate, & renibus, imò in totius corporis ambitu manifeste ostendi potest; quo ipso palam fit, quod in mixtionis sanguinis turbatione humores heterogenei prævia insigni illâ lactâ, inter *consuetum* & *insuetum atherem* initâ, ad confinia illa & glandulas facile propelli & protrudi possint, quæ irritatæ & vellicatæ eos qua data via emittunt, unde insolita aliqua in universa œconomia animali sit ad salutem mutatio, si nempe cœtera fuerint patia. Sin autem *consuetus ather* in opere suo deficiat, atque fermentescibiles illos humores foras protrudere nesciat, motus ille sanguinis progressivus tandem sufflamatur, & subita aliqua ad mortem fit mutatio.

§. 5. Succumbit autem *consuetus ather*, quando *insuetus* contrariâ sub determinatione fluida permeat, earundemque particularum ordinem planè inver-

tit, ut ipsa præternaturalia naturalibus commixta maneat, in quo statu sanguinem ceu mustum turbidum, aut vinum fulmine tactû, aut lac tonitruali sub tempestate accescencia corruptum, concipimus. Accedit, quod ob secessionem istam particularum contumacissimæ in vasculoso contextu & glandulosi partibus ortæ sint obstructions, quæ illam sanguinis à scoriis fermentescibilibus depurationem remorantur, quò ipsò naturalis fermentatio obruitur, & in devastatâ œconomia animali in *sucto atheri* imperii fauces traduntur.

§. 6. *Causa* itaque efficiens & proxima criseos salutaris est *Natura* sive *ather* consuetus, quò motum & figuram particularum sanguinem constituentium unâ cum solidarum partium fabricâ & texturâ referimus. Solus enim *ather consuetus*, & à prima infantia sanguinem permeare solitus, est *morborum medicatrix*, cui merito primas hæc in negotio tribuimus. Solus hic est, qui crises molitur, dum humores coquit, secernit & excernit. Hic est, qui cum *insistit*, per contagium, aut alia improporcionata corpuscula advenit, pugnam inicit, qualem in butyro antimoni ex spiritus nitri affusione, aut in oleo tartari à spiritus vitrioli instillatione, observamus, atque de regimine contendit, id quod cum magnâ quadam totius corporis perturbatione fieri solet. Quod si *pergrinus ather consuetus* expellat, omnia fluida aliâ induunt faciem, natura succumbit; hoc est naturalis motus figura magnitudo & situs particularum destruuntur, sicque ex corpore vivente fit cadaver.

§. 7. Quibus evincitur, nos per **NATURAM**, obscurum illum & famosum

sum terminum, nec mentem, nec principium quoddam internum motus, nec imaginatum illud vinculum mentis cum corpore, intelligere, cum neutrum ex his hoc defungi possit officio. Quod enim animam rationalem attinet, cum illa tantò non polleat robore, ut vel levissimi alicujus humoris restagnationem impedire, aut illum foràs eliminare possit, nemo, opinor erit, qui stupendos hos effectus ipsi in acceptis ferat. Sin verò quis inexplicabile quoddam Principium internum supponere, illique hoc in negotio litare velit, id quidem per me licebit, oportet tamen, ut illud verbis ita exprimat, quòd à me & ab aliis concipi possit. Multò minus induci possum, ut credam, spiritum vitalem Naturæ vicem supplere; falsum enim est, quod ille animam corpori vinciat, cum æquè corpus aliquod sit, quam alia aliqua pars solida, nec in hoc prærogativam aliquam obtinere possit: Non jam dicam, quod plerumq; eum concipiunt tanquam Ens mediæ naturæ, hoc est, qui ad naturam spiritus Methaphysici propius accedat, quam pars aliqua solida; sicque fortè *Pegaso*, vel *serenibus Poetarum* haud absimilis foret.

§. 8. *Causa materialis* est humor malignus, sive salia acria & corrosiva, quæ irritando glandulas sui excretionem vel translationem promovent.

§. 9. *Causa externa* est influxus lunaris, lunæ cum aliis planetis conjunctio vel oppositio, non excludo tamen solem, qui pressione sua & agitatione secretionem & excretionem promovet: dum è contrà luna alius motus & figuræ particulas transmittendo ipsam crisin variè modificare potest.

§. 10. Neque tantoperè mirari debemus, si excitatione, ab acri aliquo humore factâ, tantas in œconomia animali videamus excitari turbas: quippe debemus cum *Dn. Boyle* corpus humanum ut machinam quandâ, incredibili arte fabricatam spectare, cujus partes dissitæ unâ etiam affectâ in consensum facillè trahuntur. Sicuti enim chalybis elaterium, à sclopeto avulsam, manibus contrectamus, nec insoliti quid aut magni inde meruimus: vetum ubi cum aliis partibus, quæ ad bombardæ le pertinent, aptatur, si id vel digito moveris, subitus statim ignis tuos perstringet oculos, & ingens tonitus aures tuas percellat, & emissus globus magno cum impetu erumpet; ita eadem ferè ratione si partes corporis non separatim, sed ut simul aliæ aliis aptatæ & connexæ sunt, inspiciantur, non poterunt nè maximam inter se habere consensionem. Profectò si lucidi corporis aspectus sternutationem, quâ totum etiam corpus concutitur, efficit: si illi, qui ex editiori loco terram intuentur, vix apud se sunt, sed velut vertigine correpti nutant: si agitatis maris aspectus vomitum ciet; si titillatio totum corpus tam vehementer exagitat: si hystericas mulieres vel suavissimi odores conturbant: si perturbationes animas tantas in nostris corporibus edunt strages; si pavor repentinus epilepsiam & paralytin inducere potest: quis quæto dubitabit? quod humores maligni, sive salia illa acria & corrosiva, glandulosum corporis nostri contextum ad excretionem irritare possint, quibus foràs eliminatis tota massa sanguinea priori reddatur nitenti.

§. 11. *Crisis* est vel perfecta, vel imperfecta. Perfecta, quæ scilicet morbum omninè

minò iudicat, est vel *Salutaris*: Vel *lethalis*. *Salutaris* fit, postquam signa coctionis apparuerunt, & consuetus æther jam de peregrino triumphum agit. *Deinde* die critico. 3. Cum tali excretionem, vel etiam materiæ morbificæ translatione, quæ ægrotantis constitutioni & morbi indoli conveniant. (4.) Sine periculosis symptomatis, ne Dæmonem per Beelzebub ejiciamus. Imperfectiorum duplex est, vel ad *melius*: Vel ad *deterius*. Ad *melius*, si æger post talem subitam mutationem morbum alacrius ferat. Ad *deterius*, si contrarium contingat.

§. 12. Fundamentum harum differentiarum consistit in robore vel imbecillitate ætheris consueti: in sanguinis visciditate, & salum combinatione: in tubulorum obstructione, & pororum diversitate.

§. 13. Fit *crisis* vel per *manifestam aliquam excretionem*, quando salia illa maligna per vias publicas excernuntur, Vel per *metastasin & transpositionem*, quando ad partem aliquam solidam, sive internam, sive externam, transferuntur, ibidemque deienta tumorem constituunt; qui ad *melius* erit, si in parte ignobiliori hereat, nec citò dispareat; *lethalis* autem, vel ad *pejus*, si locus sit nobilior & cordi vicinior.

§. 14. Dies illi, in quibus ejusmodi mutationes contingunt, vocantur *dies critici* & *septenario circuitu* definiuntur, quales sunt 7. 14. 21. 28. 34. 40. His adduntur *indicantes*, qui futuram illis in diebus *crisis* indicant, & *quaternario circuitu* definiuntur, sunt quæ 4. 11. 17. 24. Sunt præter hos alii, quæ *provocatorios* vocant, in

quibus vel ob *insueti ætheris* copiam, vel ob errores in victus vel remèdiorum regimine commissos, in tempestivæ excretionem instituuntur, quales in variolis maximâ cum ægrotantium clade contingere solent. Dies *vacui*, in quibus nunquam salutes fiunt *crises*, sunt 6. 8. 10. 12. 16. 18.

§. 14. Sunt tamen multi, qui quibusvis diebus *crises* fieri posse statuunt, de quo *Comes de Flisco L. de Fato*. Præterim cum videamus, liquores fermentantes nunc citius nunc tardius motuum suorum periodos absolvere, nec determinatis semper diebus ad depurationis statum pervenire: quidni ergò sanguis pro diversitate temporum anni, solis & lunæ situs & motus, ut & corporis & humoris maligni conditione, nunc citius nunc tardius tutationis suæ tempora absolvet, & debitæ mixtionis restituetur?

§. 16. Attendendum autem potissimum ad *signa coctionis*, in urina & sputo apparentia. *Salutaris* enim & *perfecta crisis* nunquam ante statum accedit, hinc si primo statim die *signa coctionis* apparuerint, die *quarto* speranda est *crisis*: si *quarto die* ejusmodi signa observentur, morbus *nono aut undecimo die* terminabitur. Cognoscimus autem instantem *crisis* ex insolitâ novitate, novisque productis, qualia sunt inquietudo, anxietas &c. Nam quibus *crisis* fit, his *nox* (vel *dies*) *gravis ante accessionem*.

§. 17. Deinde perpendenda sunt *signa*, quæ *modum criseos*, an videlicet per *abscissum*, an per *excretionem* & per quam *viam* hæc futura sit, indicant. Ubi morbi indoles, ægri natura, ætas, regio, victus antecedens, sanguinis motus & orgasmus aliaque consideranda veniunt.

§. 18.

§. 18. Quamvis enim his nostris in
 otis *crises perfecta salutare* rariùs con-
 tingant, dum è contrà *lethales perfecta*,
 quales in febris malignis, hoc tempore
 Epidemicè grassantibus, sunt sudores, tu-
 mor faciei, ejusdemque rubor, diarrhœa,
 maculæ & exanthemata, frequentius ob-

servantur; negari tamen nequit, & apud
 nos *salutares* subinde *crises* per Hæ-
 morrhagias, diarrhœam, sudorem, aut sa-
 livationem in febris malignis & vario-
 lis fieri, ut vel propter hæc, quæ de *crisi*
 scriptum est, digna sint, quæ à Tyronibus
 attentè legantur & relegantur.

FINIS Libri Tertii.

INSTI.

INSTITUTIONUM MEDI- CINÆ RATIONALIS

LIBER IV.

Sive

HYGIEINA.

CAPUT I.

De

Sanitatis conservatione in genere.

§. I.

IN Conservanda sanitate potior ratio habenda est ventriculi & intestinorum, ut nempe ipsa chylicatio in ventriculo ritè & ex voto peragatur, atque digestio & secretio in intestinis cum debitâ fœcum evacuatione quotidie promoveatur. Quò decantata illa medicorum regula spectat. *Vicia coctionis prima nullibi corriguntur*: hoc est, illud quod attentari, lecerni, exaltari aut subiigi debebat in ventriculo & intestinis, si primam illam coctionem subterfugerit, etiamsi ad sanguinem devenerit, nullibi tamen visciditatem, acorem, aut alium saporem peregrinum, & excrementi naturam, deponet. Et ausim dicere, omnes ferè morbos, præsertim chronicos, scaturigines suas habere in primis viis: ut ed majorem cum sedulitate acidum illud vitale in ventriculo, & balsamicum amarum in intestino duodeno, quantum quidem possibile est, in mediocritatis statu con-

servare debeamus. *Omne enim nimium est nature inimicum.* Hoc est consuetus aether non fert ejusmodi remedia vel alimenta, quæ poro nimium immutant, aut alium fluidis conciliant ordinem & motum.

§. 2. Deinde cum Consuetudo sit altera Natura, etiam non temerè recedendum est à tali consuetudine. Nam *consueti longo tempore est deteriora sine minus molesta esse solent.* Aphor. Hippocrat. 50. S. 2. *Consuescere autem nihil aliud dicit, quam non amplius alterari.* Hinc fieri potest, ut cibos consuetos, etsi difficiliore sint, melius feramus, quam cibos melioris notæ; tato diu enim illis usi fuimus, ut non amplius alterent, hoc est, tot nunc in sanguine reliquerunt particulas, ut non solum nulla amplius ex adventu chyli minus temperati percipiatur lucta & pugna cum consueto aethere, sed quod ipsum etiam fermentum ventriculi

ex similibus partibus constet, & ob pororum similitudinem se ejusmodi alimentis citius insinuet, quàm aliis. Malè itaque consuleretur, si quis illos, qui a sævi cibus durioribus, aut Nicotianæ luctioni, statim ad contrariam diætã cogere vellet, quia *subitaneæ mutationes sunt periculosa*, & *peregrinus aether* subinde habet naturam filii, qui etsi prodigus sit, nequaquam tamen cum impetu, ejici debet, quin potius in contrariam viam blandè & sensim flectendus. Natura enim vult duci, non cogi.

§. 3. Porro sicuti injuria fit illis, qui secundum apices juris judicantur, quia summum jus est summa injuria: ita summa est in iustitia, *scholasticè vivere*, & palatum strictissimæ diætæ legibus submittere. Plus sane laxior diætã confert tuendæ valetudini, quam si ad *scholæ Salernitanæ* rigorem exigatur. Neque enim negari potest, illos qui strictissimæ diætæ addicti sunt, casu aliquo incidente plerumque gravius ægrotare, nec tam facildè restitui posse. Unde non malè *Celsus*; *Sanus homo & qui bene valet, & sua spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque alicui aegere. Hunc oportet varium trahere vitæ genus, modo ruri esse, modo in urbe sæpiusque in agro navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere, siquidem & ignavia corpus hebetat, labor firmat; illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti modo ungi modo id ipsum negligere. Nul- lum tibi genus fugere, quo populus utatur, interdum in convivio esse, interdum*

ab eo sertrahere, modo plus justo, modo non amplius assumere: bis de die potius quam semel cibum capere, & semper quam plurimum, dum modo hunc concoquat.

§. 4. Quamvis autem illi, qui integrâ gaudent valetudine, sibi rarius medicari debeant: imò juxtâ *Hippocratem* nunquam bene ferant medicationes leviores, quæ sc. cathartics & venæ sectione instituuntur: non temerè tamen & hæc præsidia contemnenda erunt, præsertim vernali tempore, quò vomitus vel digitis faucibus immixtis excitatus nunquam non conveniet etiam illis, qui cætero quin sani sunt. De fortioribus autem remediis longe aliter sentio; siquidem quandoque pro Medicina erit, non uti remediis. Unde non possum non illorum mirari liberalitatem, qui quâcunque datâ occasione etiam benè valentibus sua obtrudunt arcana, & sub specie alicujus providentiæ homines obtortò quasi collò ad pharmacopoliã mittunt, quasi ibi vita longa vernalis proflet: non attendentes, medicinam instar gladii in manu imprudentis ad utrumque esse paratam.

§. 5. Sed quid de *Pilulis Francofurtensibus* statuendum, quibus plurimi ad præservandum utuntur? Harum basis est *aloe*, sale quodam acri abundans, quod per lotionem elutriare satagunt, ne glandulis arteriarum adhærescens hæmorrhagias excitet; neque enim vana illa sunt, quæ de vi hæmorrhoides aperienti dicuntur. Interim tamen illarum usus tolerari potest, tum quod amaritudine sua mucus abstergant, tum quod citra magnam turbationem deobstruant, sicq; corpus à morbis

morbis immune reddant, qui omnes rationaliter ex obstructionibus oriuntur, quò nomine phlegmaticis, melancholicis & senibus commendari possunt.

CAPUT II.

De

Sanitatis conservatione in specie.

§. 1.

Restè quidem dicitur, *sani omnia sana esse*, modò non in quanto peccetur: cum autem Sanitatis maxima sit latitudo, eaque non consistat in puncto, sed in lineâ, vix crediderim, regulam hanc omnibus ac singulis accommodari posse. Ea propter miror, quod omnes ferè Præctici, & qui auctoritate medentur, omnes ac singulos homines ad Scholam Salernitanam ablegare soleant, quâsi sicuti in aliis scholis plates diversæ ætatis & capacitatis discipuli informantur, ita & hic universalis vivendi ratio omnibus applicari possit; cum potius pro diversitate constitutionum tot præscribendæ essent regulæ, quot in hoc sanitatis ludo reperiuntur hospites. Vetus cum & hoc Medicorum superet captum, ipsisque privata hæc deficiat experientia, facilè inde concludi potest, unum quemlibet in hoc quidem negotio sibi ipsi posse esse Medicum, atque accuratius nosse, quæ juvant & profunt, aut nocent, quàm si Medicum ex professo adhibeat, vel secundum alterius beneplacitum vitam suam componat. Sed cum homines æque facilè sibi quàm aliis blandiri soleant, neque omnibus datum sit ad omnes circumstantias in propriâ causâ attendere, non abs te erit, hæc pauca

quædam de Diætâ, à primordiis vitæ ad decrepitam usque senectutem instituendâ, præmittere, quò quilibet, cui cordi est sanitas, scire possit, quæ nam præcipuè in sex rebus non naturalibus administrandis observari debeant.

§. 2. Notari autem velim, quod fundamenta sanitatis liberorum ab ipsis quidem parentibus ponantur, sed quod à matre gravidâ vel roborentur, vel convellantur & infirmantur. Omnes itaque morbi hæreditarii radices suas vel in fermentatione illa feminali, quando prima sanguinis guttula nascitur, vel in chylo materno, quo infans in utero nutritur, habebunt. Equidem nemo inficiatur, factâ conceptione totam massam sanguineam non parum alterari, ipsumque succum nutricium valde depravari, id quod vel ex gravidarum facie quandoque legerit licet: unde lac, à sanguine secretum in utero, postmodum in tenellulo fœtus corpore in angustissimis partium solidarum tubulis contumacissimas parit obstructiones, & majorem successu temporis acquirens acorem & visciditatem, tandem post nativitatem quâ datâ occasione excutitur, & sub seminis morbofi forma sanguini confunditur, à cujus mixtione & motu cū

I s

abludat.

abludar, chronicos non solum sed etiam acutos morbos producere aptum est. E quibus patet, quantum momenti in regi-

mine gravidarum positum sit, de quo nunc in Capite sequenti,

C A P U T III.

De

Dieta gravidarum.

§. 1.

Argumentum hoc tractavit *B. Etmullerus*, omnemque visus est occupasse fundum: verum cum plura in eo contineantur, quæ nunquam satis dici possunt, et si vel centies repetantur, placet pauca quædam in medium proferre, & primis digitis capita saltem rerum intendere.

§. 2. Nocent itaque gravidis (1.) illa, quæ liquorem animaleum valde convellunt. (2.) Quæ turbas in sanguine excitant. (3.) Quæ in primis viis facilè accescunt, & chylicationem juxta ac digestionem depravant. (4.) Quæ uterum vel mediate vel immediate valde irritant, & concutiunt. Ergò exulare debent graveolentia & fœtida, vehementiores animi passiones, Cathartica, diuretica, cibi flatulenti & valde fermentescibiles, vinum, cerevisia tum recens tum vetus, motus corporis vehementior, sternutatoria, clysteres acriores, ponderis elevatio, brachiorum distensio, pedum divaricatio, cinctura corporis strictior.

§. 3. Huc spectat *Vena Sælio* intempestivè & in loco minus convenienti instituta. Si enim prudenter administretur, usque ad eò necessaria est in gravidis, præsertim medio gestationis tempore, ut et-

iam nunquam omitti debeat: quippe si quod aliud hoc profectò remedium ab abortu præcaverit; neque tantò stipatum est periculo, ut vulgo quidem creditur, ut vel extra medium gestationis tempus, si indicetur, tuto adhiberi possit. Sic sæpius & adhuc nuper in persona nobili, ter circa finem mensis secundi & initium tertii abortum passa, in septima à conceptione septimana venam secare jussi, quam & undecimâ & vigesimâ septimanâ optimo per dei gratiam successu reiteravi. Quod si Medio gestationis tempore fuerit neglecta, & abortus metus remedium exigat, licebit eam & ultimis mensibus instituere, quò remediò efficies, ut partus vitalis edatur, qui V. S. usque deque habitâ vel paulò ante partum vel instante jam partu suffocatus periret.

§. 4. Cæterum quod ipsa concernit medicamenta, laudo primis mensibus absinthiaca, & alia temperata amara, additis semper carminativis, & ultimis mensibus magis spirituosus; interpositis tamen cardiaca, quæ diutius in sanguine manent, & acidum in remotioribus locis corrigere possunt, qualia sunt omnia absorbentia temperata, ex æthereis parata. Eum in finem

nem commendantur corallia, essentia panis cum vino Malvatico, aqua epileptica *Langii*, balsamus embryonum, aqua flor. aurant. aqua Mirabilis, mentha, imò quod paradoxum videbitur aqua pulegii, quæ ob vim carminativam & terdativam ipsis etiam prægnantibus citra

ullum aliquod periculum dari potest: quid enim amabo te pulegium præter vim aromaticam seu sal volatile oleosum in se continet; anne propterea gravidis est infensum, quibus cæteroquin tot spirituosa, confortantia vulgò dicta, commendantur?

CAPUT IV.

De

Regimine puerperarum.

§. I.

Circa regimen puerperarum, quod in præservando omne fert punctum, statuo, quod puerperæ cum graviter & periculosè vulneratis pari passu ambulent, eademque victus ratione tractari debeant, fugiant ergo frigida, acida, acria, valde fermentescibilia & putrilaginosa; diæta sit ex carnis, reliquis etiam victus sit tenuissimus, transpiratio autem ob lac ab utero ad sanguinem revertens sit largior, & corpus in continuo sed æquali & tem-

perato detineatur madore. His avertes gangrænam, putredinem, febres, præsertim inflammatorias; quæ puerperarum pestis audiunt, & sæpius brevi temporis spatio etiam robustissimas jugulant.

§. 2. Pari sedulitate animi pathemata proscribi debent, hæc enim, præsertim terror & ira, in puerperarum sanguine, ad coagulationem jam pronò, luctuosam plerumque exhibent catastrophem, quod ipsa experientia totâ die loquitur.

CAPUT V.

De

Diæta à primâ infantia usque ad mediâ etatem observandâ.

§. I.

Infan in lucem editus non statim lacte vel pulve nutriendus est, ne meconium acido austerum, in primis delitescens viis,

recens assumta morbofo contaminet caractere: quapropter illud ante omnia oleo amygdalarum, aut tantillo mellis est evacuan-

evacuandum, quò mucosæ sordes ex intestinis foras eliminentur, quibus detentis gravissimis morbis laxaretur janua. Hoc expeditò nutriatur quotidie lacte materno, & pulmentis non aded viscidis, huic enim ætati insensibilissima sunt viscida, frigida, acida, quibus terrores & vigiliæ addimus. Porro cum infantes plerumque plus lactis vel pulvis assumant, quam digegere possint, etiam in hac ætate transpiratio cutanea promovenda erit, id quod baneis subinde adhibitis & frictionibus obtineri potest.

§. 2. *Pueris* subtrahenda sunt mellita, lactinia, sacharata, omniaque muscarum sordibus & ovis conspurcata, quippe hæc ætas admodum est obnoxia lumbricis & inde natis symptomatis.

§. 3. Conveniunt autem *pueris* blandiora vomitoria subinde exhibita, nihil enim est, quod morbos puerorum certius & tutius vel avertat, vel profligat, quam si taburra viscida & acido austera per vomitum expurgetur. Quod si literis & studiis animum applicare debeant, in eo potissimum locanda erit opera, ut Mens per rectam ratiocinandi ducatur viam, cum mentes æquabiliter inter homines distributæ sint, & nulla præ alia quoad connatas facultates habeat prærogativam. In hanc rem multa desumi possunt ex *Cartesio*, & *Autore doctissimo*

Tractatus Medicina mentis & Corporis inscripti. Attamen in eo peccant Pædagogogibene multi, quod in pueris innatas notiones negligant, & peregrinas atque fictitias intempestivè & ad verbera usque in spem futuræ oblivionis imprimant. Rectius consulere memoriae & iudicio, si etiam pueros Elementa Geometriæ & Matheseos docerent, quò adultiores facti vim demonstrationum ex certis & evidentibus principiis etiam aliis in scientiis assequi & in sui usum convertere possint. Sed ita fert mos hujus seculi, ut multi malint infantes suos ignorantæ & inscitæ genis tanquam alteri *Moloch* immolare, quam permittere, ut per veram philosophandi semitam ducti verum à falso maturè discernere discant.

§. 4. *Juvenibus & adolescentibus* conducunt saltationes, venatio, aliaque exercitia moderatè adhibita. Nocent nimiam vi agitatoriâ prædita, purgantia, ira, venus, vinum. Moneri etiam debent, ut se ad politiores mores & honestum vitæ genus maturè componant, quem in finem Ethica in inferioribus classibus doceri deberet; nec est quod difficultatem objicias, cum igenia ad Rethoricam apta etiam studio Ethico faciliè applicari possint. Sed quis omnes Scholarum notabit errores, quia ab imis subcellis ad ipsos Magistros usque se extendunt?

CAPUT VI.

De

Medie & decrepita ætatis diætæ.

§. I.

Pares si non majores in *ætate mediâ* circa sex tertium non-naturalium administrationem committuntur errores. Esto pro regula universali: *In omnibus qua pro sanitatis conservatione adhibentur, intra mediocritatis terminos subsistendum est.* Deinde cum crescentibus annis crescant labores, studia, & curæ, impossibile ferè est, ut non aliqua in primis viis colligantur cruditates, ipseque succus nutritivus ab indole sua degeneret, id quod lassitudine sponteâ & insolito labore post somnum proditur; quibus a verrucandis maturè adhibenda sunt remedia, inter quæ sudatio, evacuandi genus, quò natura vix per momentum carere potest, omne fert punctum, cum humores vitiosi extra ambitum primarum viarum divagantes vix per commodiorem viam foras eliminari possint. Utcunque verò sic sanguis à sordibus liberetur, proficuum tamen erit, si hac in ætate ad volatilandum fermentum & mucum stomachalem resolvendum tinctura appetitiva Mœbii subinde ad guttulas quindecim vel viginti cum potu ordinario propinetur.

§. 2. Ad eundem scopum obtinendum commendamus etiam infusum Thee, quod præter vim attenuandi quæpoller, lympham acidam vel austeram e-

gregiè temperat & corrigit, poros ventriculi potenter referat, respirationem faciliat, & sensibilem transpirationem promovet, & feri per vias utinarias excretionem feliciter expedit. Hinc est, quod *urina, à potu Thee largius sumto, reddita, colore magis tincta sit, secus quam illa, quæ post alios potus excernitur, argumento non contemnendo, quod potus Thee non solum poros ventriculi & vesicæ, sed totum contextum vasculosum integris viribus permeaverit.*

§. 3. Inter remedia *senili ætati* sacra omnibus palmam præripiunt antiscorbutica; ego enim inter scorbutum & morbosam senectutem profus nullum agnosco discrimen. Eapropter levè proscribimus cathartica vehementiora, calidiora exsiccantia, inter quæ *vinum* quoque sub cœsum venit: Quamvis enim lac senam vulgò vocetur, æquè facile tamen acescit in primis viis, & sanguini insidias struit; deinde admodum exsiccatur, humidam particulam educendo, vel minorem motum ipsis conciliando, aut obstructions producendo, in quo natura siccitatis propriè consistit. Laudamus interim Zingiber conditum cum enula, calamo aromatico, nuc. Moschat. & succoladâ, ceu magnum adversus senectutem præsidium, quibus addo car-

nem

nem viperinam, sæpius cum carne caponis, gallinæ vel perdicis comestam, aut in gelatinam redactam. In debilioribus concedimus tantillum vini gallici, hispanici aut malvatici cum aliquot guttulis falis volatilis oleosi stomachalis, præsertim post prandium vel cœnam.

§. 4. Quæri hîc solet, an Medicus certam ciborum quantitatem determinare possit? R. cibum ob subjectorum varietatem, diversumque vitæ genus, nec pondere nec numero mensurari posse. Si enim liquor gastricus rite se habeat, licet ad sacietatem comedere. Sin vero acidum prædominium obtinet, ipseque ventriculus ad appetendum robustus, ad coquendum autem debilis sit, conducet sa-

nitati, non satiari cibis; aut semel vel bis in hebdomada à prandio aut cœnâ abstinere. Animadvertes autem facillè, an chylicationis negotium ex voto expediatur, si scilicet nullus post cibum in ore peregrinus sapor, si nulla post pastum inflatio ventriculi observetur, si caput non fuerit grave, atque ad munia corpus sit alacre.

§. 5. Quæritur etiam de somno, utrum post prandium concedi possit. Sed quidni licebit dormire somnolento? neque ullam videmus rationem in contrarium, & quæ *Schola salernitana* pronunciat, falsò mirantur suppositò & ascensum vaporum ad cerebrum è ventriculo pro fundamento habent.

C A P U T VII.

De

Cibis ex regno Vegetabili sumendis.

§. I.

HActenus de Diætâ egimus, nunc de ipsorum alimentorum qualitatibus dicendum erit, ut eas nobis magis reddamus perfectas.

§. 2. Describitur *alimentum*, quod sit omne illud, quod corpus nostrum nutrit: sive quod motu, poris, & figuris suis, partium fluidarum & solidarum poris, figuris & motui in corpore nostro convenit, aut non multum contrariatur.

§. 3. *Alimentum medicamentosum* dicitur quod præter illas particulas alias in se continet, quæ corpus nostrum alterant, & à poris & figuris sanguinis atque consueti ætheris motu abludunt.

§. 4. *Panis* benè fermentatus & benè coctus continet in se acidum ventriculo gratissimum, & solo etiam odore languentes reficit. Si fuerit viscidior, in mucum acidum abit, præsertim si à furno adhuc calens assumatur, quippe particulae crassiores & viscidiores in majori adhuc posita motu facile poros ventriculi & intestinorum ingrediuntur, ibidemque contumaces pariunt obstructiones, unde colica suos sæpissimè habet natales. Idem esto iudicium de placentis recentibus aliisque omnibus, quæ in glutinosam partem facile abeunt, & propterea primis viis infensissima sunt.

§. 5. *Pisca.*

§. 5. *Pisana* ex hordeo parara languentibus & alimentum & medicamentum præbet. *Oriza* viscidior est, unde magis flatulenta, & ventrem fistit. *Juscula avenacea* tenuitate suâ corpus facile permeant, & tussientibus, phthificis, asthmaticis, hypochondriacis, aliisque tesui utentibus valetudine, apprimè conueniunt. *Milium* terrestre est, & corpori crassum præbet pabulum.

§. 6. Omnia *legumina* sunt flatulenta & viscida, præsertim torrida & exsiccata: quò ergò diluta magis ac humida adhuc erunt, eò erunt meliora. Corrigi debent aromaticis, visciditatem temperantibus.

§. 7. *Raparum* particulæ duplicis sunt generis, crassæ terrestres, subtiles & tenues: illæ per primam coctionem auferuntur: hæ reclusâ magis in decocto secundatio texture evocantur, unde secundarium raparum decoctum obtinet vim diueticam, lympham crassam incidendi, & acidam corrigendi, atque in tussi, quartana, melancholia & dysuria prudenter commendatur.

§. 8. *Radices ssari, napi, pastinaca*, copiosum suppeditant chylum, venerem stimulant & menses movent. *Radix petroselinum* difficilis coctionis & difficilioris digestionis est, *Raphanus sylvestris* est scorbuticorum solatium, hinc in cruditate acida corrigenda, in hypochondriaca, mensium suppressione, & obstructionibus viscerum tollendis, præsentaneam spondet opem.

§. 9. *Raphanus* sale volatili abundat phlegmate magis diluto: Resolvit mucum in primis viis, bilis visciditatem emendat, & succum pancreaticum deti-

net in officio, flatus discutit, & urinam potenter movet.

§. 10. *Allium* sale suò volatili acri corrigit lympham acidam & viscidam, succos magis fluidos reddit, prodest, hypochondriacis & vermes necat. Multis tamen ob vim agitatoriam, qua gaudet, infensum est, & in imo ventre non minùs quam capite turbas excitat. Ab hoc gradu differunt *cæpa, sinapi, porrum*.

§. 11. *Endivia, portulaca, rapunculus esculentus, baccabunga, flor. borraginis, buglossa, nasturtium aquaticum, phlogolin* & bilis æstum temperant, somnum conciliant, & salia acria diluunt. *Bellis minor* & *numularia* phthificis sunt solatiò. *Asparagus, chere folium, petroselinum, chelidonium minus, nasturtium hortense, cochlearia, lupulus, alle- viant scorbuticos, menses & urinam ci- ent, asthmaticos juvant.*

§. 12. Inter herbas culinales sunt *beta, blitum, atriplex sativa, malva, spinachia, brassica alba & rubra*, quæ alvum blandè lubducunt, & humectant, atque simul aliquod præbent papulum. *Brassica capitata* mariâ condita turbas in primis viis movet, sanguinem tumultuariè fermentat & capiti nocet. Interim nitimur in vetitum, & hanc theriacam ferculorum etiam præter meritum inter delicias ponimus.

§. 13. *Pyra* & *poma aromatica* melancholicis & hypochondriacis apprimè conveniunt, *dulcia* alvum servant lubricam, *acida* æstum temperant, *acerba* & *austera* potenter adstringunt. *Cidonia* temperatâ suâ aciditate dicata sunt ventriculo.

§. 14. *Amygdala dulces* & *passula*
K multum

multum nutriunt. *Amygdale amaræ* reddunt vias urinarias patulas & ab ebrietate præservant. *Nuces juglandes recentes* copiosum chylum suppeditant: *ex siccatâ annosa* sale rancido & acri pectori & capiti nocent: idem iudicium esto de *avelanis*. *Glandium* & *castanearum* particulae sunt crassæ & valde viscidæ, quod si tamen à potentiore fermento in primis viis attenuentur, chylum pinguem & oleosum suppeditant. *Nuces pinea* & *pistacea* optimè nutriunt, humorum acrimoniam temperant, & semen augent. *Cappares* conditi acescunt in ventriculo & difficulter coquuntur. *Olivæ* abstergunt & mucum stomachalem detergent: Earundem *oleum* assumptum diffundit se per totum corpus, si quidem meatus fuerint patuli, sanguinem cæterosque succos temperat, & primas vias lubi-

citat, omni ætati magnum præfidium.

§. 15. *Pruna, mala persica, mora, fraga, melones, cucumeres*, faciliè in liquamen putridum abeunt, fermenta viscerum destruant, & præviâ fermentatione aciora spicula extravertendo choleram, alvi fluxum, colicam, & varii generis febres producant. Ridiculum sanè est, quod vulgò prætenditur de vi refrigerante: quasi vetè illa, quæ refrigerant, hoc est succorum vitalium motum sistunt, ad vitam protrahendam sint idonea.

§. 16. *Fungi* prodeunt ex sordibus terræ, & in corpore nostro si sordis revertuntur. *Saccharum Balsamicâ* suâ vi temperat lympham pectoralem aciorem factam, vi autem *acidâ* rodit ossa, & sanguinem cum cæteris succis aciorem reddit, sicque venenum in cauda habet, mel est in ore, fel in corde.

C A P U T VIII.

De

Cibus ex regno animali desumendis.

§. I.

Caro si illa recens malè audit ob glutinosa: em; fumo exsiccata ob sal mutatum sanguini est infestum, & difficilioris censetur coctionis. *Caro vervecina, aprugina, vitulina, bubula, leporeina, cervina, agnina*, succum alimentarium satis copiosum suppeditant.

§. 2. Animalium viscera, ex remittentibus, partesque tendinosæ ob rigidiores fibras difficilimè coquuntur, aut in chylum mutantur.

§. 3. *Gallina, capones galli indicus, uro*

gallus, perdices, turdi, alauda, anseres & anates juniores, salubrem præbent succum & optimè nutriunt.

§. 4. Inter pisces tunc se commendant salubritate *salmo, irotta, lucius, perca, carpo, fundulus, mustela fluviatilis, halec*. Quæ viscosi sunt, aut exsiccati, multum pituitæ suppeditant, & concoctu difficiles sunt.

§. 5. *Canceri* succulenti sunt, & acrimoniam salum obrundunt: *Ostræ, Cochlea, & testudines* chylum pinguem, sed paulò

paulò viscidum, in recessu tamen sal volatile obrinentem, præbent.

§. 6. *Lac* optimè nutrit, quò non datur præstantius. Neque enim opus habet, ut in chylum abeat, sed sufficit, si leviter in primis viis alteratum crassamentum calescolum deponat, reliquã autem sui parte sanguini confundatur. Verùm cum ab acido aliorum ciborum, qui in una eademq; mensa assumuntur, admodum alteretur, & peregrinum in primis viis acquirat acorem, sapius mutatò habitum in venenum abit, & graviorum symptomatum auctor existit. Eapropter aut so-

lum comedendum, aut mensa profectibendum.

§. 7. *Casus recens* terrestreitate sua retardat chylificationem; *inveteratus* salibus suis acrioribus turbulenta & inordinatas excitat in corpore fermentationes. Uterque hypochondriaci & passioni hystericae obnoxius infensus censetur. *Butyrum recens* facile distribuitur & optimè nutrit. *Ova tremula* parte vitellina nutriunt, sed albumen facile in duritiem concrecit. Frixia aut indurata sale acri coctioni primis in viis struunt insidias, & fermenta corrumpunt.

CAPUT IX.

De

Potus.

§. 1.

UT coctio fiat in humidò, & undulatorius sive tremulus palati & faucium fibrillarum motus (in cujus immixtione vel augmentatione ratio formalis sitis consistit) conservetur, aut restituatur, potus inter comedendum subinde assumendus est, quò fermentum ventriculi paululùm diluatur, (multis quippe languet appetitus, donec semel biberint,) & assumta accuratius & facilius misceantur, atque fauces cum lingua & salivalibus glandulis humectentur.

§. 2. Primum autem inter alia potulentis sibi vendicat locum *Aqua*, tum jure antiquitatis, tum salubritatis prærogativa, & in respectu potus medicus meritò suò audit, quod lubricitate & flexibili-

tate particularum sese poris cujuscunque sint figuræ facile infinet, acidum vitiosum temperet, salia diluat, pituitam fluidiorem reddat, bilis æstum demulceat, & sanguini humiditas particulas restituat; superfluum autem tum per vias urinarias, tum per exteriorem corporis superficiem & ambitum iterum excernatur, & quod caput rei est nullibi acescat, ut ipsis etiam ægrotantibus, modò frigus ejus non obstet, turò propinari possit.

§. 3. Eligatur itaque *aqua fontana*, valde limpida tenuis & crystallina, quæ levis & omnis odoris atque saporis experta est. Quod si fortè particulas heterogeneas & limosas in recessu habeat, coctione emendetur.

K 2

§. 4.

§. 4. Crassiores magisque ponderosæ sunt *putealis, palustris, pluvialis, fluvialis* &c. & limo, sabulo, sale aut ramentis metallicis gravida, quibus fœculentiis in primis viis præcipitatis chylicæ cationem & digestionem interrumpunt.

§. 5. Sed remoram haud exiguam injiciunt calamo, qui persuasum habent, *aquam* minis gratam & convenientem esse ventriculo, ipsamque chylicæ cationis negotium potum expetere, qui præter vim calefaciendi virtute quoque polleat confortandi Stomachum. Verùm attendenda quæstio! quid sibi velit obscuro illo termino confortandi ventriculū; Multa enim sunt, quæ diverso respectu dicuntur stomachia, sive quibus vis tribuitur confortandi stomachum, sed cum diversi sint generis, explicandum erit, quid sit confortare. Iplum profectò ventriculum omnium optimè confortant, quæ poros non alterant, eosque in figura & situ non mutant, nec tubulos obstruunt, quo rectius de aqua quam de aliis liquoribus dicetur. Quod si ad experientiam provocare velis, obtendens, plures esse, qui aquam non possint ferre, & qui à potu aquæ stomachi dolore vel inflatione conquerantur, per me faciliè id quidem licebit, qui in recessu habeo, quibus plumbæ hæc tela rerundere possim. Primò enim facit pro me decantata regula, *consuetæ etsi deteriora insuetis minus nocere solent*: deinde alia insoliti hujus effectus subest causa, quæ in ventriculi vitiosam dispositionem potius quam in aquam redundat. Quippe si hæc ob contumaces obstructions pororum ventriculi & intestinorum nequeat distribui, fluctuabit

in primis viis, alcali suò occultò, vel rectius, insinuando se angustissimis poris asumptorum, ita ut plures ejus particulae solâ materiâ primi elementi sint cinctæ, subitaneas effervescentias & inflationes excitabit: quod alii quoque liquores potulenti majori sæpiùs cum impetu facere solent.

§. 6. Itaque haud peccavero, si dixerim, *vinum & cerevisiam* aquæ postponenda esse: imò vel ob hanc solam causam quod in corpore nostrò faciliè acelescant, vix admitti posse pro potu ordinariò. *Kinum* ergò interea merito refertur medicamina, quæ aut jugulant, aut nocent, & quæ rarius in ulum vocari debent. Quamvis enim sale suo volatili oleoso sanguini vigorem & activitatem super addat, ejusque ulum omnimodò improbare non possumus, nemo tamen est ex Medicorum ordine, qui ambigat, sanguinem & lympham ex crebriori vini usu acelescere, & ad coagulationem disponi, unde succus nutritivus in capillaribus vasculis faciliè præcipitatur, præcipitatus restagnat, restagnans plus acelescit, acelescens vicinos succos præterlabentes inquinat, ut inde varia emergant phænomena, toti œconomix animalis fatalia.

§. 7. Impossibile quoque videtur, vini salubritatē in specie & in vitæ individuum determinate; Ecquis enim à priori scire poterit, an *ather* hujus vel illius vini amicus sit *atheri consueto* sanguinis nostri, cum illud ab experientia dependeat, & quod quilibet faciliùs in se experiri poterit. Inde est, quod multi vinum rhenanum eligant, alii aliud. Sunt qui Mosellanum commendant, quod alii cul-

pant.

pant. Multi benè ferunt vinum gallicum, à quo alii se pejus habent. Medicus octuagenario major nunquam graviori infestus morbo rogatus à Principe, quò arcandò usus fuisset ad prolongandam vitam, festivè respondit; Meum arcanum fuit vinum rhenanum.

§. 8. *Cerevisia* bonæ notæ censetur, si sit tenuis, clara & lupulò modicè condita. *Triticæ* multas particulas viscidas in recessu habet. Utraque suos patitur manes, & in primis viis ace-

scit, sicque valetudini minùs convenit. Omnis itaque impendenda opera, ut acies tollatur, quæ carminativis & aromaticis si non subjugari saltem infringi potest.

§. 9. Possunt alii quoque liquores potum suppeditantes ex passulis & tartaro, vel ex liquiritiâ cum semine anisi vel fœniculi; vel ex solâ farinâ à venacèâ, vel ex ceralis, pomis citri & cinamomò cum aqua coctis præparari. Quò potum *Caffè* & *Thee* cum santalo quoque referimus.

FINIS Libri Quarti.

K 3

INSTI.

INSTITUTIONUM MEDI- CINÆ RATIONALIS

LIBER V.

Sive THERAPEUTICA.

CAPUT I.

De *Methodo Medendi.*

§. I.

Devenimus tandem ad illam Medicinæ partem, quæ finem artis nostræ immediatè & propiùs respicit, & cui cœtere omnes velificantur; Quippe in hac Methodus medendi ceu fundamentum & basis omnis medicationis cum materia auxiliorum sive medicamentis eorundemque præparationis modò traditur.

§. 2. Est autem *Methodus medendi* nihil aliud, quam *Notitia* agendorum: sive curandi *scientia*. Ve est *ars*, qua per certas indicationes auxilia inveniuntur, quibus labefactata corporis œconomia in integrum restitui debet.

§. 3. Duo sunt hujus Methodi fulcra & columnæ, quibus superstruitur; *Ratio* nempe & *Experientia*: quæ conjuncta omne in Prudentia Medica ferunt punctum. Si enim illud, quod *Ratio* per demonstrationem evincit, *Experientia* confirmetur; & quod *Experientia* observat, *Ratione* roboretur, ipsique consentaneum sit, res est in vadò: Sin autē Ex-

perientia imaginaria sit, & sola præsumptione vel autoritate nitatur, meritò falsa censetur & inutilis. Et si Ratio experientia destituatur, manca quoque est & inops. Mallem tamen ipsam sequi rationem tali videlicet in casu, si in inveniendis præfidiis nihil admittatur, quod non sit clarum & perspicuum; si naturam hominis Medicus ex arte cognoscat, & causam morbi probe perspectam habeat, omnesque operationes medicamentorum per claras & stringentes demonstrationes in apertum producat, quam Experientia fluctibus agitati. Fateor, & suam Experientia constare laudem & dignitatem, præsertim in casu valde simplici. Verum cum hi rariores sint, & nulli ferè vulgaris istius proverbii, duo cum faciunt idem, non est idem, veritas clariùs appareat, quàm in praxi medica, non miror, si illi etiam viri, qui Experientissimi vocantur, subinde ob rationis defectum, & quod ob nescio quam fiduciam in suam Experientiam ad omnes circumstantias, quarum minimæ

rem

rem variate possunt, non attendant, fallant & fallantur.

§. 4. Nec obstat, quod illi, qui *Experientiam* plenis buccis crepant & vulgò *Prædici* vocantur, utcumq; vires remediorum & causas morborum ignorent, tamè apud vulgus etiam præ aliis applausum & encomiũ quandoq; mereantur: ille enim effectus non semper tribuendus est imaginariæ illorum experientiæ, sed aliis artibus ex *Machiavelli* schola non raro accitis in acceptis ferendus. Absurdum profectò nõ minùs est, quàm Medico indecorum, fateri, se quidem naturã morbi ignorare, sed cum *observaverit*, cum curatum fuisse, curatiq; adhuc prostant exempla, præterdere, jure quòdam sibi prærogativam in praxi deberi. Is enim *Experientissimi* nomen demum meretur, qui & morbi naturam, & veram ejus causam novit, & quicum remediis à se inventis vel ap-

probatis sæpiùs curatum vidit; plus enim pollet *ratio* in auxiliis eruendis & inveniendis, quàm ipsa *experientia*; & judicium Medici practicum lucem suam à judicio theoretico fœnerari debet. Itaque talis consulendù est Medicus, qui judiciosus magis sit, ut loquitur *Cl. Ettmüllerus*, quàm memoria præditus: quatenus hic nonnisi visa & audita, ille autem planè nova, mentis acie penetrat.

§. 5. *Indicationis* fundamenta sunt sequentes regulæ (1.) Omne illud quod in œconomia animali aliquid indicat, vel sui conservationem indicat, vel sui ablationem (2.) Quod secundum naturam est, & ad œconomiam animalis integritatem spectat, est conservandum: quod præter naturam, est tollendum (3.) Contraria iis tolluntur remediis, quæ contrariũ edunt effectum: Similia iis conservantur, quæ similem edunt effectum.

C A P U T II.

De *Indicante & indicato.*

§. 1.

Indicatio sive ostensio præsidiorum nunc morbum, nunc causam morbi, nunc symptoma, nunc vires respicit, & propterea in curatoriam, præservatoriam, symptomaticam, & vitalem dividitur. Uode ipsum quoque *indicans* vel curatorium est, vel præservatorium, vel symptomaticum, vel vitale.

§. 2. *Indicans* est illud, quod præsidium indicat, & quod per indicationem innotescit. *Indicatum* est illud, quod medici oculos ad se dirigit, & est scopus ille,

quem Medicus in curatione intendit,

§. 3. Quòd autem plura sunt indicantia, quæ unum idemque jubent, vel saltem non contra indicant, eò Medicus in agendo firmiori stabit talè. Sin sibi contrariantur, & quod unum jubet, alterum id prohibet, suspensò magis gradu progredendum, considerando prius indicantia consentientia, dissentientia, prohibentia & contra indicantia.

§. 4. *Vitale indicans* peculiare quid sibi vindicat, & indicando cœtera omnia

ARTE-

antecellit, ipsumque ordinem in medendi methodo interrumpit, quia semper virium major habenda est ratio, quod etiam de symptomatiko dici potest.

§. 5. *Indicatum idem est ac agendum,*

sive id quod fieri debet, ; continet autem sub se legitimam præsidiorum administrationem, ex quò nempe regno delumi, & quâ dosi, quò tempore, ordine & locò applicari debeant.

C A P U T III.

De

Indicatione curatoria Morbos intemperiei respiciente.

§. 1.

Morbi intemperiei curantur per *alterantia in contrarium*: Sic *acida vel austera* sanguinis aut lymphæ intemperies indicat sui alterationem per *alkalica absorbentia & invertentia*: *Intemperies acris salina* corrigitur per alterantia *oleosa, blandiora acida, & cuspida involventia*. *Calida intemperies* corrigitur per *deobstruentia*: *frigida* per *volatilia*: hæc enim contrarium edunt effectum, etsi neque calori neque frigori propriè contrariantur.

§. 2. Paradoxum hoc multis fortè videbitur; operæ itaque erit pretium, arduam illam & magni momenti questionem & controversiam hîc introducere, & ad rationis non minùs quàm experientiz obruffam exigere: utrum videlicet intemperies sanguinis calida curari debeat per contraria frigida? Ita quippe est, ut qui numero quaternario Elementorum primarumque qualitarum præjudiciis restricti tenentur, affirmativam acerrimè tueantur, eamque ceu sensibus magis obviam & consentaneam rationibus confirmate contendunt. Verum enim

vetò! nunquam (si dicere fas est) sententia generi humano usque ad eò infensa & exitiosa è scholis ad forum Medicorum translata fuit, quàm hæc de imperiei calidæ per frigida alteratione inveterata opinio. Quandoquidem si juxta hoc præoccupati animi statutum medicari vellemus, in certissimam ruinam vitæque discrimen ipsum ægrum indubitato conjiciemus. Quid? anne sanguis unquam opus habet refrigeratione? anne motus ejus in circulum concitator factus (si modò vitalis ille liquor, à materia subtili secundum lineam rectam torrentis instar agitur, unquam secundum talem motum celerius moveri potest) præternaturalis dici meretur, aut œconomiz noxam minatur? Nempe non intelligunt, quid calor sit in rebus, quas calidas vocamus, nec quod fundamentum denominationis non in re ipsâ sed in relatione ad corpus nostrum habeat; ipsa enim particularum agitatio, in quâ ratio formalis caloris consistit, nullam plane convenientiam habet cum sensu caloris in mente, quarum rerum ideæ propterea *Cartesio* rectè dicuntur

tur confusæ; itaque ut propius ad rem accedamus, videbimus, quid sit calida illa sanguinis intemperies, in qua febrium essentiam consistere putabant, & quomodo corrigi aut curari debeat. Præsuppono autem ex physicâ, quod calor in rebus nihil aliud sit quam motus vel agitatio particularum secundum omnes dimensiones; vi cuius suppositiones sequitur, sanguinem tunc demum dici calidum, & insolitam illam sensationem in mente produci, quando fibrillarum corporis nostri motus tremulus augetur: dum videlicet à sanguine celerius & vehementius pulsantur, id quod fit, ubi motus sanguinis progressivus vel ob obstructionem in Vasis minoribus, eum pari alacritate non recipientibus, vel ob vehementiora exercitia & nimium corporis motum impeditur & in intestinum transfertur, in quo vera intemperies calidæ consistit ratio! E quibus mediis quidem iudicio luce meridiana clarius apparet, curationem non debere nec posse institui per frigida, utpote quæ progressivum motum, quem promovere aut restituere intendunt Medici ad unum omnes, magis sistunt & imminuunt; sed ipsam obstructionem ante omnia tollendam esse; quod certè non fit per contraria frigida, sed per volatilitantia, acidum ab sorbentia, imò ipsa calida. Fuere, qui calida in intemperie calidâ tantoperè metuentes frigidis largiter usi sunt: Sed maximè cum valetudinis, imò vitæ discrimine, dum calorem frigidis imprudenter restringendo sibi mortem acciverunt; inde etiam est, quare hodierni Medici post habitis in morbis calidis Julapiis aliisque decoctis refrigerantibus ea solum urgente actu & siti com-

mendant, quæ secundariò & quasi per accidens refrigerant, qualia sunt nitrosa, & camphorata: nam hæc de obstruunt, & motum illum intestinum iterum in progressivum referunt: quò expedito omnis ablatu erit calor præter naturalis, sive intemperies calida.

§. 3. Excipies; ipsa tamen vasa sanguifera magis distenta esse in intemperie calida: & sanguinem per tulsam venam redditum cum impetu egredi. Quibus respondeo, sanguinem tardius circulari his in casibus, nec toties cordis thalamos permeare, quam in statu naturali: propterea mirum non est, si ob restagnationem, & inde ortum modum versus omnes dimensiones, & vasa distendantur, & sanguis cum impetu è vultu scilò lanceolâ factò profluat. Ex eadem causa pulsus etiam frequentior est, cum tenuior sanguinis pars una post aliam undè instat cor ingrediatur, sed ob defectum cæcætarum sanguinis partium rarefactio multò debilius instituat: accedit quod ob sanguinis in cordis parenchymate restagnationem ipsum Cor nec sufficienter dilatari, nec satis arctè contrahi possit.

§. 4. Cavendum autem, ne alteratio fiat usq; ad alterū extremum. Quem in finem veteres ipsorum viscerum habuerunt rationem. Nec male quidem, modò omnia benè explicentur.

§. 5. Cum enim sanguis crassior & fœculentus in capite contumaces pariat obstructiones, ejusque motus per minutissima vasa cerebri continuatus pars vitæ sit, certum est, non dari medicamenta capitis frigida, omniaque, quæ partes juxta se invicem quiescere faciunt, cerebro esse inimica, qualia sunt frigida

L

&

& acida, quæ systemati nervino ob rationem satis notam minus quoque favent. Oculi admodum sensiles non ferunt acria & frigida. Pectori nocent acida & frigida ob eandem rationem. Sanguini & cordi acida & vehementiora acria, & corrosiva calida sunt infensa: idem iudicium esto de viscidis & frigidis terrestribus

& exsiccantibus. Ventriculo grata sunt blandiora acida & salina, quia mucum incidunt & poros referant. Amara vulgè censentur hepatica. Lieni solatio sunt martialia. Utero nocent acida & austera, omniaque quæ inordinatas in corpore producant fermentationes, quò dulcia quoque referuntur.

CAPUT IV.

De

Indicatione curatoria quatenus morbos turbata mixtionis sanguinis respicit.

§. I.

Sanguinis mixtura turbata felicissime & potentissime restituitur à Sudoriferis, & quæ consueto ætheri suppetias ferunt, peregrinum autem debellant.

§. 2. Eadem medendi methodo curantur morbi occultarum qualitatum sive totius substantia dicti, & qui, ut in præcedentibus libris ostendimus, gradu saltem ab aliis febribus & nonnullis morbis differunt. Omnis nempe impendenda in id est opera, ut debita sanguinis mixtio per alexipharmaca restituatur, quæ an occultè an manifeste agant, capite de medica-

mentorum facultatibus dicetur. Hic annotâsse sufficit, plurima alexipharmaca a liam quoque cum consueto æthere inire fermentationem, mediante quâ peregrina illa, & quæ planè à naturali abludit, tollitur; dum peregrinus æther expellitur, & consuetus fasces imperii recuperat.

§. 3. Sin ventriculus gravatus sit laborâ, levari prius potest blandiori vomitorio, præsertim in morbi principio, quò crescenti malo pabulum maturè præscindatur.

CAPUT V.

De

Curatione morborum compositionis, conformationis & solutæ unitatis.

§. I.

Morbi conformationis ratione numeri curantur, si pars deficiens

juxta decurtorum chirurgiam restituatur, aut si hoc impossibile sit, palliativè curetur,

tur, ut scilicet deformitas occultetur. Pars superficialis autem tollitur novacula, forcipe, forfice: Vel successivè per ligaturam aut remediò causticò extirpatur.

§. 2. *Magnitudo per totum corpus aucta* sui indicat imminutionem victu tenui, peregrinationibus, venæ sectione, purgantibus, & sudoriferis obvenendam. Huc in modum curatur *corpulentia nimia*, cujus exemplum vide apud *Timaum à Guldenkleè*: in *Hydrope* autem vehementiora cathartica non imminuunt magnitudinem, sed augent; quia vasa rupta magis dilacerant, & lympham in abdominis cavitate turbant. Interea totius rei cardo in eo vertitur, ut lymphæ restagnanti motus appetitivis juvetur, & vasa lymphatica rupta consolidentur: hinc aperitiva & vulneraria utramque hinc faciunt paginam.

§. 3. *Magnitudo aucta in parte privata* tollitur discutientibus & resolventibus, q. s. emplastrum de ranis cum mercurio vel cinnabari, lamina plumbea mercuriò illinita, spiritus aromatici, omniaq; *alia volatilia*. Cavendum tamen, ne reliquis tenacioribus *particulis fluidiores* saltem discutiamus, cum illæ sibi magis implicitæ postmodum vix ac ne vix quidem resolvi possint.

§. 4. Huc spectant omnis generis *Tumores*, quorum plurimi saltem gradu inter se differunt, atque diversa nomina à loco, *durationis tempore*, partis affectæ naturâ, & humoris conditione, atque cum aliis succis aliâ atq; aliâ coagulatione aliisque circumstantiis sortiuntur. Sic phlegmone & Erysipelas ab uno eodemque humore nascuntur, quorum discrimen in majori vel minori distensione & rubore

consistet. Idem illud sal, obstruens poros pleuræ, inflammatorium producit tumorem, qui pleuritis vocatur, & in pulmonibus peripneumonia, in faucibus angina, in oculis ophthalmia, in meningibus phrenitis audit; Idem hic humor producit in extremitatibus digitorum panaritium: in partibus tendinosis anthracem; in glandulis in gualibus bubonem: retro aures parotidem; sub axillis panum: in palpebris hordeolum: in facie furunculum. Sin vero chylus viscidus quidem sed mollis in canaliculis extremis restagnat, erit œdema. Quod si à succis aliis acidis supervenientibus præcipitetur in caseosam substantiam, fiet *scirrhus*: *si salia corrosiva & actia* sint immixta, atque ab æthere in se invicem & canaliculorum fibrillas vibrentur, erit cancer. Similis quoque humor constituit in glandulis *scrophulas*. Quod si canaliculus à chylo intus contentò valde dilatetur, multi autem planè differantur, oriuntur tumores, in quibus humores proprio folliculo aut tunica, continentur quorum unus si adhuc mellis instar fluidus sit, meliceritem, *si in crassamentum caseosum* abeat, atheroma: si planè indurecat instar casei exsiccati & levo sit similis, erit steatoma, vel struma; ejusdem quoque indolis est humor ille, qui circa articulos ganglium & tophos producit.

§. 5. A lacte tali corrupto in canaliculis capillaribus & glandulis miliaribus cuius restagnante patitur varii tumores suos habent natales & appellationes, & gradu saltem differre videntur, quales sunt scabies, herpes, achor, favus, tinea, impetigo, lichè; prout enim plures vel pauciores canaliculi obstruuntur, nuncque pro-

L 2

fundius,

fundius, nunc superficialiter magis, infarciuntur, aut planè dirumpuntur; ipseque chylus nunc cum succo nervo degeneri, nunc cum præexistente in ambitu corporis fermento maligno, vel in utero, ob matris errores in victu commissos, vel post nativitatem ab assumptis acidis collecto, in coagulum abit, atque variis modis concrefcit & coalescit; ita varii acoris, visciditatis & fermentationis in ipsis humoribus restagnantibus reperiuntur gradus, variaeque inde resultant apparentiæ & effectus.

§. 6. Primarii tumores curandi scopi sunt, ut interne acidum attenuetur, & obstructi canaliculi aperiendis referentur, illudque præternaturale quod fluidum adhuc est, vel satis attenuatum est, evacuetur. Huc spectant purgantia, sudorifera, diuretica, aromatica oleosa, alkalica tum fixa tum volatilia, præsertim sulphur in substantia, & omnia ex sulphure præparata, Externe camphorata, suffimigia, cataplasmata, & inunctiones ex emollientibus, discutientibus, acrimoniam temperantibus, poros restituentibus, fibras distortas & distentas relaxantibus, detergentibus, & acidum corrigentibus parata, laudantur.

§. 7. *Imminuta magnitudo*, qualis in atrophia partis alicujus occurrit, victu laudabili, quiete, frictionibus & balneis curatur.

§. 8. *Vitiata partis figura* indicat reductionem ad statum naturalem, ope manuum, fasciarum, aut instrumentorum perficiendam.

§. 9. *Meatus obstructi* erunt referandi, & ab humoribus, sanguine grumoso, calculo, fecibus induratis, omnique

illo, quod obstructionem peperit, liberandi. *Partes coalescentes* sunt dividendæ. *Constipata* ampliandæ. *Compressa* ab onere levandæ: *Canaliculi* præter naturam aperti ligaturâ aut styptico claudendi; *aspera* partis alicujus *superficies* emollientibus & temperantibus corrigenda.

§. 10. *Morbi conformationis* situm & connexionem partium lædunt. *Situs mutatus* indicat partis in locum naturalem repositionem, v. g. in uteri aut intestini prolapsu: in ossis luxatione. *Connexio mutata* ligamentorum conjunctionem: si juncta esse debeant, eorundem solutionem indicat: adhibitis deinde deobstruentibus, & poros sive tubulos referantibus, ut flacciditas ligamentorum corrigatur, & partes roborentur.

§. 11. In *morbis soluta unitatis* divisa sunt conjungenda, reposito prius osse, si luxatio vulnus comiteretur: aut reducto & coaptato, si fuerit fractum. Ante omnia autem extranea è vulnere sunt eximenda, si id quidem citra novum periculum aut majus discrimen fieri possit. Deinde sanguis sistendus: æris accessus statim quovis modo impediendus: & gravioribus symptomatibus, quæ ex restarum fibrarum resilitione, & tubulorum vicinorum obstructione, oriuntur, maturè obviam eundum, qualia sunt dolor, tumor, inflammatio &c.

§. 12. In *vulneribus venenatis* maligna illa veneni cum succis corporis nostri fermentatio est supprimenda, id quod fit scarificatione & cucurbitulis multa cum flammâ adhibitis, ut venenum è parte affectâ exprimat: feris candenti, ut discutiatur & coagulatio impediatur: æpis,

pis, fermento, theriacâ, spiritu vini camphorato, impositis, ut contraria inducatur fermentatio, succus malignus præcipitetur, & spicula maligna obtundantur.

§. 13. Graviter peccant, qui vulnera sæpius de die detegunt: si enim coalescentiæ & unionis impedimenta tollantur, spontè coalescunt partes divise, & citius, quàm si eruditè nimis & officiosè tractentur. Constat autem ablatio impedimentorum in tubulorum obstructionibus referendis, ut humorum circulantium itus & reditus per partem vulneratam satius tectusque servetur.

§. 14. In *ulcerum* curatione ad actionem salium potissimum respiciendum. Toti itaque massæ sanguineæ prius per universalia prospiciendum: deinde ad externa detergentia, acidum temperantia & obstructos poros labiorum referantia deveniendum: Inter quæ laudem meretur spiritus vini, & pulveres absorbentes cum emplastro vel unguentò saturnino.

§. 15. Quæ omnia obstetricantibus, quatuor illis operationibus chirurgicis expediuntur: quales sunt *Synthesis*, *diordosis*, *diarexis* & *exairexis*.

§. 16. *Synthesis* est operatio chirurgica, quâ partes tum osseæ, tum molles & carnosæ sejunctæ, fractæ, vel luxatæ, ununtur. Huic inserviunt *extensio*, *coaptatio*, *per glutinum conjunctio*, *deligatio*, *depositio*.

§. 17. *Diordosis* est operatio chirurgica, quâ ossa compressa & distorta ad pristinum statum & locum reducuntur; Huic *cucurbita* cum multâ stammâ, elevatorium, *emplastrum tenax* in cranii depressione; in alijs partibus tho-

rax ferreus aut alia *instrumenta ferrea, œrea, fasciæ* convenienter adhibita, famulantur.

§. 18. *Diarexis* est operatio chirurgica quâ partes conjunctæ & continuæ dividuntur. Huic obstetricantur *Sectio & usio*. *Sectio* aperitur venæ & minores arteriæ, fistulæ inciduntur, abscessus aperiuntur, frænum linguæ relaxatur, thorax & abdomen perforantur, cutis scarificatur, setacea apponuntur, fonticuli excitantur, cranium trepano perforatur, ossa cariola limantur, raduntur, serrâ dividuntur. *Usione* partes cauterio potentiali vel actuali adurantur, id quod in setaceo excitando multis in usu est.

§. 19. *Exairexis* est operatio chirurgica, quâ superflua tolluntur. Ope hujus tela, sclopetorum globuli, è vulneribus, extraneæ è faucibus & oculis, fœtus mortuus ex utero, Calculus è vesica, urina ope *catheteris flexilis*, qualem è *Belgio* accipi, extrahuntur, partes corruptæ amputantur, excrecentiæ excinduntur, quò verrucas, condylomata, herniam carnosam, aliaque referimus.

§. 20. Quæritur an *fonticuli & setacea* morbis vel abigendis vel non admittendis sint dicata? Erunt multi, qui imaginariâ aut horisati experientiâ ne quidem in dubium hoc vocari posse, existimant, dum plures se remedijs his adjutos profiteantur. Verum enim verò, si rationem consulamus, ipsiusque œconomix animalis statum ritè perpendamus, apparebit facilè, ulcera illa arte excitata pro conservanda sanitate parùm vel nihil efficere posse; illud enim quod excernitur, novû videtur esse productum, quod antea in sanguine, lymphâ vel succo ner-

veo non præstitit, sed in ipsa parte ulceratâ demum fabrefactum est. Utcunque autem rationes in contrarium prostant bene multæ, non audeo tamen horum remediorum usum in totum negare, cum videam, illa transpirationis vicem supplere, ipsorumque fluidorum copiam in tantum imminuere, ut etiam illi, qui fetacea aut plures fonticulos gestant, plerumque pallidiores quàm antea appareant.

§. 21. Satis autem de chirurgicis dictum esse, autumo. Petantur sol diora ex *Hildano*, *Sculteto*, *Aqua pendente*, *Barbette*, *Blancardo*, & *Bontekge* notis

Celeberrimi Albrechti illustrato. Quibus demum locum affundit *Celeberrimus noster Dolæus* in *Encyclopædia sua chirurgica*, jam sub prælo ludante: in quâ non solum ad chirurgiam spectantia novâ accuratâque methodo recensentur, sed, quod caput torius rei est, egregia etiam remedia cu libet affectui appropriata fidelissimè describuntur, ut perfectius opus hæcenus nulla viderit ætas. Qui enim illud diligentî versabitur manu, magni & eruditi chirurgi nomen facile merebitur. Sed vno vendibili non opus est suspensâ hedera. Lege & iudica.

C A P U T V I.

De

Indicatione præservatoriâ usum Venæ sectionis commendante.

§. 1.

Diximus indicationem præservatoriâ causam morbi respicere. Cum autem causæ morborum internæ sint Plethora, cacochymia & turbata sanguinis mixtio, & plethora quidem per iminutionem sanguinis & subtractionem alimenti curati debeat, ordinis postulat ratio, ut nunc de *venæ sectione*, & quæ illam suppleat, velitationem nostram institamus.

§. 2. Sane *phlebotomia* communissimum inter medicinæ subsidia remedium, quò plebeji & se & jumenta sua à morbis præservare satagunt, quem in finem nunc semel nunc bis eam quot annis instituit: imò consuetudo in tantum inolevit, ut quoties valetudo periclitari videa-

tur, statim ad hanc ceu salutis anchoram & omnis curationis principium confugiant.

§. 3. Enim verò sanguis facillime per frequentiore illam profusionem depauperatur; hinc fit, ut multi in phlebotomia vel commendanda vel admittenda nimis liberales successus subindè patimur secundos experiantur. Quæ forte causa est, quare generotum hoc remedium Neotericis malè audiat; cui accedit, quod evictum nunc sit, veteres venæ sectionem ex falso præjudicio plurimis in morbis admisisse, eamque scopum illum, quem illi intendebant, nunquam assecutam esse nec assequi potuisse.

potuisse. Quapropter eam non aliter quam remedium empiricum suscipimus, quod aut juvabit aut nocebit; cum venam secare quandoque idem fere sit ac hominem jugulare. Adeoque quando super hoc cardine vita ac mors versatur, maxima opus erit deliberatione, antequam quid statuendum sit decernatur: Agam ergo de venæ sectionis usu, administrandi modo, loco, tempore, & quos morbos immediate respiciat, brevissimè indicabo.

§. 4. Super his autem advertere licet, veteres quatuor vel quinque *vena sectionis* usus recensere, dum eam *corruptum sanguinem evacuare, copiam sanguinis imminuere, eumque refrigerare, revellere & derivare* docuerunt. Et quod duos quidem priores usus attinet, nemo inficiabitur, sanguinem, tam corruptum, quam optimè constitutum, per venam sectam qua data portà effluere. Neque etiam quis facile in dubium vocabit, calorem per sanguinis emissionem præsertim largiorem imminutum iri. Enim vero an *sanguis, qui versus partem aliquam propellitur, per V. S. ab eadem averti & ad aliam diverti & revelli possit; & an sanguis, qui jam partem influxit, iterum ex illâ parte revocari & derivari possit, hoc nondum est in liquido.*

§. 5. Itaque in difficili hoc nodo primò notari velim, sanguinem per tusam venam emissum nequaquam ex centro versus peripheriam profluere, sed istius portionem esse, qui ab ambitu versus centrum regreditur, & in via est redeundi ad cordis thalamos. Eapropter impossibile est, sanguinem corruptum ope venæ sectionis evacuari, cum ille sanguis,

qui in principio fluxus emititur, jam lacte vel chylò suo orbatus sit, quem in vasculis illis capillaribus & minutissimis canaliculis relinquit, dum sanguis arteriosus singulis pulsibus ad minutissima ista vasa propellitur, atque ad eas tandem evenit angustias, ut pars ejus non nisi sub forma humoris lactei aut crystallini à reliquis sanguinis partibus secessionem facere possit. Ridiculum ergò foret, si sanguis ille, qui prima vice egreditur, non bene coloratus appareret, eo usque illum extrahere, donec sub aliò colore se conspectui sisteret: quippe fieri potest præsertim in febribus, ut ob turbatam sanguinis mixturem tota massa sanguinea obscuriori tincta sit colore, eumque pertinacius retineat, etiam si maxima ejus pars extramittatur.

§. 6. Secundò cum causa morbifica magis sanguini arterioso inhæreat quam venoso, hicque primus sit qui factò foramine foras progrediatur; ecquis crederet hunc esse corruptum illum sanguinem, quò natura levare desideravit.

§. 7. Porro in confesso demum est, sanguinem æqualiter ad partes distribui; illum autem qui per venæ sectionem emititur, nequaquam in partem aliquam influere, aut jam in partem influxisse: sed omnem esse refluxum. Unde cuique obvium est, nullam dari venæ sectionem revulsoriam.

§. 8. Multò minùs derivatio hic habere potest locum, cum sanguis ille, v. g. qui per venam sub lingua pertusam effluit, non sit sanguis ille, qui in capite fait, utpote qui per alias venas cordi denuo remittitur; Sed est sanguis à partibus exterioribus oris faciei & palati refluxus, qui

eum

cum sanguine intra cranium detento nihil planè commune habet.

§. 9. Atque inde innotescet, unicum & primum *vena sectionis* utum esse, *sanguinem evacuare sive imminuere*; hic enim cæterorum omnium defectus cum fœnote compensat. Nam ubi sanguinis in vasis inferioribus copia imminuitur, facilè in ejus locum novus per arteriæ truncum descendente eò transmittitur, & consequenter quædam sanguinis portio capiti subtrahitur & sic revulsionis deprehenditur effectus. Iterum: si vasa frontis vel lingue depleantur, antea restagnans in vasis minoribus sanguis nunc ad inanita illa vasa alacrius progreditur, & tubuli antea compressi immunes redduntur, unde capitis dolores & defluxiones à seorsum venâ sæpius illic cessare solent.

§. 10. Omnis itaque *Venzectio* est *evacuatoria* & consequenter *ventilatoria*: atque causam morbi non tollit, sed ipsum saltem symptoma respicit, nempe dolorem, qui per *venæ sectionem* vel imminuitur, vel in momento sistitur; quod videlicet ob imminutam sanguinis quantitatem minor fibrarum nervearum & tendinosarum fiat à sanguine arterioso pressio.

§. 11. Perinde autem erit, quænam vena tundatur; modò talis eligatur, cui nec nervus ne tundo subjaceat, hæ enim vix sine periculo ferri cuspidem admittunt; hinc vena frontis, sub lingua, & cephalica in brachio omnium tutissimè secantur, cum & Medianæ & Epaticæ nervus & tendo subjaceant. Pari securitate tundi etiam posset vena jugularis, quam in equis quotidie secari videmus. Rejicimus ergò omnem venarum delectum; utpote quæ

omnes ab unò eòdemque oriuntur trunco, & à vero quam maximè alienum est, tria illa venosa vasa majora in brachio esse distinctos canales, quorum unus pulmonalis, alter hepaticus, tertius cephalicus, dici mereatur: illæ enim denominationes ad captum vulgi sunt excogitæ, cum quo Celeberrimi quandoque Præstigioloquuntur, tum quod mundus velit decipi, tum quod bene philosophari & ratiocinari non semper conducatur luculo aut foco: Nam ad acquirendum panem quotidianum quandoque tempori est inserviendum.

§. 12. Extrahitur sanguis in debilibus ad aliquòt Cochlearia vel uncias: in robustioribus autem ad libram vel uncias sedecim.

§. 13. Necessè tamen est, ut antequam *V.S.* decernatur, ad omnes circumstantias probè attendat Medicus: cum & prohibentia & permittentia signa non rarò in uno eodemque morbo concurrant, quæ à regione, anni tempore, ætate, symptomatibus, & vitæ genere defumuntur.

§. 14. Quòvis interim tempore urgente quidem necessitate licebit tundere venam, nisi extrema vitium prostratio, aut morbi status, aut diarrhœa vel vomitus id impediverint. Quod si *προφύλαξιν* gratia venam secare velis, melius est, si vernali tempore instituat.

§. 14. Ad ipsum verò cæli positum & lunæ cæterorumque siderum aspectus religiose nimis attendere velle, gentilem quandam sapit superstitionem, imò juxta *Cl. Willisium* omninò frivolum videtur: ideoque potissimum hic mos damnandus est, quod pseudo-Astrologi in Almanachis suis figuram habent, in qua singula

singula Zodiaci signa particularibus quibusque corporis nostri membris appenduntur; proinde que sub quo signo luna versatur è respectivâ hominis parte sanguinem omnino detrahi vetant: certè qui αἰόλας cœlum observant, toto (uti dicitur) cœlo errant.

§. 16. Atque sic in omnibus affectibus quos atroces comitantur dolores, licet secare venam, nisi aliud quid obstat. Licebit & gravidis medio gestationis tempore eam administrare. Indicatio nempe in omnibus est una eademque, quæ à motu vel pressione sanguinis desumitur: inanis enim vasis sanguiferis pars inflammata non amplius ita premitur, nec uteri fibræ vel acetabula amplius ita turgent vel distendantur, sicque tum hîc tum ibi omnis tollitur molestia.

§. 17. A solâ autem plethorâ sanguinis imminutio indicatur, quam nec cacochymia nec turbata ejus mixtio postulant, cum ad utramque nihil nisi fortè per accidens conferre possit: Ex quo palam fit, in febribus malignis venæ sectionem nunquam indicari, adeoque fatius esse, illa supersedere, quàm profuso ipsius vitæ thesauro ægrum in maximum discrimen conjicere. Calculum nobis adjicit *Cl. Willisius*, qui in peste aut febribus malignis à phlebotomia omnino abstinendam esse judicat, cum in illis cruoris mixtio plurimum solvi & pessum ire incipiat. Excipimus tamen casum in quo dolor pungitivus admodum urgeat. De cætero in omnibus morbis V. S. exulare jubemus, ubi principia activa summè deprimuntur.

§. 18. Quæritur utrum purgatio debeat præcedere Venæ sectionem? R.

Credunt vulgò, præstare, catharticum venæ sectioni præmittere: sed in quem usum? si enim catharticum expectationi satisfecerit, quare sanguinem jam depuratum & à cacochymia liberatum extrahis? Unde contrarium colligere licet, nempe quod venæ sectio præmitti debeat, quia mole sanguinis imminutâ illud quod reliquum est faciliùs purgantis ope à sordibus & recrementis liberari poterit.

§. 19. Porò quæritur an frequentior sanguinis detractio hominem ad febres disponat, ita ut semel admissam ob febris merum quotannis repetere opus habeat? Nempe in confesso est, crebriori phlebotomia crasin sanguinis everti, dum vitali suâ lymphâ sive chylo privatur, & ad coagulationem atque restagnationem in minoribus vasis aptus redditur, unde contumacissimis tandem introductis obstructionibus languent secretiones succorum hinc inde instituendæ, sanguis in minoribus vasis in progressivo impeditus motu, intestino in ætium abripitur, & effervescentiam suscipit, quæ, demptâ per phlebotomiam tempore vernali sanguinis portione, impeditur vel retardatur, dum sanguis ille se ex minoribus vasis in majora inanita facilius diffundit & circularem motum alacrius redintegrat. Quibus probatur crebriorem V. S. & ad febres disponere, & reiteratione quandoque opus habere. Lucem his affundit *Cl. Willisii* observatio, recensentis, quod sanguine ad plethoram evitandam emisso reliqua massa citius ad plethoram assurgat, nec verendum esse, ut cruoris penus crebrâ plebothomiâ absumatur; sanguinem enim intus detentum prioris loco sulphure pinguis magis saturari, Cujus

M

jus

ius phœnomeni causam esse puto aliqualem lymphæ visciditatem, ob diminutum sanguinis motum per *V. S.* Instar Juris carnis vitulinæ facillè in gelatinam crescentis, unde ramosæ partes in cumulum collectæ pinguedinem constituunt. Ipse verò sanguis angustioribus ob fortio-rem pressionem vasorum coercitus limitibus, ab æthere vehementius agitur novam mentitur plethoram, novosque temporis successa cudit morbos: Qui enim subito pinguescunt, plethoræque brevioris sunt vitæ, aut ad minimum valetudine minus prosperâ fruuntur.

§. 20. Venæ sectionis utum suppleant *Hirudines & cucurbitæ*; illæ vasis sanguiferis in locis minus carnosis, hæ carnosis & musculosis partibus admoventur. Putant vulgo, per scarificationem sanguinem subter cutem evacuari, per phlebotomiam autem sanguinem venosum immediatè emitti: Enim vero nullibi sanguis extra sua vasa in statu naturali re-

petitur; unde illud inter utrumque cruerem intercedere discriminis existimo, quod videlicet per *V. S.* è vase majore extractus plures sanguinis partes constitutivas contineat, alter autem ex minutioribus canaliculis excussus pauciores habeat.

§. 21. Tandem & hoc adhuc addendum, minus rectè dici sanguinem à cucurbitulis attrahi, nihil enim propriè attrahitur, sed impellitur, quod in physica docemus. Res eo tendit, quod cucurbitula, aere intus rarefacto cuti admodum ab ambiente fluido versus cutem premiat, cum interior aër immixtus vi ignis, hocque evanescente iterum condensatus vitibus exterioris ambientis non æquipollet. Ergo cutis ab ora vel margine cucurbitulæ libera minus nunc pressa cedit & in altum elevatur, atque sanguini fortiùs quàm antèa pressò liberum per insiditæ vulvascula concedit transitum.

CAPUT VI.

De

Repulsione.

Nemo meo quidem iudicio erit, nisi partium addictus studio, & præiudicii funibus constrictus, qui insiditabitur, hanc indicationem in generis humani perniciem ruinam & detrimentum œconomiae animalis excogitatum esse. Quicumque enim sanæ adhuc mentis integrum progressum attentè mecum perpendere velit, illico animadvertet, opera-

tionem hanc legibus circulationis directè & in totum contrariari, quod breviter sed solidè demonstraturus sum.

§. 2. Suppono autem ab omnibus hodie concedi, humores inflammationis cujus vis auctores cum sanguine arterioso ad partes solidas deferri; qui si ob exponatur, ut ulterius progredi nesciat, nec iter suum emetiri, ibi restagnabunt, dum in-

in-

interea à tergo sequentes & singulis pulsibus accedentes molem ejus valde adaugebit & tumorem producet. Ex mente veterum nunc dicendum est, humores istos affluentes repellendos esse. Cui indicationi satisfieri posse per repellentia in morbi principio maturè adhibenda confidunt, ne sc. calor innatus partis inflammatae ob affluxum humorum penitus suffocetur & extingatur, ipsaque pars tumida emoriatur. Fac hæc jam omnia ita se habere, per quas quæso vias humores affluentes vis repellere? an per arterias? vim facies naturæ, & contra torrentem brachia diriges, quippe hæc nihil revêhût. An per vasa lymphatica? sed sanguis nunquam per hæc remeabit nec illa ingredi poterit. Ergo per venas? Verùm quomodo sanguinem juxta tuam sententiã extravasatũ iterum impelles venis? quem non retolvere aut venis impellere, sed repellere, ut per viam per quam accessit regredi cogatur, allaboras? Quomodo frigidis tuis repellentibus, quorum est humores figere, in spissate & condensare, succum hunc retroire coges? Inanem profectò ludis operam remediis, quæ nihil auxilii sed multum noxæ & damni promittunt. Rem exemplis declarabo. Si equus sub ephippio calcatibus agitatus valdè incalcescat, atque ephippium in jugo vel alia aliqua parte nimium premat subjectam cutim & carnẽ, humoribus circumstantibus tunc torrentis instar angustissimos ductus & canaliculos permeantibus remora iniicitur, ut illò in loco parè acritate progredi nequeant: Itaque segnius promouuntur, tumorem excitant, qui, si duran- se illã humorum agitatione ephippium

removeatur, & aër frigidus admittatur, in momento ferè mirum quantum accre- cit, & nisi prudenter tractetur, usq; adeo intenditur, ut tandem in gangrænam degeneret, non nisi fetro curandam. Duo autè hic præcipue observatu sunt dignissima, quorum primum est, ut Ephippium dorso equi impositum relinquatur, donec humores ferocientes & agitati paululum subsederint & citatori motu cessa verint. Hoc enim neglecto etiam tumor subitaneus sæpius exoritur, quamvis in ablatione ephippii nihil in soliti observaveris, tantum nempe periculum imminet à frigidis. Alterum est, ut parti inflammatae spiritus vini, aut urina, vel alumen cum albumine ovi, vel muria illicò imponatur, quo scilicet obstructio tollatur & lymphæ reliquisque succis fluiditas & motus progressivus restituatur. Sed qui dicit in humani corporis partibus inflatis mollis? miseris afflictis ejusmodi ad moves remedia, quæ nec robustissimi etiam equi externè cura vitæ periculum ferte possunt: Omnia enim repellentia, quæ cum frigidis pari passu ambulant, succos resstantes magis figunt, sanguinem extravasatum magis coarant, sicque huic negotio consuecenda plane inepta sunt. Deinde imprudenter profecto ageres, si fœnum madidum, ob internam effervescentiam nimium in calecens, arctius includeres vel exteriores meatus magis occluderes, sic enim brevi in putrilaginem abiret; Quibus exemplis cum inflammata parte corporis humani comparatis ignorantæ nebulæ & præjudiciorum tenebræ spontè evanescent.

§. 3. Sunt tamen qui excipiunt. Al-
bumen ovi repellere: alumen eundem

M 2

edere

edere effectum; & fuisse, qui aquâ frigidâ parti contusæ admotâ inflammationem impediverint. Diluo illa, dicendo alumen rigidis suis particulis humores viscidos attenuare, & saturninis acidum absorbere; ipsum albumen ovi æteris accessum impedire, inflammatum partem favore, sale volatili deobstruere; aquam autem juviffe

humectando & temperando salia, vel impediendo quò minus sola materia primi elementi pernicissimum suum motum exercuerit. Cæteroquin abundè satis constat, quam infelici successu frigida & repellentia in usum vocentur, cum scirrhum indomabilem vel gangrænam excitare apta nata sint.

CAPUT VII.

De

Intercipientibus.

§. 1.

In eodem hærent cum repellentibus. Iò decantata illa *intercipientia*, quibus chirurgi superbiunt, eaque non procul à parte inflammata ad intercipiendum humorem affluentem imponere jubent. Cum enim æquè ac priora obstructions pariant, & humores in motu sistant, eadem censoriâ virgulâ digna esse statuimus. Plus profectò ejusmodi remedia noxæ quàm præsidii adferunt, sanguis quippe noster reliquique succi in motu progressivo non impediti nunquam fræno, sæpius autem calcaribus indigent.

§. 2. Ubi iterum ad *Experientiam* rerum omnium magistram confugiunt, prætendentes, fortunatos *intercipientium* successus tota die observati. Verum

& hunc solvo nodum. Largior, quod *intercipientia* dicta humores ob denegatum satis alacrem motum progressivum legnius quidem progredientes, nondum autem inflammatos, ita disponant, quò minus ætheri peregrino auscultent, aut in fermentativum motum statim consentiant. Quamvis & hoc sub considerationem medicam cadat, quod plurima ex *intercipientium familia* nequaquam obtineant vim stypticam, adstringentem aut incrassantem: sed quod contrarium planè edant effectum, salibus suis tubulos obstructos referando, lympham acidam corrigendo & viscidam attenuando, de quibus plura *capite de Medicamentorum facultatibus.*

CAPUT

CAPUT VIII.

De

*Humorum restagnantium discussione, emollitione
& suppuratione*

§. 1.

Totum Curationis negotium in eo consistere videtur, ut scilicet pori aperiantur, fibræ strictæ relaxentur, tubuli referentur, & lymphæ restagnans attenuetur modesteque discutiat, quod *emollitionis & discutientis* dicta præstare solent, si diligenter & maturè admoveantur. Verùm si opus ex voto non succedat, vel de resolutione & discussione desperes, deveniendum est ad *suppurantia* dicta, quæ non solum emolliunt, sed etiam confectum alkali cum acido adaugent, ut

ruptis canaliculis & fibris per quò dato exitu extrahi possit.

§. 2. Antequàm tamen ad illud delabamur extremum ipsius humoris restagnantis indoles & natura sedulo erit indaganda, ne falia admodum acria & corroliva si quæ sint compedibus suis liberemus. Nam hæc juris sui facta post modum depascentia & insanabilia excitant ulcera, vel cancri exulcerati auctores existunt. In tali enim casu suppurantia semper pessimè cedunt.

CAPUT IX.

De

Tollenda Cacoehymia per Vomitum.

§. 1.

Quemadmodum Plethora venæ sectionem & alia sanguinis quantitatem imminuentia præfidi expetit, ita *cacoehymia* sanguinis & humorum à sanguine dependentium depurationem per *evacuantia*, & eorundem per alterantia, absorbentia, introvertentia, obtundentia, & præcipitantia correctionem indicat.

§. 2. Instituitur autem illa *evacuatio vitiosorum humorum* nunc per vias pu-

blicas, nunc per privatas. Exurgit in dividuè evacuantium in universalis & particularis. Illa per gulam & os, alvum, vesicam urinariã, cutem & glandulas salivales humores exterminant, & *emetica, purgantia, diuretica, diaphoretica & salivantia* vocantur. Hæc uni vel alteri corporis nostri parti magis sunt dicata, qualia sunt *erythina sternutatoria, apophlegmatisantia, expectorantia, vesicantia* &c.

M 3

§. 3.

§. 3. *Emetica* de quibus nobis nunc sermo erit, illos præprimis evacuant humores, qui in cavitate ventriculi continentur. Deinde quia glandulas arteriarum extremitatibus appensas convellunt, excutiant etiam humores & succos in ventriculi tunicis, & in glandulis hepatis, pancreatis, duodeni, tracheæ & gulæ contentos.

§. 4. Operandi modus dependet à *sale plus minus acri & volatili*, fibras spasmodicè vellente, ut à fundo ventriculi versus superius ejus orificium & abhinc per tractum gulæ ad fauces usque contrahantur.

§. 5. *Sal* illud manifestum est in vitriolo vomitivo: in antimonio autem ab effectu & præparationum circumstantiis probatur. Nam si ejus textura opetitri & ignis solvatur, in lucem prodit sal emeticum & catharticum subtile quidem sed acerrimum, quod à liquido dilutum vel absorptum tincturam emeticam fortissimam constituit, sicuti in infuso vitri vel croci antimonii videre est. Quod si illa referatio cum nitro aliquoties repetatur, sal emeticum tandem disperditur & cum nitro in auras exploditur, remanente in crucibulo corpore calciformi, ex quò postmodum antimonium diaphoreticum præparatur.

§. 6. Dividuntur in *mitiora, mediocria & fortiora*. *Mitiora* cient vomitus gravando & fluctuando, quibus subinde pro stimulo sal additur, v. g. decoctum hordei, ol. olivarum, butyrum. *Mediocria* sunt Juli sambuci vernalis, radix alaci, vitriolum vomitivum, & qui cæteris omnibus palmam præcipit tartarus emeticus *Mynsichti à Cl. Ludovici correctus*,

Fortiora pro theoriâ non pro praxi annotamus, vitrum scilicet antimonii, crocum metallorum, metcurium vitæ.

§. 7. *Tartarus emeticus Ludovicianus* hic est, ꝛ. croc. metall. optim. edulcorat. tartar. a. p. æqual. infund. in ∇ calida per triduum in loco calido, agitentur sæpius, de in coque ad tartari solutionem, filtrentur calidè: permittit filtratum liquorem exhalare ad dimidium: dein repone ad crystallisandum, quod spatio 24 horarum fiet. Datur in infantibus à sexta vel à quartâ parte unius grani ad tria vel quatuor grana: & juxta *Mynsichti* operosum processum præparato tanquam magis fidus & tutus longè præfertur, cum illæ dubiæ sit operationis, & vel nihil vel nimium operetur: hic nunquam fallat.

§. 8. Non interioris conditionis est *pulvis emeticus correctus Zovasseri*, præsertim si vis antimonii affusâ aquâ non penitus tollatur, sed vis emetica refracta & vis diaphoretica conjungantur, hoc enim modò habebis emeticodiaphoreticum haud contemnendam, quò & in me ipso & in aliis felici cum successu usus sum. Paratur autem tali modo: ꝛ. Vitri. ꝑij. sine additione ad mentem auctoris parat. ꝑij. Nitri puriss. ꝑij.ß. Singula prius seorsim in pulverem redacta, commisceantur exactè, post collocatur ollula, non vitreata intra carbones accensos vel ardentes, cui, si candet, de superiore pulvere cochlear unum post aliud pedentim inspergatur, donec omnia paulatim immissa & candentia fuerint, remota dein ollulâ ab igne, & refrigeratâ, materiâ quæ flava veluti vel albicans apparet, pulverifetur, & cum aqua repidissimâ, (non calidâ

lidâ nimis aut fervidâ, quòd studiosè ob-
servandum, secus vis emetica ejus tota tol-
liur, edulcoretur, & quidem confestim,
ne diu aquæ immerfa materia edulcoran-
da hæreat, sed quamprimum fundum pe-
tierit pulvis, aqua ab eo decantanda ac
pulvis impalpabilis siccandus est. Ob-
servandum etiam quòd ponderosior
ejusdem pulveris particula, quæ illicò in
edulcoratione dum aqua cum leviori ma-
gis & impalpabili pulvere decantatur,
fundum petit, separanda sit, ne pulveri
impalpabili permixta maneat. Dosis à gr.
XV. ad ℥j. pro adultis, cum unciiis circiter
tribus vini ferventis in fufum per noctem,
quod vinum manè à residente pulvere
clarum decantari aut filtrari poterit, pul-
vere in fundo relicto: junioribus verò
℥j. cum vini ℥jss; infantibus autem ali-
quòd grana cum ℥ss ad ℥j. vini ferventis
infusa sufficient. Vidi medicamentum
hoc post tres vomitiones, largissimos su-
dotes in lecto excitâsse multo cum leva-
mine.

§. 9. Emetica quæ præservationis
gratia assumuntur, nullo anni tempore
commodius dantur, quam *vernali*, quòd
tempus præ cæteris, magis medicum est.
In ægrotantibus quovis anni tempore si
utilia censentur exhiberi possunt.

§. 10. Facile autem vomunt infantes,

& quibus os & ventriculus minori di-
stant spatio.

§. 11. Phthificis conveniunt *emetica*
in principio, quia hic morbus sæpissimè
radices suas habet in primis viis. Post ubi
in malo desperato suffocationis pericu-
lum ex puris intus contenti copia immi-
ner, tunc licet propinare vomito-
rium.

§. 12. Magnæ quoque efficaciz ha-
bentur in febribus tam continuis quàm
intermittentibus. In illis statim in prin-
cipio & primo accessu: in his tribus vel
quatuor horis ante paroxysmum præ-
cedenter sunt exhibenda.

§. 13. In capitis dolore ex consensu,
vertigine biliosa, apoplexia humoralis,
epilepsia, asthma stomachali, cruditate
cum acidâ tum biliosa, *emetica* omne fe-
runt punctum. Hanc in rem commen-
tatur Hippocrates. *Non febricitanti, dicit,
cibi fastidium, oris ventriculi morsus,
vertigo tenebrosa & oris amaritudo
purgatione per superiora opus esse signifi-
cant.*

§. 14. Sed his, qui obesi sunt, aut pletho-
rici, vel passionibus hysteris obnoxia,
minùs tunc dantur. Nocent hæmoptoi-
cis, vulneratis, herniosis, & quibus ulce-
rosa sunt viscera.

CAPUT

CAPUT X.

De

Eccoproticis & lenientibus.

§. I.

Cacochymia plerumque suos habet natales in *cacochylia*, quæ in eo differt à cacohymia, quod hæc sanguini, illa chylo in primis viis contento, insit. Deinde aliud adhuc intercedit discrimen quod videlicet cacochymia ejusmodi purgantibus, quorum vis se per totam massam sanguineam extendit, expurgetur; *cacochylia* autem non nisi *lenientibus* expugnari possit. Suadent sanè usum *lenientium* eorundemque necessitatem inter alia commendant etiam illi morbi, in quibus sæpius de purgantibus vehementioribus vix cogitare licet, quales sunt omnes febres inflammatoriz, morbi puerperarum, & vulneratorum symptomata, aliq; in quibus tamen alvi fluiditas & primarum viarum lubricitas non minus necessaria judicatur. Accedit quod *mulei* reperiantur, quorum nec sanguis ob dyscrasiam, nec ventriculus ob crudelitatem acido austeram, purgantia bene ferat, & quibus non nisi *eccoproticis* in medium consulere possumus.

§. 2. Dicuntur autem *lenitiva* omnia illa quæ emolliendo & humectando succos fluidiores reddunt, fibrarum tensio-

nes relaxant, & lympham acidam blandè abstergunt, atque humores in primis viis hærentes citra magnam exagitationem subducunt. Quamvis enim & inter *lenitiva* quædam sint, quæ suo sale irritativo gaudeant, illud tamen usque ad eò debile est, ut in primis viis omnem suam vim amittat, & non nisi refractum & obtusum ad sanguinem deferatur.

§. 3. Præterea illa etiam *lenitiva* dicuntur, quæ citra fermentationem intestinalem fistulam irritant ad excretionem, & per quorum poros talis fluit æther, qui à poris sanguinis vel plane non vel saltem non multum abludit.

§. 4. Inter usitiora *lenitiva* recensentur passulæ, pruna, malva, beta, atriplex, althea, mercurialis, asparagus, endivia, brassica, spinachia, flor. rosarum, violarum, & infusa ex his parata, infusum thee, decoctum tamarindorum, oleum olivarum, amygdalarum, cremor tartari, tinctura tartari. Quò spectant enemata domestica ex lacte vel jure cum melle vel saccharo, ex decocto emollienti cum sale, cum oleo lini, sapone, succibus cerevisiæ & aliis.

CAPUT

CAPUT XI.

De

Humorum preparatione.

§. I.

INter Hippocratis præcepta medica haud postremum est, quod humores ex purgandos prius fluidos reddere jubet. Si enim hoc saluberrimum monitum suscipere deque habuerimus, & illotis quod dicitur manibus ipsis utamur purgantibus, nunquam ex voto operabuntur, cum loco humorum vitiosorum boni, quia illis fluidiores sunt, è sanguine deturbentur; vitiosi enim ob cruditatem & meatuum in arteriarum extremitatibus reliquisque canaliculis obstructionem vim medicamenti eludunt; sicque à scopo aberrabimus, cum illud non expurgetur, quod expurgari debebat.

§. 2. Itaque nec scopis dissolutis rem agamus, aut in aëre piscemur, omnis ed intendenda erit cura, ut concocta non cruda moveamus, eaque evacuentur, quæ evacuari debent.

§. 3. Consistit autem cruditas humorum vel in sale acido fixo, vel in acido austero aut amaricante: vel in visciditate & glutinositate. Hæc quippe obtundunt vires purgantium, eorundemque effectus remorantur, nisi prius *preparantibus* & *digestivis* ad actum purgatorium ritè præparentur.

§. 4. Hoc ergo loco *digerere* & *preparare* nihil aliud erit quam viscida attenuare, acria temperare, *salia diluere*,

invertere, obtundere, absorbere, concentrare.

§. 5. Ab his non differunt, quæ vias permeabiles reddunt, quatenus mucum, contextum glandulosum hinc inde obfidens, incidunt, vias obstructas reserant, & cum *preparantibus* pari passu ambulant.

§. 6. Quamvis autem longa illa series, quæ *preparantia* in Practicorum libris ex more solenni & quadam quasi pompa proponuntur, speciosa magis quam utilis sit; dabimus tamen catalogum *preparantium* & *digerentium* medicamentorum, quatenus uni humori magis dicata sunt quam alteri.

§. 7. Nempe *Pituitam* dicimus *preparari* ab attenuantibus & modice calefacientibus, qualia sunt potus Theæ, salia tam fixa quam volatilia oleosa, olea destillata aromatica, spiritus salis armoniaci temperatus, liquor Cornu cervi succinatus, aquæ aromaticæ & carminativæ. De calidioribus tamen observari velim, illis semper largius associandum esse vehiculum, quod incidendo non tantum dissipemus, sed etiam diluamus; hoc est lympham glutinosam fluidiorem, reddamus.

§. 8. *Bilem* *preparant* omnia quæ salia diluunt, nam morbi ex bile revera sunt, ex sale; talia sunt ferum lactis vel *simplex* vel *tamarindinatum*, aut succis

N

exal-

exaltatum emulſiones, opiata, teſtacea.
Caffè.

§. 9. *Humorem melancholicum præparant* antiſcorbutica, martialia, Cinna-
barina, acidulæ, liquor terræ foliatæ, po-
tus Thee, ſalia fixa, carminativa, balſami-
ca: Et hæc acido vitioſo corrigendo &
præparando quoque ſunt dicata, modo
liquida illis largius ſuperbibantur.

§. 10. *Sæpius iſtis præparantibus ali-*
quor grana cathartici admiſcentur, quò
fermentatio inchoetur & purgans poſt
tridie vias non ſolum patulas, ſed ſangui-
nem paulisper in compage reſeratum in-
veniat.

§. 11. *Pro exemplo ſint ſequentes for-*
mulæ.

℞. Salis volatilis oleoſi ſtomachal. ℥i. S.
digestiv vor etlich mahl.

℞. Liquor. Corn. cerv. ſuccinat.
Spir. cephal. an. ℥ß. miſce. ſignetur ut
ante.

℞. fœcul. bryon. ℥ß.
arcan. duplicat. gr. IV.

℞. armoniac. depurat. gr. iij. f. pulvis
pro una doſi.

℞. Martis ſulphurat. gr. iij.

Lapid. Cancror. gr. xij.

Antimon. diaphoret. gr. viij.

Ol. Carvi gut. j. f. pulvis.

℞. Antihectic. Poter. ℥ß. S. ut ante.

R. Eſſent. Carminat. Wedel. ℥j.

Martis.

Liquor. terr. foliat. an. ℥j. miſce. S. di-
geſtiv pro duabus vel tribus do-
ſibus.

R. Gum. ammoniac. ℥j.

Martis ſulphurat. gr. xij. f. Pilul. piſſi

Magnitudine S. præparante pil-
len.

℞. Crem. Tartar. gut. xij.

pulv. radic. laxat. gr. viij.

Ol. Cinam. gl. j. f. pulv. pro una doſi.

R. Tartar. Vitriolat. gr. xij.

Reſin. Jalapp. gr. iij.

Ol. balſam. indic. gut. j. f. pulvis ut
ante.

CAPUT XII.

De

Actu purgatorio & Purgantibus.

§. I.

Actus purgatorius eſt actus quidam
febrilis, live motus inteſtinus vel
fermentativus, in quo ſanguini nova
& inſolita fermentatio inducitur, & quâ
præviâ plurimæ partes heterogeneæ ad
glandulas ſtomachales amandatæ vomitum,
aliæ ad inteſtinales à Celeberrimis
Vitis Hardero, Brunnero, Pejero accura-

tiſſimè deſcriptas depoſitæ & præcipita-
tæ, vel per hepar & pancreas eò transla-
tæ, diarrhœam excitant, & forâs elimi-
nantur: aliæ per vias urinarias educun-
tur: quædam ſubtiliores ad ambitum
corporis deferuntur, & vel per ſa-
liyationem, vel per ſudorem excer-
nuntur.

§. 2.

§. 2. Operandi modus consistit in *turbatione mixtionis sanguinis, & fibrillarum intestinalium contextusque glandulosi irratione*, facta à *sale quodam plus minus acri & corrosivo*, nec non *insueto athere*, quem *purgantia* secum vehunt à sanguinis athere abludente.

§. 3. Hæc est vera *purgantium* analysis, unde merito ad Empirica etiam referuntur remedia, quæ aut juvant aut nocent, & quæ nunquam sine *turbatione mixtionis sanguinis* suos sortiuntur effectus. Hinc palam fit, quàm enormes quotidie ab imprudentioribus in foro medico committantur *purgantibus* errores; cum mos inoleverit, ut in quocunque morbo initium fiat purgatione, imò ab ipsis ægrotantibus promiscuè expectantur purgantia, quasi his morborum semina expurgari & sanguinis mixtio restitui possit.

§. 4. Tantum enim abest, ut *purgantia* cruditatem corrigant, aut tutam mixtionem sanguini restituant, ut potius utramque non parum audageant, tum quod *chylificationem* in primis viis turbent, tum quod *peregrinum atherem* adducendo particularum sanguinem constituentium situm & ordinem (quod præcipuum est sanitatis monumentum) pervertant, imò sæpius evertant. Quare autem ad purgationem tanquam salutis anchoram configiant ad unum ferè omnes, id ob radicatum quoddam præjudicium fieri mihi quidem videtur; dum plurimi persuasum habent, morborum semina esse visibilia, & peregrina illa fermenta feliciter per alvum quam per alias vias expurgari, nullo verò modò corrigi posse. Sic non raro productum morbosum

cum causa morbi confundunt, neque animadvertunt, humores, qui cathartici opere excernuntur, plerumque purgantium esse progeniem: cum tamen experientia testetur, quod ipse Helmontius quoque annotavit, *Cathartica* non semper aut solummodo humores in corpore prius existentes educere, sed potentiam suam corruptivam depravatos efficere. Nempe scire juvabit, plurimum morborum curationem in eo consistere, si videlicet particula sanguinem constituentes iterum in ordinem redigantur, earundemque figuræ invertantur, quippe à mixtione particularum secundum minima sanguinis crasis dependet. Verum neutrum præstant *purgantia*, quæ illud quod turbatum & è situ suo emotum esse evacuant, id quod tamen retineri & reponi atque ad pristinum statum & figuram reduci debebat, unde peracto actu illo purgatorio postmodum mixtionis restitutio difficiliter instituitur.

§. 5. Deliberandum autem diu, quod statuendum semel. Neque solum illud expendendum est, an purgatio indicetur, verum ad omnes quoque circumspiciendum est circumstantias, an fortè aliquid reperitur, quod impedimento esse possit, quo minus Medici votum expleatur, aut ipsum pharmacum tuto operetur. Eum in finem *permissentia & prohibentia* inter se sunt conferenda & prudenter expendenda. Nempe 1. attendendum est ad *vires*, quæ si valde attrita sint, prohibent purgantis usum, ne vitalis fermentatio penitus à peregrina destruat. 2. *Ætatis* habenda est ratio: Nam iofantes & senes non benè ferunt purgantia, præsertim fortiora 3. *Crasis sanguinis* cæterorumque succorum aqua exploranda

est lance, ubi enim fermentescibiles humores primas occuparunt vias, impleque sanguis multis heterogeneis scateat particulis alium ætherem & à consueto abundantem facile admittentibus, etiam à mitiori aliquo purgante produci potest hypercatharsis. 4. *Morbi indoles* est consideranda. Sic in acutis & puerperatum morbis vix cogitare licet de purgante. Rarius etiam purgandi sunt scorbutici & hydropici; Vulnerati, gravidæ, hectici, phthisici nunquam. In febribus intermittentibus nunquam evacuatio à sanguine turbato indicatur, indicatur tamen subinde à saburra in primis viis delitescente, hinc si tum in his tum in antea enarratis affectionibus movendum quid sit, fiat id tantum lenitivis & eccoproticis, nunquam autem Catharticis in specie sic dictis. Dandum tamen si aliquid consuetudini; qui aucti sunt pharmacis tutius purgantur. In non auctis negotium vix sine labore imò quandoque cum periculo conficitur. Fieri potest, ut in parte aliqua solida malignum fermentum plures per annos delituerit sopitum, quod nunc à cathartico excussum sanguinem usque adeò potenter turbat in mixtione, ut tota massa sanguinea fatiscat, & vires brevi temporis spaciò disfluant, ipsaque mors sequatur. 6. *Muliercs* nunquam fortioribus exagitandæ sunt pharmacis ob copiam acidi austeri in primis viis restagnantis. 7. *Lunæ phascs* quoque sunt obervandæ, mos enim ita fert, ut decrecente luna propinemus pharmaca cathartica, quod humores eò tempore facilius auferant. 8. Respicendum ad *anni tempora*. Ante canem & sub cane difficiles sunt purgationes; tutius vernali tempore exhibetur.

§. 6. Dividuntur *purgantia* in *mitiora, mediocria, & fortiora*. *Mitiora* sunt, quæ vim suam in corde amittunt, *Mediocria*, integris viribus cor transeunt, & in sanguine demum superantur, *Fortiora* omnem eludunt sanguinis fermentationem & in ipsis partibus solidis humores fermentant. *Mitiora* primam expurgant regionem, *Mediocria* cor subeunt & vasa sanguifera. *Fortiora* succos in canaliculis & tubulis minutioribus attingunt, contextum vasculotum convellunt, stamina abradunt, & de ipsa substantia quid secum revehant.

§. 7. Tres veterum regiones stante sanguinis in circulum motu non admittimus. Quod per os assumitur sanguinem fermentare nequit, nisi sanguini confundatur & cum eo circulum absolvat. Neque aliquid in Hepate fermentationem producit, nisi priùs cum sanguine eò deferat, Hinc statuimus cum *B. Craanenio*, quod prima regio incipiat in ore & terminetur in corde. Secunda in corde incipit, & vasis capillaribus limitatur. Tertia partibus solidis circumscibitur.

§. 8. Porò dividuntur *purgantia* intuitu humorum evacuandorum in *Cholagoga, phlegmagoga, melanagoga, hydragoga, & panchymagoga*, quia sub tot diversis schematicis humores conspectui sistunt. Cujus divisionis fundamentum non in vi quadam electiva, attractrice aut occulta, sed in vi fermentativa & ipsius fermentationis atque attenuationis gradu consistit, quò enim humores potentius inciduntur & attenuantur: eo fluidiores sunt. Quò salia magis diluuntur sero, eò fluidiora. Quò plus chyli, lymphæ, vel muci in primis viis abstergitur, aut è claudis emul-

emulgetur, eò viscidiora erunt excreta. Quò plus succi pancreatici & bilis emulgetur, eò actiora erunt excreta; quæ omnia à fermentationis gradu potissimum dependent.

§. 9. Aliquod tamen inter ipsa purgantia ratione ætheris notamus discrimen, apprime scopo nostro conducens. Particulæ catharticæ eas sanguinis partes facilius movent secumque abripiunt, quæ ipsis non tantopere contrariantur; quales sunt quæ eundem ferè admittunt ætherem, simile enim gaudet simili, & in eo verà illa vis specifica & electiva consistit. Nam si æther sanguinis nostri in actu illo purgatorio fortior sit, secretas ope peregrinæ fermentationis à pharmaco inductæ particulas, & particulis medicamenti adhærescentes, ad intestina præcipitat, sicuti in cerevisiæ fermentati & ipsum fermentum, quo fermentatio fuit inchoata, & omnia quæ motum intestinum sequi nesciunt, versus ambitum protruduntur, ita tamen, ut graviora ex gravitatis lege descendant. Quo unico observato vis illa electiva attractrix aut expultrix, quam veteres purgantibus affixerunt, revelli potest.

§. 10. Enim verò nolim existimare, humores quos in actu purgatorio excerni videmus, tali sub formâ in corpore nostro præexistisse, cum ex varii generis humorum affluxu & confusione in ipsis intestinis nascantur. Neque absurdum mihi quidem videtur, statuere, unum idemque medicamentum, quod in hoc subiecto est cholagogum, in alio posse esse hydrogogum aut melanagogum, & rhabarbarum in uno bilem evacuare, in alio pituitam vel serum, prout nempe ipsi hu-

mores diversi modo erunt constituti, atque sanguinis consuetus æther plus minus potens aut debilis fuerit: id quod rationi non solum, sed ipsi etiam experientiz magis consentaneum videtur.

§. 11. Plura quidem sunt, quæ in purgantium catalogo recensentur. Verum cum etiam paucis rem hanc expedire, & quod dicitur unâ fidelîâ duos dealbare possimus parietes hâc vice tutiora & usitatiora enumerabo; Initium autem faciam cholagogis, inter quæ sequentia sunt præcipua. *Manna, sir. flor. persicor. sir. rosar. sol. S. &c. sir. de cichor. c. rbeo, rhabarbarum, scammonium, electuar. de tamarindis c. fol. senn. electuar. è succo rosarum, extractum diacitri.*

§. 12. *Manna* hoc cum omnibus dulcibus Commune habet, quod cum humoribus actioribus facilè fermentescat, unde intus assumpta in hypochondriacis & hysteriis inflationes, vomitus, & cardialgiam subinde excitat, non culpâ sui sed culpâ liquaminis in primis viis restagnantis. Datur vel sola in pulve. jute, decocto prunorum, vino, vel aqua destillata soluta à ℥j. ad ℥iij. Additur tartarus pro stimulo, quem in finem prostat in nonnullis officinis manna tartarifata, vel tabulata dicta, cujus ℥j cum vino dissolutæ purgans satis gratum constituunt. *Dr. Managetta Cesareæ Majestatis Medicus* suavissimam odore & colore se commendantem potiunculam paravit ex *manna*, cujus hæc apud *cl. Hoffmannum* est descriptio. *℞. Mannæ elect. Calabrin. ℥ij. crystall. tartar. ℥jß. solve in calore MB bene muniti cum aqua fontanæ acidulæ ℥iv. adde parum succi granatorum*

orum vel citirecentis, aut spiritus Martis striati pro gratâ aciditate. Tandem cum albumine ovi clarifica & per chartam filtra; denique cum corticibus citri recentibus vel cum magisterio cinamomi fiat odor & gustus suavis. Dosis à ℥iij. ad ℥iv. vel ℥v. Nonnullis in usu est urupus de manna, medicamentum evacuens infantibus & delicatulis appropriatum; datur ad ℥ij.

§. 13. *Cassia*. Catharticum antiquis ussitatissimum in calculo & gonorrhœa, sed cum paulo sit viscidius, & ingrati coloris, ejus usus frequentior exspiravit. Sunt tamen, qui in alvi torminibus infantium commendant, & à ℥j ad ℥j vel ℥x, addito in adultis rhabarbaro exhibent, datur commodius in forma boli, cum ob tenacitatem vix in vehiculo propinari possit.

§. 14. *Electuarium de Tamarindis cum foliis sene*. Datur ad ℥x, cum aqua Cichorii dissolutum addito tantillo cremoris tartari & sirupi de cichor. cum rheo ℥β. vel ℥vj. convenit egregiè in morbis ex sale sive bile oriundis. Laudatur quoque in contumaci alvi obstructione unâ vel altera horâ ante prandium nucis moschatae magnitudine alternis diebus sumptum, Dicitur videri hypochondriacis, scorbuticis, hystericis & febricitantibus.

§. 15. *Sirupi cholagogi* dantur à ℥ij. ad ℥ij. vel ℥iij. *Platerus* celebratissimus Practicus ejusmodi sirupos julabiis febricitantium super addit, & horum beneficio alvum servavit lubricam.

§. 16. *Electuarium è succo rosarum*, pharmacum palato gratum, datur à ℥iij. ad ℥β. Vim suam potissimum mutuatur à scamnoneo, adeoque in eo quidem mi-

nus tutum est, quod ob commixtionis varietatem subinde portio reperitur, in quâ abundet scamnoneum, dum in alia planè deficiat & sicuti illa nimium ita hæc nihil operabitur. Idem esto judicium de diacydoniis laxativis.

§. 17. *Rhabarbarum* rarius quidem in substantia nostro hoc tempore solum exhibetur, interim tutum est medicamentum ad ℥j. vel ℥jβ. in forma pulveris exhibendum. In infuso vel decocto sufficit quoque ℥j. ad ℥ij. cum faciliè vomitus cieat vel saltem nauseam pariat. Ejus textura recluditur sale tartari, cum quo elegantissima tinctura interveniente humido extrahitur, influxu hæmorrhoidum proficua si ad cochleare unum sæpius exhibeatur.

§. 18. *Aloë* amaritudine suâ primis viis accomodatissima datur in forma pilulari ab aliquot granis ad ℥β. vel gr. xv. abstergit mucum stomachalem & alvum blandè relaxat. Præprimis si liquor martialis largitet superbibatur, unde in accidularum usu famam promeruit. Basis plerumque est omnium pilularum familiarium, quales sunt *Francofurtenses*, *Glassiana*, *Conerdingiana*, aliæque. Sunt quibus malè audit *aloe*, ob nescio quam vim hæmagogam. Sed terror iste panicus est, si enim fluxui sanguinis obnoxiiis *aloe* nocet, est à sale amaricante. Quod autem crebrior ejus usus hæmorrhoides aperiat, id incidenter & per accidens fit dum lympham in tubulis, circa anum restagnantem, propellit & sanguinem in vasis sedalibus attenuat & incidit, sed cum hic ob contumaciores obstructiones regredi nesciat, quâ datâ viâ forâs erumpit; Ex *aloe* egregia essentia amara pro usu acidu-

acidularum paratur, in morbis chronicis à visciditate succorum oriundis magnæ efficaciam, quam Magnus ille Medicus Zellenſis, *Dn. Theodorus Coneringius Conſiliaris & Archiater Luneburgicus* *viv. év. & ylois*, & in cineribus mihi ſemper colendus, mecum dum viveret amicè communicavit. Cætera quæ ex *aloe* parantur, qualia ſunt *eleb. hier. pier. ele. Enar. Caryocofin.* & alia labens prætereo, cum antiquitate obſoleverint, nec palato amplius arrideant.

§. 19. *Extractum diacitri*, egregium pharmacum, ſapore gratum, nec mole moleſtum, Commendavit illud mihi *Celeberrimus Reifelius*, nunc *Conſiliaris & Archiater VVurtembergicus Meritiſſimus Fautor & olim Collega meus honoratiſſimus*, à quò tempore unicò hoc feſe purgante in plurimis morbis nunquam non feliciffimè uſus ſum. Doſis ejus eſt à *ʒj.* ad *ʒiv.*

§. 20. *Scammonium* quod correctum *diagrydiū* vel *dactydidium* vocatur, pharmacum eſt potentiſſimum, hinc non niſi pro ſtimulo ad aliquot grana aliis benignioribus commiſcetur, E quidem non ſum neſcius, eſſe & inter modernos, qui acre hoc evacuans largiori exhibent doſi. Sed cui quæſo bono te præter omnem neceſſitatem exponis periculo? dubiæ plenum opus alex tractaturus.

§. 21. Poſt cholagoga ordine ſequuntur *Phlegmagoga*, nempe *agaricus*, *mechoacanna*, *gummi ammoniacum*, *turbith*, *ſemen carthami*, *extractum diacarthami*, *trochiſci albandali*.

§. 22. *Agaricus* cum levior ſit, in ſubſtantia rarius vel nunquam exhibetur; in infuſis autem decoctis & ſpeciebus pro

vino medicato ſibi crebrius vindicat locum: Præſcribitur ab aliquot drachmis ad *ʒvj.*

§. 23. *Mechoacanna* datur in ſubſtantia ad *ʒi.* vel *ʒiſſ.* in decocto ad *ʒij.* eligatur autem recens non cariola, & cum linguam non afficiat, iſſis etiam infantibus in pulve faciliter exhibetur.

§. 24. *Gummi ammoniacum* ingrati eſt ſaporis, & in forma liquida non niſi cum naulea aſſumitur. Qua propter conſultum magis erit, illud in forma pilulari præſcribere. Datum à gratis v. ad *ʒj.* vel *ʒiſſ.* & uno vel altero grano trochiſcorum *albandali exaltatum blennam* inprimis viis ex voto abſtergit; hinc ſpleneticis & ſcorbuticis commendatur.

§. 25. *Turbith* in forma pulveris ad *ʒij.* in decocto vel vino medicato aliis purgantibus aſſociatum ad *ʒij.* exhibetur.

§. 26. *Semen Carthami* cum aliis purgantibus infunditur v. g. pro meſura vini ſeminis carthami *ʒx.* cum fol. ſenn. *ʒx.* Rhei *ʒij.* agaric. *ʒiſſ.* mechoacann. turbit. an. *ʒiſſ.* crem. Tarr. *ʒj.* additis aliis herbis vel floribus ſufficiunt.

§. 27. *Extractum diacarthami* vel *Cnicopharmacum* eſt medulla vel reſina ſeminis carthami cum ſpiritu vini extracta, additis aliis purgantibus. Medicamentum laude ſua dignum, quod abſque ulla moleſtia humores fatiſ potenter evacuat. Datur à *ʒi.* ad *ʒiv.* aqua deſtillatâ probè ſolutum.

§. 28. *Trochiſci Albandali* non niſi ad aliquot grana à prudentioribus exhibentur, cæterisque tutioribus pharmacis catharticis ſaltem pro ſtimulo adduntur.

§. 29. Inter *Melanagoga* usitatoria recententur *folia senna*, quæ rectius in infuso à drachma ad duas vel tres cum tantillo salis tartari exhibetur, quam si vel in formâ pulveris, vel in decocto usurpetur: cum in forma pulveris nauseam & tormina pariat; per decoctionem autem virtutem suam amittat. Egregia inde paratur tinctura cum aqua rosarum & sale tartari, quæ ad ℥iij. vel iv. exhibita alvum absque ulla molestia stimulat.

§. 30. *Helleborus niger*, famosum quidem purgans est, sed ut fatear rarius à me commendatur. Ejus extractum ad ℥j. exhibetur: vide *Timaum à Guldenkleid.*

§. 31. *Extractum Melanagogum Myrsiciti* inter purgantia non postremum datur in forma Pilularia ℥j. ad ℥℞.

§. 32. *Confectio Hamech* olim magni æstimabatur, nunc ejus celebritas obsolevit: educit autem humores potenter & cum magna turbatione. Ejus dosis est ℥℞.

§. 33. Ex *Hydragogis* eligimus *sirupum de spina insectoria*, *radicem jalappa*, *electuarium hydragogum Sylvii*, *pulverem solutivum tartarifatum Zuvölferi*, *gummi gotte*, *hermodactilos*.

§. 34. *Sirupus de spina insectoria* ab ℥℞. ad ℥j vel ℥j℞ datus aquas potenter movet, lympham restagnantem fluxibilem reddit ejusque motum promovet. Commendatur in hydropse à *Celeberrimo Sydenham* cum infuso antimoniato.

§. 35. *Jalappa* in vulgus nota est; datur à ℥j ad ℥ij. addito cremore vel sale Tartari, vel tartaro Vitriolat. à gr. v. ad ℞℞. Parem si non majorem obtinet efficaciam, si cum arcano duplicato miscea-

tur. *Ejus resina ex Magisterium* ad gr. viij. ad xij. exhibentur. Paratur inde potiuncula parvæ molis sed magnæ virtutis R. *Resinæ jalappæ* gr. x. solve cum tantillo vitelli ovi, adde aquæ melissæ vel Cinnamomi buglossatæ ℥j℞.

§. 36. *Electuarium hydragogum Sylvii* celebre catharticum in morbis lymphaticis, datur vel in forma electuarii, vel in forma potionis à ℥ij ad ℥℞.

§. 37. *Pulvis solutivus tartarifatus* distingui debet à pulvere solutivo de tribus, ne error fortè committatur. Ejus dosis est ad ℥ij. Convenit fere in omnibus cum pulvere tartarificato *Haffniensum*, cujus sequens descriptio, R. *pulv. radic. Jalapp. ℥x. crystall. Tartar. Tartar. Vitriol. à ℥iij. resin. Jalapp. scammon. a. ℥j. ol. anil. ℥j. m. f. p. dosis à ℞℞ ad ℥℞ vel ℥ij.*

§. 38. *Gummi Gotte* alvum vehementius turbat, hinc etiam inter emetica locum tenet, quod humores & per superiora & per inferiora potenter educat. *Lottichius* suam inde conficit familiarem potiunculam purgantem cum aqua cinnamomi, quæ tamen rubustioribus & agrestibus magis dicata videtur quam delicatulis. *Rectus Celebris D. Michaëlis in suo collegio* illud cum aliis hunc in modum miscet, R. *radic. jalapp. ℥j. magist. gummi de Peru gr. vj. Croci martis saccharin. gr. viij. ol. Cinnam. gr. j. misce pro unâ dosi.*

§. 39. *Hermodactili* arthriticorum solatium dantur in forma pulveris à ℥j ad ℥℞ vel ℥ij.

§. 40. Tandem agmen claudunt *Panchymagoga*, inter quæ haut immerito locum habent omnes pilulæ purgantes. *Primas tenet panchymagogum Crolii* vel

Augu-

Angustanorum, si non tam dignitatis quam temporis habeatur ratio. Utrumque à ℞j. ad ℞β. exhibetur. Quod si grana iv. vel v. diagyridii addantur, scrupulus dimidius poterit esse basis, sic enim citius & feliciter res expeditur. Huc referri possunt pilulæ de galbano *Sylvii*, quarum quinque vel septem unam constituunt dosi; Pilulæ de ammoniaco compositæ, quarum tres vel quinque pro dosi determinatâ habentur. Tradam utriusq; massæ descriptionem, R. Gummi Galban, acetos quillitico præparat. ℞j. Vitrioli Martis ad albedinem igne blando lentè calcinati. Mastichis elect. an. ℞j. Castor. opt. Myrrh. rubr. an. gr. xv. Croci orient. ℞β. Trochiscor. Alhandal. ℞j. Resin. Jalapp. Scammon. an. ℞j. ol. cort. citr. gutt. vj. m. f. Pil. N. L. vel si magnitudo molesta sit fiant pilulæ centum ex massa, & pro dosi dentur x. vel xv. R. Gummi ammon. dissol. ℞β. Myrrh. rubr. resin. jalapp. diagyrid. an. ℞j. Croc. ℞β. sal. volat. luccin. gr. xv. ol. Cort. arant. gt. viij. f. Pil. N. XL. Cuidam *Prædico* longè celebratissimolequentes pilulæ in frequenti sunt usu. R. M. P. sine quibus esse nolo ℞j. Marocostin. ℞β. resin. jalapp. gr. xv. c. Elixir. propriet. f. pilul. parvæ: dentur xj. vel xiiij. pro dosi, quibus multi in acidulis exoptato quoque cum successu utantur. Hanovensibus Medicis in crebriori sunt usu pilulæ *Eustachii Rudii* sub nomine extracti cephalici, quas ille à *Weckero* mutuatus est. Ex ℞β. dimidio formantur pilulæ xv. dantur xj. 13. vel 15.

§. 41. Omnium autem purgantium anima est Mercurius dulcificatus, tum quod tubulos profundius fitos, & obstru-

ctos potenter referet, & humores incidat, tum quod diutius in sanguine remaneat, ejusque intemperiem vitcidam & acidam egregiè emendet. Unde omnibus purgantibus, præsertim quæ sub pilulari forma exhibentur à gr. iv. ad gr. xij. commisce-ri potest, ut impediatur, quo minus purgantia primarum viarum fermenta nimium præcipitent vel obstructionem in poris & tubulis glandularum post se relinquunt, unde plerumque alvus post purgationem solet esse siccior. Sin vero mercurius dulcis pro comite addatur, humores admodum fluxibiles redduntur, & glandularum angusti ductus servantur patuli. Plura de panchymagogis vide apud *Deckerrum* & *Zwælfserum*, nam & hujus pilulæ hypochondriacæ dictæ suam merentur laudem. Omitto autem Electuaria veterum, quæ nunc ad antyciram relegata vix amplius palatò digna habentur.

§. 42. Quod si Mercurius tibi suspectus sit, sumatur ejus loco Cinnabaris, nam & hæc purgantibus matitata eorum operationem ex voto faciliat.

§. 43. Ipsi purgantibus superbibere solent Jusculum. Observavimus tamen ab assumptis subinde fermentationem illam à cathartico introductam superari, nullâ amplius subsequente purgatione. Unde melius sibi consulunt, qui si lymphæ in ventriculo abundet, per quatuor horas ab omni cibo & potu abstinent. Quod si lymphæ viscidior existat, ore erit jusculum avenaceum largiter haurire, aut infusum Thee in magna copia sorbillare, vix enim dici potest, quàm alacriter operatio his promoveatur.

O

CAPUT

CAPUT XIV.

De

Evacuacione per urinam.

§. I.

Cacoehymia corrigenda dicata etiam sunt *diuretica*, quæ secundum inter evacuancia universalia tenent locum, quatenus lympham & salia diluunt, atque hæc secum per vias urinarias foras abripiunt.

§. 2. Usus ipsorum admodum proficuus est in intemperie sanguinis melancholica, pituitosa, scorbutica, hinc spleneticos vulgo dictos juvant, & in scorbuto cæterisque morbis chronicis annæ ferunt punctum.

§. 3. Dantur ventriculo jejuno existente, quod est felicius & alacrius poros & tubulos referare, atque universum vasorum tum sanguiferorum tum lymphaticorum tractum permeare possint. Unde etiam necesse est, ut antequam diuretica propinentur, primæ viæ prius à sordibus expurgentur.

§. 4. *Operandi modus* triplex est. Quædam serum à sanguine præcipitant. Quædam salinis suis cuspidibus poros obstructos referant, & humores fluxibiles reddunt. Quædam serum substantialiter augent, quod acidulæ & thermæ faciunt, quamvis prioribus quoque modis operationes suas absolvere possint. Plura vide apud *Celeberrimum Wedelium de Medicamentorum facultatibus*.

§. 5. Omnia purgantia sunt *diuretica*,

sed non contrà. Vidi in muliere ab usu resinæ jalappæ per alvum nihil, per vias urinarias autem aliquot libras seri fuisse excretas.

§. 6. Omnia mensium fluxum promoventia sunt *diuretica*. Quod etiam de calidis, & salinis tam fixis quam volatilibus dicimus. Ridiculum est statuere, dari *diuretica frigida*, hoc est quæ refrigerando diuresin promoveant.

§. 7. *Usitiora sunt radice*. ononid, gramin, asparag, saxifrag, polypod, apii, petroselin, liquirit, alth. enul. fœnicul. asari. aristo. raphanus natus & rusticus, semina 4. calida majora & minora; quod omnia carminativa & aromatica spectant. Fructus alkekengi, baccæ juniperi, amygdalæ, infusum Theæ, infusum veronicæ, infusum fl. chamæmelicum vino paratum, omnia ex cherefolio, petroselino fragar. violar. parietar. saxifrag. cusc. hederæ terrest. urtic. omnia ex Terebinth. omnia ex sale armoniaco tartaro, sale & nitro Omnia testacea, quod & lapides, judaicum v. g. & alios referimus, Excrementa animalium; tinctura aperitiva *Mæbii*, tinctura nephritica *D. Michaelis* cum calce viva parata, spiritus Vitrioli refractus, spiritus aperitivus *Penoti*, tinctura antimonii solaris, tinctura extartaro silicibus antimonio & nitro in *decad. 2.*

anno

anno sexto Ephemeriæ, Germanor. à Clauero descripta p. 362. Sub hunc quoque censum veniunt insecta quædam sale volatili plus minus acri & corrosivo luxuriantia, qualia sunt mille pedes, lumbrici, vermes majales, & cantharides. Parantur ex his tincturæ non contemnendæ: observandum tamen in illarum præparatione, ut corrosiva vis refringatur & invertatur; hinc malleum imitari *Dn. Le mort*, quia essentiam lumbricorum terrestrium cum sale tartari optime calcinato & spiritu vini, essentiam cantharidum autè cum spiritu nitri fortissimo & spiritu vini parat, utpote quæ cæteris mihi videntur tutiores, sedulo enim hic vel ad sal volatile alcalicum, vel ad acidum volatile est respiciendum, illud mediante sale aci-

do obtunditur; hoc sale alcali fixo domatur.

§. 8. Quæritur utrum calculosis diuretica convenient? Ego cæterè negativè respondeo. Calculosis sola acidum austerum cortigentia & vitciditate incidentia conveniunt; & sic quidem illa diuretica admitti possunt, quæ sale suo poros renum aperiunt, quatenus inter aperiencia numerantur Verum illa quæ serum à sanguine præcipitant, non nisi maximò cum damno usurpantur: cum enim serum ad renes deveniat, aquosæ quidem partes facile penetrabunt glandulas, & arenulas quoque abluent: at salia recens ad vecta concretescent interveniente lymphâ vitcidâ & glutinosâ, & novos sic producat calculos.

C A P U T XV.

De

Evacuatione per sudorem.

§. 1.

Sudorifera affinitatis quodam jure diureticis conjuncta sunt, cum diure. sin nunquam non promoveant. Ut uterim serum ad corporis ambitum abripiant, mihi tamen constat, etiam ob solam hanc agitationem non solum plures vapores vesicam urinariam intrare, sed fibras quoque nimis antea constrictas relaxari, ut humoribus circulantibus liberior concedatur via: Hinc quibus abdomen paulo datus est ante sudores, iis erumpentibus sudoribus mollius redditur, & urina etiam largius profluit.

§. 2. Agunt autem sudorifera sanguinem exagitando, & fermentationem (non intestinalem sed progressivam sive circularem) augendo. Nonnunquam præcipitant etiam sanguinem & sic simul urinam movent.

§. 3. *Dn. Craan* quærit hic, quare sudorifera non pari passu ambulent cum purgantibus, cum æque fermentationem in sanguine excitent? Respondet, quod purgantia insuetum inferant ætherem. sudorifera talem quæ à motu nostri ætheris non tantoperè abludat, quin potius illi

O 2

robuc

robur novum conciliet, ut sanguis alacrius circuletur. Motum ergo intestinum putamus augeri à purgantibus, sed progressivam imminui; cum è contra à *sudoriferis* motus progressivus augeatur & intestinus immuetur.

§. 4. Dicata sunt *sudorifera* intemperiei sanguinis & lymphæ viscidæ, acridæ. Errores circa cibi & potus quantitatem commissos egregiè emendant, absumendo statim illud & expellendo, quod obstructions gignere, & sanguinem cæterosque succos intemperare posset: Unde & Præservativi & curativi nomen merito obtinent. Præterea turbatam sanguinis mixtionem usque ad eò feliciter restitunt, ut vix absque illis febris curari possit, de quo in capite sequenti.

§. 5. Qui facile sudant, vel poros habent nimis arctos, vel plures in gl'â, dulis & vasculis extrinis patiuntur obstructions, unde sudores non semper sunt testes bonæ & laudabilis constitutionis. Qui difficillimè sudant, poros habent nimis patulos, ut quicquid agitur, sub forma vaporum abeat. Sæpius defectus est in moderamine, quod nec stragulum nec quietem ferre velint.

§. 6. Conveniunt autem sudores omnibus cujuscunque sint conditionis, modò cætera rectè dirigantur. Quod si aliquid inde incommodi vel damni accessisse credant, culpa vel in aerem frigidum statim post sudores admissum, vel in medicamentum nimis mobile & acre, vel in naturam feminis sive fermenti morbofi erit rejicienda. Hoc enim si ope diaphoretici (quod etiam à cathartico fieri potest, ut supra innui) una vice & confestim excutiat e suis tubulis, & ad vascula ca-

pillaria cum arterioso sanguine deferatur, omnem lympham sive succum nutricium coagulat, eumque restagnare facit, unde vasa lymphatica penitus obstruuntur, & ex tali fluidorum congerie colliquativi oriuntur sudores, non nisi cum morte cessantes: læpina inflammatio meningum cerebri ex eadem tuboritur causâ, & brevi temporis spatio finem morbo & vitæ imponit, quod in variolis ab intemptivo & primis diebus exhibitorem sudoriferorum usu factum fuisse novimus. Quamvis enim in cæteris malignis statim ab initio sudare conveniat, tamen in variolis res longè aliter se habet, cum illud fermentum in lacte admodum acido, & ipsum succum nutricium notabiliter & potenter depravante consistat, quod sanguini confusum primis diebus magis attenuatur & refringitur, si ipsi sanguini aliquamdiu immixtum manserit, quam si primo statim die ad angustissimos canaliculos arteriarum appendices ope sudoriferi propellatur, ibidemque vim suam præcipitatoriam & coagulatoriam exferat.

§. 7. Quæritur an inter sudandum potus largior conveniat? dicunt id necesse esse partim in febribus ardentibus, ne sanguis nimis torridus fiat, & ut sudores minori cum molestia profuant. Verùm de frigidis si intelligatur, id absolutè nego, cum illa sudores sistant, non verò promoveant, nisi fortè per accideas & in detrimentum Oeconomix animalis, quatenus videlicet obstructions inducunt, & serum in ambitu corporis restagnare faciunt. Sin verò sitis nimium urgeat, fallatur potus theè, vel si sudores paululum cohibere

bere velis, potu caffè, quos sudantibus ambabus largior manibus.

§. 8. *Diaphoretica* usitata sunt antimonium diaphoreticum, cinnabaris antimonii, tinctura antimonii, antihæcticum Poterii Spiritus tartari tam simplex quam compositus, mixtura simplex, tinctura bezoardica, sal volatile quodvis, sal fixum quodvis, bosus armena, terra sigillata, unicornu, lapis bezoar, carduus benedictus, angelica, galega, ruta, samaria, flores

sambuci, succisa, hylopus, veronica, pulegium, scorzonera, petasitis, radix chinæ, lignum Guajacum, sassafras, tarsaparilla, china chinæ, opium, aceta omnis generis, Cornu cervi, spiritus cornu cervi, sanguis lirci, testæ concharum, lapides cancerorum, rob sambuci, ebuli, juniperi, theriaca vulgaris & cœlestis, camphora ejusque essentia, aliæque plura, quæ in dispensatoriis videri possunt.

CAPUT XVI.

De

Turbata sanguinis mixtionis restitutione.

§. 1.

Expediant hanc difficultatem *diaphoretica*, quæ exterminando heterogenea ordinem pristinum & consuetum restituunt, unde apparet, quam imprudenter agant illi, qui in febribus nil nisi purgantia commendant, cum si non minus à scopo aberrent, quam si in vulnere curando singulis diebus portiunculam de substantia carnis novaculâ abscinderent. Secundariò juvant quoque aperientia, attenuantia, emetica, vesicantia, acris mutationes, imaginatio fortis, præcipitantia

& absorbentia, & ipsa vulneraria, quatenus fermentum subigunt dissipant, invertunt, abscondunt, & glandulas deobstruunt.

§. 2. Talia sunt arcanum duplicatum, camphora, sal armoniacum, sal absinthii, cardui benedicti, tinctura bezoardica, mixtura simplex, lapides cancerorum, pulveres febrifugi & quæ sunt instar omnium China chinæ & tinctura opii plura tum ad theoriam tum ad praxin spectantia vide in *differt. de febribus.*

O 3

CAPUT

CAPUT XVII.

De

Particularibus evacuationibus.

§. 1.

Glandulas palati & faucium expurgant *apoplegmatisantia* dicta, quæ scilicet sale quodam aromatico plus minus acri glandulas irritant, ut mucum & lympham limpidam copiosius reddant.

§. 2. Profunt in gustus defectu, ubi saliva valde viscida & glandulæ obstructæ sunt. Nocent autem in ulceribus palati vel faucium, *dentium carie*, & ubi lymphæ valde acris existit.

§. 3. Potiora *apoplegmatisantia* & *masticatoria* sunt radices pyrethri, iridis nostratis, angelicæ, imperatoricæ, cardamomi, cubebes piper, malbix, nux moschata, macis, caryophylli, semen sinapi, nasturtii, nicotiana, castoreum, serpillum, origanum, salvia, ruta, spiritus cochleariæ, spiritus salis armoniaci, aqua majoranæ, vitæ *Matthioli*, balsamus vitæ, potus theæ.

§. 4. Salvationem universalem instituunt mercurialia tùm internè exhibita, tùm foris illinita, quam cinnabaris largius sumpta quoque excitate potis est. Eiusmodi curatio instituitur in lue venerea & vulgò curatio per inunctionem vocatur, verum cum molestiæ & periculi plena sit, prudenter dirigenda est, ne internam aliquam exulcerationem & gangrænosam inflammationem causeris, in quem finem elige tibi Methodum *Celeberrimi*

Sydenhammi, hæc enim sola mihi rationalis & omnium tutissima videtur.

§. 5. *Errhina*, nasalialia tam sicca quam liquida, eodem modo operantur & non nisi ratione partis affectæ differunt ab *apoplegmatisantibus*. Sternutatoria sunt *errhina* fortiora.

§. 6. Commendantur in olfactu depravato, fœtore natium, cerebri obstructione, nocent in hæmorrhagia, jexulceratione, & gravedine à lymphæ valde acris, quò in casu temperantibus plus efficitur.

§. 7. *Errhina* parantur ex succis majoranæ, betonicæ, betæ rubræ, anagallis, nasturtii aquatici, iridis cœruleæ, aquis chelidonæ majoris, majoranæ, spiritu lil. convall. Ex salvia, pulegio, serpillio, majorana, radic. ellebor. alb. pyrethri, ari, ireos, semin. nigellæ, erucæ, nasturtii, sinapi, castoreo, nicotiana, aqua *Regina Hungaria* butyr. majoranæ, nasalio liquidi *Sohröderi*, balsamis aromaticis &c. Huc quoque referuntur suffimenta varii generis tum in forma liquida naribus admota, qualia sunt utriusque volatilia, tum quæ sub forma fumi admittuntur ex Mastiche, thure, gummi animæ, benzoe, succino, cinnabari, aceto, prunis vel lateri calenti injectis.

§. 8. *Expectorantia*, glandulas pneumonicas irritant, lympham attenuant & inci-

incidant: vel si nimis tenuis sit, dantur ea, quæ paululum increffent & acrimoniam temperent. Magnæ sunt efficaciam in taffi, raucedine, phthifi, pleuritide, affhmate,

§. 9. Enumerabo autem potiora, cum plurima etiam in vulgus nota fint. Agmen ducit infufum Theæ, infufum veronicæ, fuccus bellidis, numulariæ, chærefolii, a-

qua veronicæ, Cinamomi, mirabilis temperata, fpiritus gummi ammoniaci, omnia ex enula, zinzibere, liquiritia, cerevisia calida cum butyro vitello ovi & melle vel facharo, Calida enim pe&ori admodum amica funt, Sperma ceti omniaque fuffimigia ex gummolis in forma ficca carbonibus injectis excitata,

C A P U T X I I X.

De

Indicatione Symptomatis urgentis, horumque curatione.

§. 1.

Urgentiora vocantur Symptomata, quæ ipfo morbo pejora funt, quia nullas ferunt inducias & citra totius œconomiam ruinam diutius ferri nequeunt. Suntque dolor, vigilia, fitis, alvi fluxus vomitus, hæmorrhagia & lipothymia.

§. 2. Dolor duo dicit, nempe aliquid in corpore, deinde aliquid in mente; In corpore nil niſi motus eſt admodum infuetus & improporcionatus. In mente eſt certus cogitandi modus, & moleſtus mentis ſtatus. Intuitu mentis fortitudo, magnanimitas, præparatio ad excipienda adverſa, muſica, amicorum colloquia & meditationes profundiores multum præſtabunt. Sed non ſufficient, quod enim alibi, de ventriculo dicitur, ſcilicet quod careat auribus, illud quoque de parte dolente dici poteſt, quàm ſolantur omnia illa, quæ fibras rigidas emolliunt, corrugatas blandè reducunt, tubulos obſtructos citra magnam agitationem reſe-

rant, id quod faciunt pingua molliora; emollientia, acrimoniam demulcentia vel ipſos ſpiritus animales paululum figentia. In noſtris officinis proſtat emplaſtrum anodynum, quod multæ ſpei eſt remedium; ejuſdem commatis eſt emplaſtrum de miſio, emplaſtr. diachyl. ſimpl. ſeyum cervinum, medulla crurum vituli, lac, ol. nuc. moſchat. tinctura baſſamica Barbetæ, anethum, flores chamæmeli, ſambuci, melilot, verbaſci. Aqua hſterica camphorata, ſpiritus frumenti, ſpiritus lumbricorum terreſtrium, ſpiritus vini camphoratus, linimentum ex ol. nuc. moſchat. expreſſ. ſapone veneto, ol. caſtorei, eſſentia camphoræ, & ſpiritu ſalis armoniaci.

§. 3. Vigiliæ coe&cent balnea dulcia & tepida, medulla cervina & crurū vituli, cinnabarina, theriaca veneta & cœleſtis, diaſcordium, arcan. duplicatum, eſſentia anodyna, emulſiones oleoſæ & ſalia ob-

volyen-

volventes, omniaque papaverina.

§. 4. Si *sitis* admodum urgeat, omne feret punctum potus theæ. Sin frigida expectas, gratificaberis quidem palato, sed sitim augebis. Commendant blandiora acida, decoctū citri, limonadas, acidulas.

§. 5. Miror quod homines sæpius de *alvi fluxu* disputent, an in principio morbi alicujus acuti sit sistendus, cum totus, quantum quantum est, symptomaticus sit. Itaque damnamus quidem styptica & adstringentia terrestria, sed propterea non sequitur, nos nolle alvi fluxum sistere. Commendamus autem eum in finem blandius quoddam sudoriferum cum aliquot guttulis tincturæ opii, quò uno quasi ictu hydræ hanc & malorum letnam expugnabis.

§. 6. Vomitus sistitur acce vellicans Temperantibus; v.g. crystallo montanâ, pulvere cordiali pretioso, aquâ cinamomi cydoniatâ, theriacâ, diascordio, coral-

lis, cornu cervi usto, essentia stomachali, spiritu theriacali camphorato &c.

§. 7. In sanguinis fluxu sistendo laudantur styptica ex vitriolo, pulveres stenoici cum albumine ovi, charta bibula, crepitus lupi, colophonium pulverisatum, liquor noster stypticus ex aqua martiali paratus, operosus magis & splendidiore vide apud *charras* in pharmacopœa. Summam meretur admirationem & applausum experimentum *Celeberrimi Domini D. Bohnii, Professoris Lipsiensis famigeratissimi*, qui in *Epistola ad Dn. Dolom* data meminit, se vehementem hæmorrhagiam solo spiritu vini cohibuisse.

§. 8. Lypothymia obviatur graveolentibus & spirituosus cardiacis. Pertinent huc omnia ex castoreo, ruta, lavenderula, floribus liliorum convallium, acera omnis generis, elixirium vitæ pretiosum, & vinum generosum naribus oblatum.

C A P U T XX.

De

Indicatione Vitali.

§. I.

HÆc vitibus prospicere jubet & fluidis, ipsamque fermentationem vitalem & humorum iterum in circulum conservare, id quod cardiaca præstant, & quæ vires restaurare dicuntur.

§. 2. Sunt autem *confortantia primò* generalia illa omnia, quæ poros sanguinis non immutant, sed & illos & figuram & magnitudinem particularum sanguinem

constituentium relinquunt, prout in statu naturali se habere solent. *Secundò* illa quæ in specie cordi, vel rectius sanguini dicuntur esse dicata, & cardiaca per excellentiam vocantur: hæcque iterum sunt duplicis generis. Quædam cardiaca dicuntur, quia sanguinis fermentationem subitò augent, qualia sunt omnia spirituosâ, volatilia, aromatica oleosa & præparata the-

ria-

ria calia, quæ eo fere momento quò ad sanguinem deveniunt, fermentationem augent. Quædam lentè agunt, & ob constantiores poros diutius in sanguine manent, atque ætherem consueto nostro similem continuo transmittunt, hinc ipsorum effectus se non statim prodit, sicuti id in prioribus cardiacis fieri solet, sed successivè & post plures sæpius dies. Ejusmodi vim cardiacam habet aurum, margaritæ, corallia, lapides pretiosi. Quædam

motum intestinum sedando, & saliva ferocientia supprimendo viribus conservandis conducunt, qualia sunt blandiora acida.

§. 3. Eundem effectum sortiuntur juscula admodum fervida cum vitello ovi assumta. Sed & reliquarum rerum non naturalium regimen conveniens institendum est, de quo in L. 4. abundè satis egimus.

CAPUT XX.

De

Medicamentis eorundemque Facultatibus.

§. 1.

Medicamentum dicitur quod poris corporis nostri paululum contrariatur: atque ratione figuræ, magnitudinis, flexibilitatis, rigiditatis, ramositatis, mollitiæ & ætheris quem per poros transmittit, in sanguinem, & humores à sanguine dependentes, agit, eosque alterat.

§. 2. Si nimium rodant partes solidas, aut fluidas turbent, vocantur *venena*, quæ duplici modo agunt. Vel enim partes solidas corrodunt ob figuram acuminatam, pungentem vel scindentem cum rigiditatis attributo. Vel peregrinum ætherem à motu sanguinis intestino valde abludentem inferunt, huncque augendo in sanguine, ejus mixtionem turbant, & sæpius planè destruunt, id quod venenum pestilentielle, virus arsenicale, viperarum, & horrendum illud venenum la poudre de succession dictum confirmant,

§. 3. Dependeat itaque facultates medicamentorum 1. à *magnitudine* particularum, prout subtiles vel crassiores sunt, 2. à *figura*, prout vel pungunt vel scindunt, 3. à *scabritie* 4. à *mollitiæ* 5. à *flexibilitate* 6. à *rigiditate* 7. à *Pororum configuratione*, vi quorum alium atque alium ætherem transmittunt. Et ab horum attributorum pluralitate vel paucitate variisque gradibus intensiois omnes diversæ illæ qualesquales etiam fuerint facultates dependent, & ex hoc principio explicantur, atque clarè & distinctè intelliguntur.

§. 4. Malè autem dividuntur in *primas*, *secundas* & *occultas*, cum istius divisionis nullum planè videamus fundamentum. Nam primæ qualitates fundamentum habent in relatione ad corpus nostrum, neque dicunt quid in objecto

P

ant.

sunt, sed saltem quid in mente fiat, quando res corpori nostro admoventur, cujus simile planè non existit in objecto, quod calidum vel frigidum, aut humidum vel siccum vocatur. Qualitates secundæ fundamentum suum habere debent in primis, quæ tamen non rarò sunt effectus & productum secundarum. Occultæ autem sive tertiæ non sunt ignotæ, cum phænomena, quæ in nobis produciunt, adeoque in sensus incurrunt, per causas intelligibiles debeant explicari, æquè ac manifestæ. Quamdiu enim aliquid sensibile est, tamdiu phænomeni nomen habet; Hinc si causæ istorum phænomenorum etiam sensibiles sunt, semper in explicando progrediendum, donec ad intelligibile tantum & non magis sensibile deveniamus. Quâ ratione omnes qualitates possent dici occultæ, nempe quod ipsarum causæ intelligibiles sint, hoc est clarè & distinctè intelligantur sed tamen sensibus non legantur.

§. 5. *Excipiant*, qualitates occultas totâ substantiâ agere, manifestas autem à sua forma dependere. Nos nullam aliam præter motum & figuram agnoscere formam, à qua habent medicamenta, quod tali & non alio modo agant. Et quid est tota substantia agere? nonne tota substantia arsenici agit? Nonne tota ignis substantia urit? Quid quæso plus in occultis qualitatibus reperis, quod non æquè per motum & figuram aliæque attributa explicare possis, quam in manifestis?

§. 6. *Instans*. Confugiendum subinde esse ad sympathiam vel antipathiam, ubi insolitii & stupendi præter omnem expectationem producuntur effectus. Fieri nique potest, ut unum idemque medica-

mentum diversos edat effectus; Hinc sæpius observatur, unum remedium multis prodesse, uni autem semper nocere, & ab hoc sine insigni turbatione assumi non posse. Verum id non fit propter antipathiam quandam, sed quod medicamentum nimis bonum sit, ut loquitur B. Craan. & quod in ejusmodi subjecto inveteratæ sint obstructiones, factæ ab humoribus à natura motus sanguinis planè degeneratis, & qui citè novam & vehementem turbationem sanguini committeri nequeunt: Hæc, itaq; à medicamento excussi insolitos tales producunt effectus, quorum author non est medicamentum sed humor malignus, temporis diuturnitate corruptus. Et illi profectò homines malè consulunt suæ valecudini, si insolito hoc effectu perterriti ab omni medicina abstineant, nam eò pacto retinent humores & in graviores saltem tempestatem referantur. Inde etiam est, quare illi, qui nunquam ægrotarunt, aut medicamentis asueti sunt, si morbo gravior tententur, plerumque subito curentur, aut subito moriantur.

§. 7. *Quæritur an dentur medicamenta certis corporis nostri partibus dicata, ita ut alia sint cephalica, alia uterina & sic deinceps.* Virtus illa ab uno eodemque principio dependet, & sic respectu partium solidarum nulla talis datur differentia, nam omnia medicamenta, quorum particulae subtiles sunt neque notabilem aliquam ac corrosivam acrimoniam habent sunt cephalica: Et illa cephalica revera etiam sunt uterina; Eadem cephalica sunt etiam splenetica, ophthalmica, thoracica, cat diaca, stomachica, hepatica, uterina &c.

§. 8. Interim contigit sæpius, ut in dolore hypochondrii sinistri medicamentum ex voto operetur & lienem deopplet, sicque huic parti magis appropriatum videatur, quam alii. Sed subest error. Si alia quædam pars itidem obstructa esset, idem medicamentum, quod tibi audit splenicum eundem fortietur effectum in alio viscere; Atquæ splenicum erit simul hepaticum vel uterinum, & sic de aliis.

§. 9. Medicamenta temperata dicuntur, quæ motum sanguinis nec augent nec imminuunt.

§. 10. Calida sunt quæ sanguinis cæterorumque humorum motum intestinum augent.

§. 11. Frigida sunt, quæ sanguinis motum imminuunt, vel planè sistunt.

§. 12. Humida sunt quæ lubricas & aquosas sanguini inferunt particulas.

§. 13. Sicca sunt quæ vel humidum expellunt. Vel quæ parum vel nihil aquæ admixtum habent.

§. 14. Emollientia dicuntur quæ habent particulas vel tantum flexiles & quæ sibi in omnibus punctis non adeo firmiter coherent, hinc citra pinguetionem cutis emolliunt, v.g. radix altheæ, medulla panis. Vel particulæ sunt simul ramolæ, quæ varii generis pinguedines constituunt; Et hæc multas salinas aut acidas particulas in complexu habent, quæ si diutius servantur, occultâ actione aeris & ætheris evocantur & volatilifantur, id quod in lacto & butyro rancido observamus: simile quid in casco antiquo fieri solet.

§. 15. Adstringentia sunt omnia frigi-

da, quorum particulæ sunt crassæ, & vel cum vel sine attributo rigiditatis & figuræ acuminatæ; hinc exurgunt acida non adstringentia, v. g. in tamatindis, & acida adstringentia, nec non austera adstringentia. Nullo autem alio modo adstringunt, quam occludendo poros, & humores incrassando, iisque transitum denegando.

§. 16. Incrassantia sunt omnia sicca, tam illa quæ aquam admixtam non habent, quam illa quæ humidum simul expellunt. Alia etiam sunt frigida, quæ particularum motum sistunt.

§. 17. Attrahentia propriè dicta nullibi repetiuntur. Corpora affluunt, vel accedunt ex legibus motus; & si duo videas ad se invicem accedere corpora, sicuti faciunt ferrum & magnes, fit id ob pororum & ætheris, quem hi transmittunt, similitudinem. Pari ratione videmus alios humores lecerni in renibus, alios in hepate, & porò. Nempe non attrahuntur, sed ob peculiarem cribri configurationem tales hæc segregantur partes, quæ ob cribri diversitatem non poterant alibi separari. Sic videmus quod post acrium & corrosivorum applicationem cutis rubeat, aut mædeat, & humores exstillent, unde vulgò dicunt calida illa attrahere. Nos rectius dicimus effectum hunc dependere à figura scindente vel pungente & particularum mobilitate, hinc & fibras abscindunt, & humorum circulationem præpediunt, atque ob diversum ætherem cum succis illis restagnantibus, vel recens ad venientibus, fermentationem instituunt. Hunc in modum attrahunt urtica, habent enim cuspidis quibus pungunt: habent circa cuspidis basin folliculum, in quo ferme-

tum igneum sive valde acre later, quod detractâ pelliculâ & sua acrimoniâ & fermentativâ utit & calefacit. Sic capes & vespræ gravius lædunt quam urtica, quod ipsarum aculei in versas habeant extremitates & prominentias instar sagittæ, hinc magna cum fibrillarum dilaceratione & infiguntur carni & adhuc majori cum difficultate extrahuntur; præterea fermentum malignum in vulnusculo relinquunt, quod succorum ibi transeuntium motum intestinum mirum quantum adaugeat, unde subitaneus ille tumor & ardor.

§. 18. His affinia sunt *vesicantia*, *crustam inducentia*, *rubefacientia*, *adurentia*, *corrodentia*, *putrefacientia*, *psilothra*. Ut pote quæ gradu saltem & ratione subtilitatis, rigiditatis, & mobilitatis differunt: Neque obstat, quod aqua feruida cui admota statim vesiculas producat: Nam fibrillæ æque à violentiori motu rumpuntur, quam à corporibus acutis discinduntur: Et æther copiosius irruens & cum alia determinatione eundem fortitè potest effectum, qualem salia illa corrosiva producant. Sic vel solus calor poros destruit, & fibras divellit, quod in corio vel calcei igni admoto illicò apparet. Hæc autem omnia & motu & figuram cutem & carnem agunt, atque suam exerunt virulentiam.

§. 19. *Aperientium* vis dependet à subtilitate & aliquali rigiditate particularum. Sunt tamen quedam inter hæc, quæ alium sanguini inferunt ætherem, & insolitam producant fermentationem; Quo pacto purgantia primò aperiunt, deinde cum in illa fermentatione variæ fiant coagulationes, sæpiùs viscera magis ob-

struunt. Omnia calida & cephalica sunt aperientia, nulla autem dantur frigida.

§. 20. *Repellentia* sunt frigida, incrassantia & adstringentia; Adeoque proprie non repellunt, id quod sanguinis circulationi contrariatur, sed humores, saltem sustunt & in parte figunt.

§. 21. *Vulneraria* pus generantia, carnem generantia, callum generantia & cicatrizantia sub se continent. Nihil autem aliud præstant medicamenta, quam quod impedimenta sanationis tollant, quæ nempe obstant consolidationi, qualia sunt aer, sal acre vel acidum, chyli visciditas, tubulorum obstructio, fibrillarum crispaturæ. Ergò conducunt omnia illa quæ sanguinis intemperiem acidam vel saltam corrigunt, quæ poros & tubulos reserant, motum chyli promovent, eumque fluidiorem reddunt; & fibras corrugas ad lineam rectam iterum disponunt. Et quibus palam fit ipsa medicamenta nec carnem generare nec pus, Pus enim nihil aliud est quam chylus accensens. Caro autem ex chylo producitur. Hinc alimenta potius pus & carnem generant: Et medicamenta quæ admodum exsiccant & humiditatem absument cicatricis inductionem facilitant.

§. 22. *Præcipitantia* alium ætherem per poros transmittunt, illius liquoris ætheri, quem præcipitant, vel rectius in quo fit præcipitatio, planè contrarium.

§. 23. *Absorbentia* cavernulis sunt prædita, intra quas spicula abscondunt, ipsorumque cuspides simul invertunt.

§. 24. *Anodyna* non sunt unius generis. Quædam causam doloris perfectè tollunt, dum salium spicula involvunt, q. l. lac, butyrum recens, medulla panis,

panis, pinguedines, vitellus ovi, althea, fœcum græcum; Quædam nervos obstruunt & stuporem inducunt, quare nus spiritus animales non possunt influere infra tubulos obstructos, hinc pars illa nervi est flaccida & ad sensum exercendum inepta. Quædam sanguinem incrasant, & impediunt, quò minus salia acria ad partem dolentem ferantur; Verum

hæc ad tempus causam tollunt, quam primum enim vis remedii expiravit, & particula illæ coagulantes sanguinem exhalant, dolor sæpius redit. Anodyna tutiora sunt Cinnabaris, arcanum duplicatum, anodynum *Angeli Sale*, tinctura opii, laudanum opiatum, theriaca, dialcoddium, & omnia papa verina.

C A P U T XXI.

De

Operationibus Pharmaceutidis.

§. 1.

QUI medicamentorum compositio-
ni se accingit, terminorum chymi-
corum & pharmaceuticorum exactam
non solum habeat cognitionem, sed om-
nes quoque nosse debet encheirises, ea-
rundemque rationes philosophicas, ut
nunquam absq; ratione agat, sed sic uti in
omnibus ita & hic claram ac distinctam
sibi præfigat perceptionem. Desudâ-
runt hoc in negotio plures, inter quos
omnem occuparunt fundum Celeberrimi
viri *Bohnius & Wedelius*, ille in *dis-*
sertationibus chymicis, hic in *pharmacia*
acroamatica. Pro instituti nostri ratione
sufficiet indiguisse terminos, ne ipse
tyro rudi planè minervâ artem pharma-
ceuticam aggrediatur.

§. 2. *Alcoholifare* est operatio phar-
maceutica, quâ vel spiritus vini ita des-
phlegmatur, ut ignis instar pulverem py-
rium in momento accendat. Vel qua-

pulveres testacei in pollinem rediguntur,
unde alcohol audiunt; v. g. alcohol cor-
ralliorum.

§. 3. *Amalgamare* ab emolliendo
sic dictum, est operatio quâ metalla
emolliuntur, per mercurium, & in calcem
rediguntur, quò modò calces ☉ & ☿ præ-
parantur: à quibus mercurius vel per
expressionem per corium, vel per eva-
porationē in crucibulo iterum aufertur,
estque hæc operatio prima calcinationis
species, & proprie solis metallis dicata.

§. 4. *Calcinatio* est pulverisatio cor-
porum per ignem vel actualem vel po-
tentialem. Igne actuali calcinanda in-
cinerantur, vel igne reverberatorio dicto
confringuntur, unde duæ emergunt cal-
cinationis species, incineratio & reverbe-
ratio. Igne potentiali calcinantur res,
dum vel à spiritu acido vel à pulvere
corrosivo cœmentatorio dicto corro-

P 3

dun-

duntur. Illa operatio calcinatio imersiva; hæc coementatio seu strauificatio dicitur. Hinc spectat fumigatio, quando concreta fumo acri ☿, vel liquoris alicujus, emolliuntur, quò modò Cornu cervi philosophicè præparatur, & ad distinctionem à cornu cervi isto cornu cervi philosophicè præparatum dicitur.

§. 5. *Clarificare* est decocta cum scopis & albumine ovi deparare.

§. 6. *Circulatio* est digestionis modus in vase circulatorio, ovum philosophicum dicto. In hoc enim motu circulatorio partes acuratus comminuuntur, ununtur, miscentur, & duo directa in unum tertium abeunt. v. gr. Spirit. salis dulcificatus aliique spiritus minerales dulces, qui notante Cl. Wedelio æque per circulationem quam per cohobationem dulcificari possunt.

§. 7. *Coagulatio* est operatio, quâ quæ erant separata compelluntur in unum. Sæpius præcedit præcipitatio, vel cohobatio. Fit quatenus fluidæ partes exhilant, concretescentibus ramolis crassioribus. Vel quando à superveniente acido textura destruitur, & crassiores partes gravitate sua fundum petunt. Quo dabit præstat acidum, hoc in butyri præparatione præstat motus & agitatio.

§. 8. *Cohobatio* est repetita destillatio, ut duo liquores sibi arctius cohabitent. Vel ut omnis ex capite motuo vis evoceatur.

§. 9. *Colare* est deparare vel separare liquidum à spisso, purum ab impuro: Colatura fit vel per linteum vel per pannum manicam Hippocratis dictum.

§. 10. *CrySTALLISATIO* species coagulationis est, qua salia in motu posita à super-

veniente frigore ad quietem rediguntur & in crystallos efformantur.

§. 11. *Decantare* est liquorem per vas inclinacionem à fœcibus separate, estque collatio sine linteo.

§. 12. *Detonatio* est fulminationis remissior gradus, quando rigida spicula materiæ primi elementi innatant, & circa centra torata cum impetu majus occupant spatium, omniaque occurrentia corpora disjiciunt. Est vel sicca, quæ fit cum nitro in antimonii præparationibus. Vel humida cum sulphure tartaro & nitro in clyforum præparatione.

§. 13. *Deliquare* est fluidum reddere, sic salia per deliquium solvuntur.

§. 14. *Digestio* plurimis aliis inservit operationibus. Quæ digeruntur, maccrantur, attenuantur, conjunguntur, dissolvuntur. Fit in calore temperato, & humido.

§. 15. *Edulcorare* est actio per lotionem diluere & à calce separare.

§. 16. *Extrahere* est corpus in diversas resolvere partes. Dicitur in specie de tincturis, essentiis resinosis & gummosis. In genere verò destillationem, sublimationem, filtrationem, rectificationem, cohobationem, digestionem, circulationem in se complectitur.

§. 17. *Fixatio* fit vel ab igne, vel ab acito. Figere est quâsi ligare, quod avolare contendit, & est imutationis species.

§. 18. *Filtrare* est liquorem per chartam bibulam deparare.

§. 19. *Lavigatio* est trituræ species; fit super porphyritem, affusâ subinde aquâ destillatâ, unde præparata exsurgunt.

§. 20. *Nutrire* est succo convenienti imprægnare. Quamvis & in his abusis fit,

§ 21. Pra-

§. 21. *Præcipitatio* fit, quando liquor præcipitans affanditur corpori à men-
struo aliquo soluto. Spectant huc cano-
nes chymicorum. Quod habet vim sol-
vendi, habet etiam, ubi contrarium occur-
rit, vim præcipitandi. Quæ solvuntur ab
acidis, præcipitantur à contrariis & vice
versâ. Omnia sulphurea & resinosa præ-
cipitantur ab aqueis. Eadem aquea dilu-
endo salia per accidens præcipitant, dum
solutum sponte & ob propriam gravita-
tem descendit.

§. 22. *Sublimare* est particulas subli-
iores in sublime ducere, ut vasi adhæreat,
relictis crassioribus in fundo.

§. 23. *Fermentatio* est motus parti-
cularum intestinis à diversi generis ma-
teria subtili introductus. Ab hac gradu
differt effervescentia.

§. 24. Pertinent hæc encheirises alia-
que circumstantiæ observatu dignissi-
mæ. 1. In destillatione spirituosorum in-
flammabilium vasa, quò altiora, eò me-
liora. 2. In acidorum destillatione quò
vasa depressiora & humiliora, eò meliora.
3. In olei empyreumatici destillatione re-
cipiens debet esse amplissimum. 4. Oleo-
sa aromatica non fermentata multum
olei, parum spiritus reddunt; Fermenta-
ta multum spiritus parum olei suppedit-
ant. 5. Si oleum à phlegmate vis separa-
re, filtrum eodem oleo illine. Sin phleg-
ma transire debeat filtrum, humectetur
phlegmate. 6. *Fracturam vitri* ob calidi
infusionem evitabis, si paucas prius gut-
tulas vitro affuderis cum agitatione qua-
dam vitri, ut æqualiter prius incalescat.

CAPUT XXII.

De

Instrumentis & furnis.

§. 1.

Apparatus necessarius ad labores
pharmaceuticos consistit in instru-
mentorum & furnorum copia & nu-
mero.

§. 2. *Ustatiore vasa & instrumen-
ta* sunt Cucurbita cum suo operculo,
quod vulgò alembicus vocatur sed male,
notante Cl. Le Mort. Si cucurbita sit
major & ex cupro, vocatur vesica. Si sit
minor & recta, dicitur cucurbita separa-
toria; si sit cum collo incurvato vocatur
retorta. Recipientes, crucibula vitriata &

non vitriata, catini sive capellæ, vel testæ,
phiola, spatulæ, conus fulorius, mortaria,
circuli ferrei igniti, circuli straminei, cri-
brum, pixis coementatoria, tollæ, ampul-
læ, infundibula, siphones, variique gene-
ris vitta, Vasa enim vitrea cæteris omni-
bus sunt præferenda.

§. 3. *Furni ustatiore* sunt furni pro
Balneo, pro retortis, pro cucurbitis, pi-
ger Henticus, furni pro spiritibus acidis
destillandis, furnus portatilis cingulis fer-
reis munitus, furnus lampadis.

§. 4.

§. 4. *Furnus* constat ex cinerario, foco, & laboratorio. Accedunt spiracula sive ventilia vel registra, craticula, ostiola.

§. 5. Caloris gradus mitior est quem tenerrimi hominis manus ferre potest, &

respondet urinæ recens micæ. Alter gradus est in MB. Tertius in cineribus calidis; quartus in arena calida; quintus in aperto igne: habent tamen & hi gradus suas iterum latitudines vel sub gradus.

C A P U T XXIII.

De

Medicamentorum Compositione & distributione.

§. 1.

Materia medica, ex qua omnia constant medicamenta, desumitur ex triplici regno, vegetabili, animali, & minerali.

§. 2. Cum autem plura ob cruditatem ulteriori opus habeant præparatione, nec intentioni Medici plenius satisfaciunt, solent plura prius præparare, aliâ conjungere, & inde conficere medicamentum nunc simplex dictum nunc compositum.

§. 3. In quolibet composito est basis; additur subinde stimulus & corrigens. Quæ de direttore dicuntur, inter signamenta sunt referenda.

§. 4. Accedat signatura vel inscriptio, cujus magna est vis in foro medico, quia conceptus alligati sunt verbis, & quia vocabula nobis nota sunt, putamus res æque tales esse, quales per vocabula significantur.

§. 5. Porro requiritur, ut medicamenta legitimè dispententur, & certis suis ponderibus atque mensuris distribuuntur. Dantur autem pulveres à grano ad ℥ij. vel ℥j. *Willisus* sæpius illos cochleari

metitur. Potiones ad ℥vj. Mixturæ liquidæ uno vel altero cochleari. Salia fixa ad ℥j. Volatilia ad grana sex vel octo, Spiritus acidi ad guttulas 7. 9. vel 12. Elixiria à guttulis 15. ad 40. Extracta à grano ad ℥j. vel ℥j. exhibentur.

§. 6. Granum. gr. granum hordei æquat pondere.

Scrupulus ℥j. pendet grana xx.

Drachma. ℥j. tres scrupulos continet.

Uncia ℥. pendet ℥vj. ij.

Libra ℔. est pondus ℥xij.

℔β. id est. ℥vj.

Manipulus M. quantum manu comprehendere potest.

Pugillus P. quantum adductis digitorum apicibus attollitur.

Numero. No. } ita fructus & semina di-
Paribus Par. } tribuuntur.

Ana. a. aa. id est eorum quæ recensentur æqualis debet esse quantitas.

P. æqu. partes æquales.

gr. guttulæ.

q. l. quantum sufficit. } hoc arbitrio pru-
q. v. quantum vis. } detis pharmaco-
q. pl. quantum placet. } potèi relinquitur.

S, a.

S. a. secundum artem.

l. 2. lege artis. S. signetur.

f. f. stratum superstratum.

MB. Balneum Mariæ.

§. 8. Quandoque compendium facimus, & uno sub titulo plura intelligimus medicamenta, sic nôsse debent pharmacopœi, quæ sint radices quinque aperientes aliaque, ne Medicus semper opus habeat ea in specie recensere. Comprehenduntur illa in hac classe.

Quinque radices aperientes. Radix Apii, Alparagi, fœniculi, petroselini & Rusci.

Quatuor herbæ emollientes. Althæa, Beta, Malva, Violaria.

Quinque herbæ capillares. Capillus

veneris. Phyllitis. Polytrichum.
Ruta muraria & Caterach.

Tres flores cordiales. Borraginis, Buglossæ, violatum.

Quatuor semina calida majora. Semen anisi, Cardamomi, Cumini, fœniculi.

Quatuor semina calida minora. Amios Apii, carvi, dauci.

Quatuor semina frigida majora. Sem. cucumeris, Cucurbitæ, Citrulli, Melonum.

Quatuor semina frigida minora. Cichorei, Endiviæ, Lactucæ & portulacæ.

Lapides quinque pretiosi. Granatus, Hyacinthus, Sapphyrus, Carneolus, Smaragdus.

CAPUT XXIV.

De

Formulis.

§. 1.

Medicamenta ut variant, in diversis sub formis vel servantur in pharmacopoliis, vel ex tempore ad nutum Medici parantur, qualia sunt.

Aceta. Hæc vel simplicia sunt vel composita, parantur per fermentationem, per distillationem.

Agua simplices vel compositæ; illæ cum vel sine vino, ex toto, vel ex succo: hæc variis cum ingredientibus distillantur, quibus non raro per imprudentiam

adduntur ea, quæ nullam unquam reddere possunt humiditatem, neque blandiori hoc calore alterati.

Bolis. Rarius à Recentioribus præscribuntur. Pro exemplo sint sequentes, unus purgans, alter alterans. ℞. Elect. de Tamarindis cum foliis Sennæ ℥ss. pulveris radicis laxativæ ℥ss. fiat bolus asperg. saccharo. ℞. Conserv. rosar. antiqui, ℥ss. confect. alkerm. ℥j. f. bolus.

Q

CASA-

Cataplasma, est medicamentum in forma pulvis. Fiunt vel extemporaneâ commixtione pulverum & liquidorum: vel per coctionem, quale est sequens R. Rad. alth. ℥ij. H. Malv. bismalvami, flor. chamomil. ꝑj. coque ad putrilaginem, adde farin. lin. ℥vj. vitellum ovi, oxymel. simpl. ℥ss. f. cataplasma.

Clyster est liquor vel decoctum ano injiciendum. R. decoct. Betonic. ℥iv. liquor. Corn. cerv. succinat. gr. xv. Mellis Violat. ℥j. f. Enema in epilepsia proficiente. R. decoct. emollient fßj. sal. tart. gr. xij. sacchar. ℥ij. f. pro adulto.

Condita parantur cum saccharo vel melle. *Confecta* sunt radices, semina, vel fructus, saccharo incrustata.

Conserva sunt folia, flores, vel etiam radices cum saccharo contusæ.

Decocta sunt medicamenta coctione pro purgandi vel alterandi utu præparanda, pro exemplo esto decoctum folior. Senn. *Mynsichti*. cum vel sine rheo.

Electuarium est in forma mellis vel paulò spissius. Paratur ex conservis, conditiis, pulveribus, extractis, sirupis, essentiis, Elæosaccharis. v. g. g. Conserv. rosar. ℥ij. Theriac. ℥ij. radic. Enul. condit. ℥ij. Extract. Croc. gr. iij. pulv. anonim. ℥j. spir. cephal. gr. xv. c. sir. fl. pœon. f. Electuarium in Catarrho.

Elixirium est compositum, beneficio menstrui variis ex ingredientibus præparatum: habet maximam convenientiam cum essentiis. Prostant in officinis Elixir. peopriet. *Paracelsi*, album *Helmontii*, uterinum, amarum, febrile, spleneticum, &c.

Emplastra sunt medicamenta tenacia, corio inducenda vel linteo, ut cuti adherent: Huc pertinent Cerata emplastris molliora, dropaces, picationes, spara-drapa.

Emulsiones, sunt medicamenta lactiformia ex nucleis & seminibus cum aquis destillatis vel decocto aliquo parata. Sumitur pro ℥j. aquæ ℥j. seminis.

Epithema est medicamentum externum vel in formâ siccâ, vel in forma liquidâ. In forma sicca sub specierum, pulveris vel farinæ nomine parti externæ apponitur; vel est in forma liquida, & nihil aliud quam vel sola aqua, vel acetum, vel mixtum ex aquis & pulveribus: In officinis prostant aqua pro epithemate cordis, & species pro epithemate cordis, quæ ex tempore mixta epithema cardiacum constituunt. E. g. g. ▽ pro epithem. Cord. ℥ij. spec. pro epithemat. ℥ss. Misce.

Essentia, est liquor concentratus, & sola consistentia differt ab extracto.

Fecula est medicamentum sub forma pollinis, convenit cum magisteriis, talis est fecula pœoniæ, iridis, bryoniæ, ati.

Flores sunt sublimati pulveres v. g. flores sulphuris.

Gelatina ad confortandum ex tempore præscribuntur. Talis est Gelatina cornu cervi; paratur prius juleculum, cum rasura C. C. cum aqua & vino, quod superveniente frigore in Gelatinam abit, additur medulla pomorum citri & saccharum.

Gar-

Gargarisma est medicamentum liquidum ori & faucibus dicatum. Paratur vel ex aquis, vel ex decocto, additur mel, diamorum, dianuc, nitrum, spirit. vini, &c. E. g. R. ∇ fol. querc. ζ x. Nitr. præp. ζ ss. mitce, f. gargarisma.

Infusa differunt à decoctis, quod extra coctionem vim medicam possideant: v. g. infusum fol. sen. infusum vitri anti-monii.

Fulebi denotant medicamentum ad refrigerandum & confortandum in forma potus exhibitum. Vel omnes portiones in quemcunque finem adhibitas. Prioris generis portiones sapore & colore plerumque sunt gratæ. Adduntur eum in finem sirupi Coralliorum, ribium, berberum, papav. errat, rubidæ, acetos. citr. pro basi sumitur decoctum aliquod v. g. decoctum Corn. cerv. vel aquæ simplices destillatæ, vel fontana, additur tinctura rosarum, spir. vitrioli ad gratiam.

Morsuli parantur interveniente saccharo fuso. Sunt vel alterantes vel purgantes. Eodem modo parantur rotulae, nisi quod pulveres minori dosi sint in morsulis quam in rotulis, hinc ex omnibus quæ cum saccharo soluto commisceri possunt, parari etiam possunt morselli & rotulae.

Olea sunt vel expressa, vel destillata, vel cocta.

Pessarium est in forma digiti, dum species sacculo vel lana aut gypsio ex-

ceptæ, vel cum melle aut galbano incorporatæ, in formam oblongam accommodantur.

Huic simile est *suppositorium* pro ano ex melle plerumque & sale constans. Hujus loco utimur etiam lardo, radice petroselinæ, alumine, sapone, &c.

Pilule compositæ sunt ex rebus siccis beneficio viscosi ac glutinosi alicujus liquoris incorporatis, pro purgandi vel alterandi usu excogitatæ.

Preparata sunt pulveres tenuissimi, sæpius interveniente aqua aliquâ destillatâ in conum collecti, ut ex tempore iterum in pollinem redigi possint. v. g. Corall. preparata.

Pulveres & species fiunt triturâ & lævigatione. Officinales ex pluribus ingredientibus facti vocantur species. Si aromatici sint trageæ.

Saculi fiunt ex vegetabilibus sacculo exceptis v. g. stomachales, cordiales aporetici, ix colica & calculo, pro cucupha.

Spiritus sunt salia phlegmate soluta.

Sirapi est liquor medicamentosus cum saccharo vel melle ad mellis liquidiusculi consistentiam coctus.

Tincture sunt extractiones sine abstracto menstruo. Sunt qui tincturam coralliorum siccam quoque ostendunt.

Trochisci sunt parvæ rotulæ expul-
veribus viscoso aliquò liquore com-
pactis compositæ & caractere no-
tatæ.

Linimenta & *unguenta* solâ confi-
stentia differunt, illa enim fluidiora, hæc
minus fluida sunt. Sumitur olei ℥j. pin-
guedinis ℥ß. vel ℥iij. pulveris & ceræ ℥j.

Sed plura non addo, cum tyronibus scri-
pterim, non veteranis. Neque farragi-
nem ingredientium magni faciam, cum
paucis etiam rem æque feliciter expedire
possimus.

DEO Optimo Maximo sit Laus
Honor & Gloria in sempiternum!
Amen.

CASUS